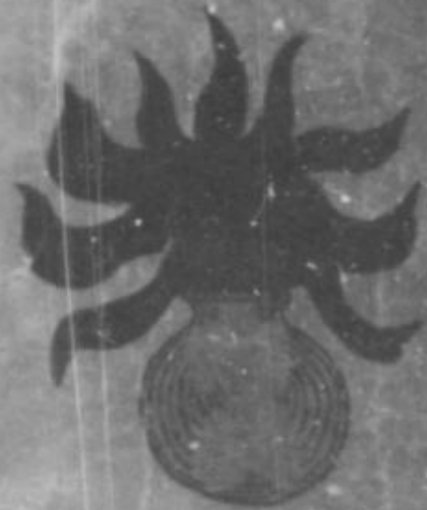

104087

193

LANGE DAGEN

Dagboek fourier Floor van Reijssen

7 MEI - 15 NOVEMBER 1943

Bewerking E. van der Most

Inhoudsopgave

1. Algemene informatie over F.L.M. (Floor) van Reijssen.....	3
2. Vertrek uit Nederland	5
3. Kdo. Stegskopf.....	45
4. Stalag XII-d Trier.....	64
5. In het Reserve Lazarett nr 1 te Trier	77
6. Terug naar Nederland.....	86

1. Algemene informatie over F.L.M. (Floor) van Reijssen.

Het dagboek van Florus Louis Maria van Reijssen bevindt zich in het archief van het Nederlands Instituut Militaire Historie te Den Haag, collectie 444, inv. 62 en 67. Een exemplaar bevindt zich in de collectie van het Nederlands Instituut voor Oorlogs Documentatie te Amsterdam (collectie 244 Europese dagboeken en egodocumenten, inventarisnummer 237). Het dagboek is tevens online te raadplegen en te downloaden via het Geheugen van Nederland.

Dit dagboek is bewerkt en digitaal gemaakt ten einde het beter leesbaar te maken. Bovendien zijn feiten nu eenvoudig digitaal terugvindbaar en kunnen deze worden vergeleken met andere gegevens. De voorliggende bewerking is vervaardigd als een onderdeel van een studie naar de krijgsgevangenen Nederlandse officieren, onderofficieren en manschappen in het Derde Rijk.

Bij het bewerken van dit dagboek is gebruik gemaakt van bronnen en literatuur zoals:

- De digitale database van de Nederlandse krijgsgevangenen officieren, onderofficieren en manschappen, Arbeitskommando's en overlijdensgevallen, zoals opgesteld door E. van der Most op basis van archieven uit het Nationaal Archief (NA), het Nederlands Instituut Militaire Historie (NIMH), het Nederlands Instituut voor Oorlogs Documentatie (NIOD) en het Archief Eemland. Deze database is gedeeltelijk toegankelijk via www.krijgsgevangen.nl;
- "Onder de vlaggen van Zweden en het Rode Kruis", David Jan Smit, 1996;
- Dagboek A.M. Veltkamp, bewerking door E. van der Most, uitgave in eigen beheer Gouda, 2017.
- Dagboek E.A. Stuu, bewerking door E. van der Most, uitgave in eigen beheer Gouda, 2020.

Aan de hand van de bovenstaande bronnen en literatuur zijn zoveel mogelijk fouten en onduidelijkheden in het verhaal gecorrigeerd. Zoveel mogelijk zijn de genoemde namen gecontroleerd, zo nodig aangepast en voorzien van voorletters, rang aanduiding en het krijgsgevangenennummer (kgf.).

Het dagboek is uitgebreid met een index van personen die in het dagboek worden genoemd. Het oorspronkelijke dagboek is soms voorzien van afkortingen. Deze zijn in de voorliggende bewerkte versie zo veel mogelijk uitgeschreven.

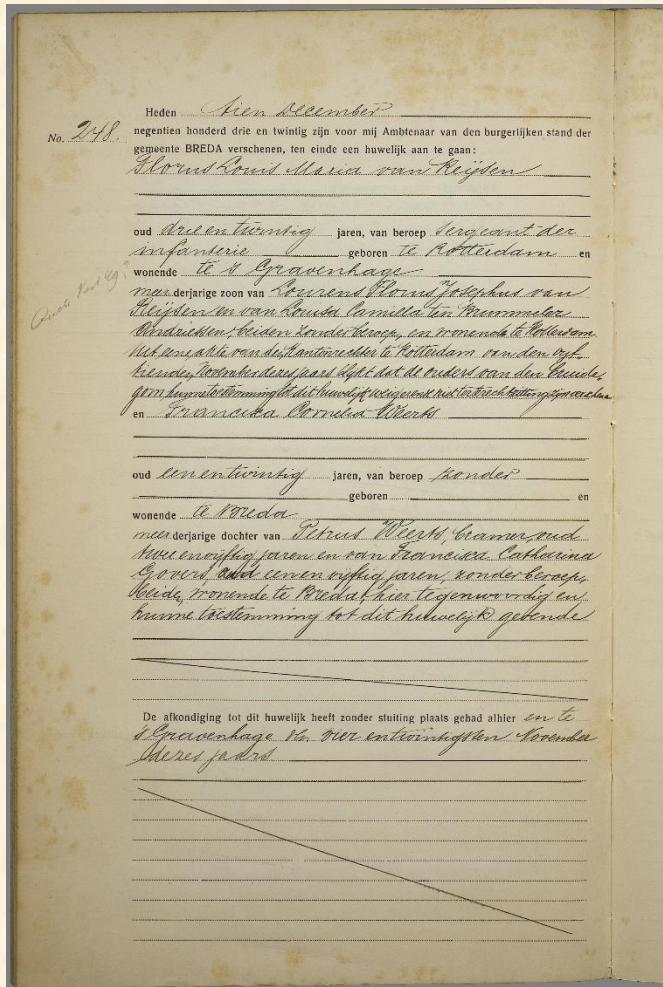
F.L.M. van Reijssen werd geboren op 23 december 1899 te Rotterdam. Hij was een zoon van Lourens Florus Josephus van Reijssen en Louisa Camilla ten Brummeler-Andriessen.

Op 10 december 1923 trouwde hij te Den Haag met Francisca Cornelia Weerts.

Het gezin kreeg de volgende kinderen:

1. Petrus Francois Florus (Pierre),
2. Lourens Louis Francois (Loek),
3. Louisa Francisca Camilla (Loes),
4. Francisca Henrietta Johanna,
5. Liesbeth Flora Maria,
6. Flora Francisca Louisa (Flora),
7. Johanna Flora Maria,
8. Christina Francisca Flora,
9. Fernanda Emilla Camilla.

In februari 1943 woonde het gezin aan de Rijnstraat 126 III te Amsterdam.
In november 1945 was het gezin gevestigd aan de Sleedoornstraat 104 te Amsterdam.

Huwelijksakte 1923

Copyright

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestanden en / of openbaar worden gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de bewerker.

Het uploaden van (delen van) deze uitgave naar websites als www.anzdoc.com, www.ecitydoc.com en andere vergelijkbare websites en daarmee het digitaal beschikbaar stellen van (delen van) deze publicatie aan derden, is expliciet NIET toegestaan en wordt beschouwd als een overtreding van de auteurswet.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van afbeeldingen te achterhalen. Zij die in dit verband niet konden worden benaderd, kunnen zich met de uitgever in verbinding stellen. Hoewel de grootst mogelijke zorg is besteed aan de samenstelling van dit boek, kan de bewerker geen aansprakelijkheid aanvaarden voor eventueel in deze uitgave voorkomende onjuistheden.

E. van der Most ©
Gouda, 5 april 2021

2. Vertrek uit Nederland

Het Aanloopje

Herhaalde malen werd er door ons beroepsonderofficieren in stilte gevraagd waarom zijn nu onze officieren in krijgsgevangenschap en wij niet.

Eind april 1943 werd deze vraag voor een gedeelte beantwoord en verscheen er in de pers de oproeping voor ons beroepsonderofficieren, om zich te melden als krijgsgevangenen.

Aanmelding en terugvoering beroeps- personeel voorm. Ned. weermacht beneden den rang van officier

De Wehrmachtbefehlshaber in den Nederlanden, General der Flieger Fr. Christiansen, maakt bekend:

In vervolg op de op 29 April 1943 in de dagbladders gepubliceerde bekendmaking wordt hiermede ter aanmelding en terugvoering in de krijgsgevangenschap opgeroepen:

Het beroepspersoneel van de voormalige Nederlandsche Weermacht beneden den rang van officier met geboortedatum ná 31 Maart 1898, voor zoover dit personeel in Mei 1940 in werkelijken dienst van de Nederlandsche Weermacht stond.

In het weermachtskamp te Amersfoort, Zonnebloemstraat, moeten zich telkens tusschen 8 en 11 uur de volgende personen aanmelden:

De leden

1. Van het wapen der infanterie, cavalerie, artillerie, technisch personeel, politietroepen op 7 Mei 1943
2. Van de zeemacht met beginletter A—H en de leden van het wapen der genie, pontonniers en torpedisten. militaire luchtvaart, mil. geneeskundigen dienst op 10 Mei 1943
3. Van de zeemacht met beginletter I—Z en de leden van alle hoven niet

Oproep van het beroepspersoneel in Het Vaderland 1 mei 1943.

Vreemd deed het aan, dat van ons korps zo'n klein gedeelte slechts voor krijgsgevangenschap in aanmerking kwam. Direct na de oproeping kwam de moeilijkheid om de juiste houding van ons beroepsmilitairen te bepalen en verrees de vraag, wat doen wij, vrijwillig melden of niet. Bij de capitulatie van het Nederlandse leger tekenden wij een verklaring op erewoord en deze verklaring liet mijns inziens niets anders over, dan mij vrijwillig te melden. Immers, anders zou er sprake zijn van woordbreuk en dit zou een daad zijn die voor ons niet te verantwoorden zou zijn. Een en ander deed ons besluiten om ons aan te melden, op het uur en de datum dat dit zou gelast worden.

Het uur van aanmelden verscheen in de pers en was bepaald tot 7 mei 1943 voor 11.00 uur. Deze oproeping was voor mijn gezin een minder aangenaam iets, en laat ik eerlijk zijn voor mezelf al even beroerd. De laatste week thuis met afscheid nemen van alle vrienden en bekenden, was een week die omvloog en toch ook weer zo lang duurde. Het pakken van mijn

bagage het in orde maken van mijn uniformen, enz. was een taak die nu direct niet met vreugde werd verricht.

Niet tegenstaande alle gezinsellende en de onzekere toekomst was ik trots weer mijn uniform te mogen aandoen en nu ook krijgsgevangen te mogen worden. Immers, het was in stilte begeerd. Later zal blijken dat een en ander zich iets anders voordeed en daarom volgt mijn dagboek.

Vrijdag 7 mei 1943

Na de laatste nacht thuis niet al te best te hebben geslapen, werd te 07.00 uur in de morgen mijn uniform weer aangedaan en de laatste hand gelegd aan de bagage. Daarna volgde de afmars naar het station en in de tram was er reeds belangstelling en medeleven met de aanstaande krijgsgevangenen.

De afmars was aanvaard met vrouwlief en zoon Pierre (Petrus Francois Florus) en Loek (Lourens Louis Francois), die mij zouden wegbrengen naar Amersfoort, terwijl de oudste dochter Loes (Louisa Francisca Camilla) meeging tot aan de trein.

Het punt van verplichte aanmelding was een kamp aan de Zonnebloemstraat te Amersfoort.

Op het centraal station was Moeder, zus Beb en zwager Iet, die mij aldaar uitgeleide deden en na enige zoenen en handen vertrok de trein te 08.13 uur naar Amersfoort.

Gedurende de treinreis was er ook belangstelling van de medereizigers, vooral van iemand die zich als reserveofficier voorstelde, maar die door ons al direct zeer gereserveerd werd beantwoord. In deze tijden krijg je een zintuig dat je waarschuwt wanneer je niet en wanneer je wel mag spreken. Nog steeds weten wij niet waarom wij zo voorzichtig waren, maar wij deden het en het zal wel goed zijn geweest.

Gedurende de treinreis kwamen er steeds meer onderofficieren in deze trein en deed de reis mij vergeten, dat ik niet vanuit 's-Gravenhage vertrokken was gelijk met de Regimentscollega's.

Mijn stemming was nu direct niet droevig, maar toch wel vreemd. Immers, over enige uren zou ik afscheid nemen van vrouw en kinderen en een onzekere toekomst ingaan met een gezin in Holland, dat mij nodig had en dat ik slechts met moeite kon verlaten.

In Amersfoort aangekomen bleek dat het station volledig met Duitse militairen was bezet en mochten wij niet langs de kortste weg naar de Zonnebloemstraat, maar moesten omlopen over de Vlasakkerweg en Birkhoven.

In de Zonnebloemstraat aangekomen volgde het moeilijkste ogenblik van alles en wel afscheid nemen van vrouw en kinderen. Na een paar woorden tot de zoons te hebben gesproken en hartelijk afscheid van vrouwlief te hebben genomen, meldde ik mij te 10.45 bij de Duitse autoriteiten. De ontvangst was correct en de meegenomen brief van het Departement van Sociale Zaken waarin werd gepoogd mij vrij te stellen van krijgsgevangenschap, werd zeer zorgvuldig behandeld, doch gaf mij geen vrijstelling.

AFSCHRIJFT

3

DEPARTEMENT VAN SOCIALE ZAKEN te AMSTERDAM
Iris Hendrikkade 108

VERKLARING

Slechts geldig in verbinding met het persoonsbewijs.

De Secretaris-Generaal van het Departement van Sociale Zaken verklaart, dat

(Naam en voornaam) van Reijssen, Florus Louis Marie

(Geboortedatum) 23 December 1899

(Woonplaats) Amsterdam

(Straat en huisnummer) Rijnstraat 126 III

Geïdentificeerd door persoonsbewijs Nr. G.41 / Nr.273600

werkzaam is als arbeidscontractant

De houder van deze verklaring kan wegens werkzaamheden in verband met de belangen van het Departement van Sociale Zaken niet aan deze werkzaamheden worden onttrokken.

Amsterdam, 6 Mei 1943

DE WAARNEMENDE SECRETARIS GENERAAL
VAN HET DEPARTEMENT VAN SOCIALE ZAKEN,

w.g. Verweij.

(Stempel van het Departement van Sociale Zaken)

Na aanmelding werd mij een nummerplaatje van karton gegeven, nr 315, dat als bewijs moest dienen om later eten te ontvangen en werd ik ondergebracht in barak B.

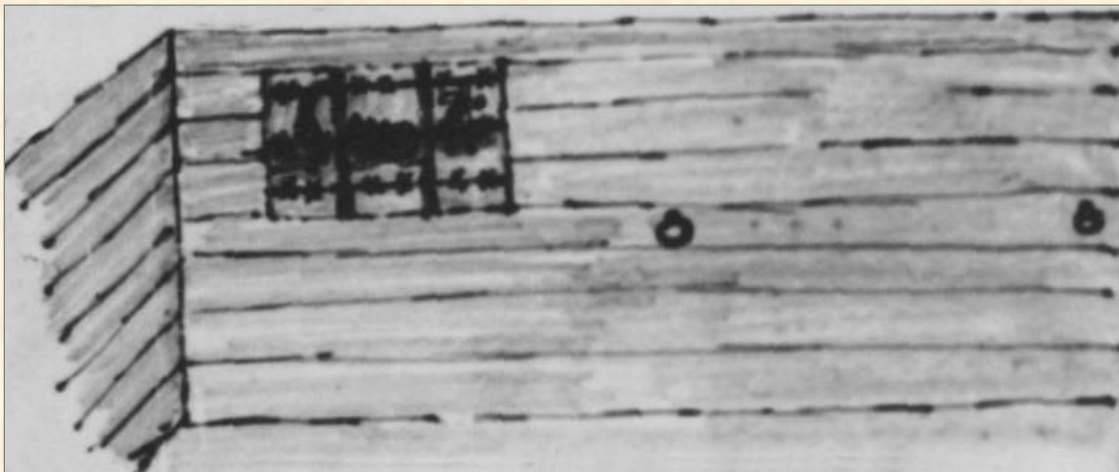
In deze barak trof ik vele oude vrienden en werden vele handen gedrukt, terwijl zichtbaar een ieder de ernst van het ogenblik aanvoelde. Direct trof ik Piet Holstein en Kuyvenhoven en met deze vrienden werd besloten om gezamenlijk te blijven en de moeilijkheden gezamenlijk op te vangen. Te 14.00 uur werd ons tegen inlevering van het nummerbewijs, zuurkool verschaft met aardappelen in de schil. Het smaakte niet, hiervan zal het ogenblik wel de oorzaak zijn geweest. Een ieder was vol van zijn moeilijkheden en die van zijn kameraden en dacht niet aan eten.

Er werd ons nog gelegenheid gegeven om naar huis te schrijven. Ik schreef een brief die echter nimmer thuis aankwam. De zuurkoolmaaltijd kon buiten de barak genuttigd en ons werd aangezegd dat iedere poging tot ontvluchting met vuurwapenen zou worden bedwongen. Te 17.00 uur was het verzamelen en werd afgemarcheerd naar de trein. Bij de trein aangekomen bleek dat wij in goederenwagens werden ondergebracht met in iedere wagon een halve baal houtwol en een emmer met zand. Per goederenwagon werden er dertig man ingeladen en werd ons per man een brood en een worst vertrekt voor de reis.

Waarheen de reis ging en hoelang het zou duren kon ons niet gezegd worden.

Te 19.00 uur vertrok de trein en installeerden wij ons zo goed en zo kwaad als het ging op onze bagage in de goederenwagon. Het was geen aangenaam reizen in zo'n slingerend vehikel, vooral in de tamelijk volle wagon en in onze toch al zo beroerde stemming.

De reis ging over Zwolle, Heilo, Nijverdal, Almelo, Hengelo, Oldenzaal naar (Bad) Bentheim het eerste Duitse station. Bentheim bereikten wij tegen middernacht en het viel ons op, dat er in Duitsland niet verduisterd werd. Later zou blijken dat die verduistering bij luchtalarm eerst inging. Door enige gaten in de wand van de wagon konden wij gedurende de reis nog een en ander zien. Deze gaten waren met latten en prikkeldraad afgesloten.

Het laatste wat wij van het vaderland konden zien.

Hoelang de reis duurde, hoe beroerder het verblijf in onze goederenwagon werd en het slingeren van deze wagon was dan ook zeer hinderlijk en van slapen kon dan ook niets komen. Het beroerde van de reis werd met Hollandse humor opgevangen.

Gedurende de reis werd de wagon niet meer geopend en werden de noodzakelijke behoeften als volgt gedaan: een plas op een imitatie po en wel een jampotje en de rest op een oude krant die dan naar buiten werd geworpen.

Pie-po.

Zaterdag 8 mei 1943

De reis was eindeloos, vooral omdat wij niet wisten waarheen wij werden gebracht en door het zeer moeilijke reizen in de goederenwagons. Wij werden vervoerd over Osnabruck, Hannover, Eisleben, Maagdenburg naar Altengrabow, alwaar wij voor het eerst de wagons mochten verlaten. De reis had toen een tweeëntwintig uur geduurd en het hele gezelschap was stijf, ongenietbaar gestemd door de ongemakken, enz. alles behalve opgewekt.

De Duitse officieren en onderofficieren die ons ontvingen moeten het wel een zeer raar stel hebben gevonden, want een ieder was zichtbaar ontstemd door de eerste ondervindingen als krijgsgevangenen. Nadat wij waren opgesteld om van het station af te marcheren, werden wij oneindig veel malen geteld en nog eens geteld, waarna wij afmarcheerden en een vijftien minuten moesten sjouwen met onze bagage naar het kamp.

In het kamp aangekomen werden wij ontvangen door enige Duitse onderofficieren, onder commando van een Oberst. Deze Oberst kampcommandant las ons een order voor, waaruit bleek dat wij naar Duitsland waren gekomen om als arbeidskracht te worden ingezet voor de Europese strijd tegen het bolsjewisme. Deze mededeling deed ineens alle reisellende vergeten en ons als een blok aansluiten om alles wat komen ging op te vangen.

Nadat de Oberst zich verwijderde werden wij door een Oberfeldwebel in twee groepen (compagnieën) verdeeld, ieder ongeveer 200 man sterk. Daarna werd gevraagd wie er Duits sprak en enige onderofficieren kwamen naar voren, waarvan er twee als compagniecommandant werden aangewezen.

De eerste compagnie, waartoe ik behoorde, werd onder commando gesteld van de wachtmeester 1^e klasse Hulmer van 2 R.V.A. (Martinus Hendrik Hulmer kgf 104040) en de tweede compagnie onder commando van de wachtmeester Verberk ook van 2 R.V.A. (Th. J. Verberk kgf 104214). Ik was blij me gereserveerd te hebben gehouden en me niet te hebben opgegeven als Duitssprekend en daardoor vrij te zijn van enig commando.

Hierna werd ons kort en bondig verteld dat wij alvorens in ons eigenlijke kamp te komen, eerst moesten worden ontluisd, reden waarom wij onze bagage moesten inleveren en werden ondergebracht in een tijdelijke barak. In deze barak waren wel houten kribben, maar geen verder comfort, zodat wij de eerste nacht op de planken van deze kribben moesten slapen en ons moesten toedekken met twee moltondekentjes die veel te klein waren. In de barak

aangekomen werd door ons een en ander besproken en werd er eenparig besloten dat, wat er ook zou komen, de 1^e compagnie nimmer aan het land waarmee wij in oorlog waren, steun zou verlenen. Nu was er ook meegedeeld dat zij die niet wensten mee te werken, een strenge krijgsgevangenschap zouden tegemoet gaan, reden waarom wij besloten deze strenge krijgsgevangenschap te aanvaarden.

Te 20.00 uur was het verzamelen waarbij ons werd meegedeeld, dat iedere poging tot ontvluchting met schieten zou worden belet en dat het ook niet was aan te raden dit ontvluchten te proberen omdat nog nimmer een poging hiertoe zou zijn gelukt. Hierna werd ons gezegd dat onze komst niet bekend was, zodat er geen eten voor ons was en dat ons alleen thee kon worden verstrekt. De thee smaakte niet erg lekker en werd dan ook niet gewaardeerd; het was een kamillesmaakje.

Te 21.00 uur moesten wij naar bed en veel werd en niet geslapen omdat de planken van onze bedden de molton dweilen waaronder wij lagen en de algemene gemoedstoestand dit niet toelieten. Met mijn naaste burens en lotgenoten Van Holstein (sergeant 1^e klasse Petrus (Piet) Johannes van Holstein kgf 104103) en Kuyvenhoven (sergeant 1^e klasse Willem Kuyvenhove kgf 104092) werd nog wat nagebabbeld over een en ander en verder deden wij alsof wij sliepen.

Zondag 9 mei 1943

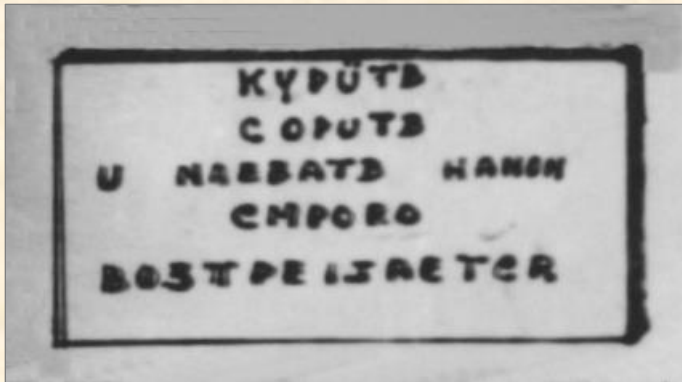
Te 04.30 uur was het reveille en werd de eerste ploeg waartoe ook ik behoorde, ontluisd. Deze ontluizing geschiedde als volgt: met zestig man tegelijk in een lokaal geheel ontkleden, de kleding en de eigen dekens die inmiddels waren teruggegeven, moesten op een haak worden gehangen en deze haak werd in een oven gehangen om te worden ontsmet. Wijzelf gingen verder naar een tweede lokaal, alwaar een zestigtal douches, en kregen daar een warme en lekkere douche. Daarna ontvingen wij in een derde lokaal onze haak met kleding en dekens terug. Bij het weer aankleden werd er nog al het een en ander gezegd over de gloeiendhete flanelletjes die bij het aantrekken nogal een verrassing waren. Na deze ontluizerij ontvingen wij wederom onze bagage en moesten koffers, enz. op een zolder plaatsen van een paardenstal die ons verblijf zou worden. Er werd bekend gemaakt dat eens per dag bij de bagage mocht worden geklommen om er een en ander uit te halen of in te doen.

Daarna werden wij in de barak geïnstalleerd. Het was een zeer compacte legering, 200 man in een stal bestemd voor 23 paarden. De legering was in houten kribben, drie hoog met papieren zakken waarin houtwol en kranten om op te gaan liggen. Deze houtwolzakken waren zeer hard en door de houtwolpluizen die erin zaten niet erg prettig om op te liggen. Deze zakken waren zo groot dat ze voor drie man moesten worden bestemd.

Met Piet en Kuif deelde ik zo'n zak, rechts Piet (sergeant 1^e klasse Petrus (Piet) Johannes Van Holstein kgf 104103) en links Kuyf (sergeant 1^e klasse Willem Kuyvenhove kgf 104092).

Onze stal heeft het nummer 12.

Te 06.30 uur was ons wederom thee verstrekt doch geen brood, zodat er gegeten moest worden van de eigen meegebrachte voorraad. Onze stal bleek voor ons bewoond te zijn geweest door Russen, wat bleek uit een bord met orders.

Het orderbord voor de Russen met het opschrift
"Roken-vloerbevuilden en op de grond spuuen is verboden".

Te 12.00 uur werd ons een soep verstrekt bestaande uit aardappelengort en witte kool en direct daarna werd er thee en brood verstrekt. Na het eten werd de stal die ons tot legeringsruimte werd gegeven, eens flink schoon gemaakt en met het gebrekkige schoonmaakgereedschap zo goed en zo kwaad als het ging eens flink uitgemest. Het bleek dat wij rondom omgeven waren door Russische krijgsgevangenen. Deze Russen maakten voor een groot gedeelte een gunstige indruk echter waren er ook Aziatische Russen die zeer vuil en erg onsmakelijk voordeden. Deze laatste gaven de indruk mensenschuw en zeer slaafs te zijn.

Maandag 10 mei 1943

Deze voor ons zo historische dag werd natuurlijk herdacht. Na het ontbijt bestaande uit brood en thee verzamelden wij op het sportveld en werden onze gevallen kameraden herdacht door een minuut stilte te houden. Nadat deze minuut stilte was gehouden klonk er uit de troep de kreet "Leve het Vaderland, Leve Hare Majesteit de Koningin", waarop een driewerf hoera volgde. Onze Duitse bewakers, een en ander niet volledig begrijpende, stemden met het driewerf hoera in door hun hoofddeksels af te nemen en deze, zoals wij drie keer omhoog te brengen. Gedurende de minuut stilte namen onze bewakers de houding aan en gaven ons alle redenen om hun houding te respecteren.

Te 09.00 uur was het verzamelen voor het inenten tegen tyfus. Deze massa inenting werd weer echt Duits geregeld. Verzamelen met ontbloot bovenlijf, een rij Duitse verplegers, ieder met serum en een injectiespuit en met een sneltreinvaartje werden de injecties uitgedeeld. In Holland zou iedere injectie door een arts worden gegeven, het welk een en ander dagen zou hebben doen duren, thans was alles in een uurtje afgelopen.

Te 10.30 uur werden wij ingeschreven in de registratie van het gevangenkamp en ontving ik een herkenningsplaatje met het gevangennummer 104087. Direct na deze registratie werd ons bevolen, het geld dat wij bij ons hadden, in te leveren. In leverde al mijn geld in, het was slechts f 10,25, want ik had maar weinig meegenomen omdat dit was aangeraden.

Te 11.00 uur middageten bestaande uit soep van aardappelen, gort en stokvis.

Te 14.00 uur ontvingen wij brood met marmelade, wat plantenvet en wat busvlees.

Te 15.00 uur ontvingen wij allen een Russische eetketel.

Te 21.00 uur zongen wij aan de draadversperring Nederlandse liederen voor de Russen en deze beantwoordden ons gezang met hun liederen en dans. Deze samenzang werd nog dikwijls herhaald totdat een en ander verboden werd.

104086 IIA	DOMEN	LAMBERTUS	13/12 1903	BERGEN OP ZOOM	PETRUS	V.d. BORST	DEN HAAG W.M. V. ROOIJEN J. V. HENEGOUWEN STR. 17 GOUDA 17
104087 IIA	VAN REUSEN	FLORES L.M.	23/11 1899	ROTTERDAM	LOURENS F.J.A.	TEN BRUNNEN LER	FRAU F.G. V. REUSEN RUNDSTR. 126 AMSTERDAM 2
104088 IIA	LENSEN	FREDERIK H.	28/4 1904	AMSTERDAM	FREDERIK H.	HERMANS	FRAU J.M. ZIMMERWEG 48 ^a ACADEMIE 48 ^a SINGEL BREDA

Gedeelte Zugangsliste Stalag XI-a met vermelding van Florus van Reijssen 104087 (Nationaal Archief, collectie krijgsgevangenen 2.13.98, inv. 42, foto E. van der Most).

Dinsdag 11 mei 1943

Na het ontbijt verzamelen op het sportterrein en aldaar zangles en samenzang. Te 11.00 uur middageten bestaande uit een soep van aardappelen en witte kool.

Te 14.00 uur verzamelen op het sportterrein met onze bagage en werd er een inspectie gehouden. Voornamelijk werd gezocht naar blanco papier, enveloppen, wapens, kompassen en kaarten. Deze inspectie bestond hoofdzakelijk uit een globaal bekijken van de kofferinhoud en het vragen of wij verboden dingen bij ons hadden. De inspectie was zo oppervlakkig dat ik spijt had geen blanco dagboek te hebben meegenomen, alsmede schrijfpapier, want dit werd eenvoudig door een ieder behouden en niet aangegeven. De Duitse inspectiehouders spraken hun verwondering uit over onze kofferinhoud, de voorraad ondergoed, onze uniformen, enz. en de voorraad door ons meegebrachte levensmiddelen was een punt waarover zij hun bewondering uitspraken.

Na deze inspectie werden de koffers wederom op de kofferzolder opgeborgen.

Te 15.00 uur werd brood en worst ontvangen verder was er niets meer te doen zodat wij wat buiten rondliepen en er veel werd besproken. Ik kreeg van Kuyvenhoven een boekje, hij had er twee, dat ik als dagboek ging gebruiken en waaruit dit overzicht wordt samengesteld.

Woensdag 12 mei 1943

Na het ontbijt verzamelen op het sportterrein waar ons herkenningsplaatje werd voorzien van het kampnummer (Stammlager XI-a). Na dit bijwerken van het herkenningsplaatjes was er niets meer te doen en waren wij weer op ons zelf aangewezen tot 10.00 uur. Wij moesten weer verzamelen op het sportterrein waar de Duitse Oberfeldwebel enige foto's nam van de troep en zijn voorliefde voor de nestels van de politietroepen en Marechaussee liet zien.

Onze kameraden met nestel, vooral die van de politietroepen, vonden de Duitse bewakers erg mooi en zij werden dan ook nog eens extra gefotografeerd. Van al de gemaakte foto's heb ik er een viertal afgedrukt gezien terwijl Hulmer er een serie van heeft gekregen. De foto's waren niet al te best geslaagd, maar toch had ik ook graag een serie als herinnering gehad.

Te 11.00 uur soep van aardappelen en soepgroenten. Te 14.00 uur ontvangen van brood met marmelade. Te 15.00 uur baden, wederom met een zestigtal naar het badlokaal en onder de douches.

Wij beginnen te weinig brood te krijgen omdat het stukje dat wij ontvangen niet al te groot is (met zeven man een brood) en omdat onze meegebrachte voorraad op is. Ook doet zich gelden het middageten dat alleen uit soep bestaat en wat onze Hollandse magen niet erg best kunnen verdragen.

Deze dag voor het eerst mijn eigen was gedaan, wat niet meeviel en er wordt dan ook gezocht naar een andere regeling. Toestemming werd verleend om een brief naar huis te schrijven, hiervoor ontvingen wij wat postpapier en een enveloppe die eerst in beslag waren genomen, terug. Deze toestemming om te schrijven werd met vreugde begroet, echter onze vreugde was, zoals later bleek (zie 18 mei 1943) voorbarig.

Donderdag 13 mei 1943

Na het ontbijt op het sportterrein wat sport, spel, zang en zw. gym. Deze sport werd beoefend omdat de verveling ons er toebracht en was dan ook een dankbare afwisseling, ofschoon het eten veel van de prestaties deed dalen.

Wij konden deze dag niet op de bagagezolder, omdat de Duitse onderofficier die de sleutel had, met verlof was. Niemand had hierop gerekend, zodat wij erg dun in ons rookmateriaal zaten en er vele zonder bijvoeding moesten blijven en alleen het verstrekte eten ter beschikking hadden. Natuurlijk werd er gedeeld en geholpen, maar toch deed zich een en ander gevoelen. Deze dag gelukkig wat meer brood, wij moesten nu met zes man een brood delen, maar toch nog te weinig op de middagmaaltijd die uitsluitend bestond uit soep.

De brief naar huis werd ter verzending ingeleverd (zie 18 mei 1943). De namiddag werd besteed aan zang en het oprichten van een zangclub, waarvan een ieder lid werd en waarvan niet al te veel terecht kwam. Bij het brood ontvingen wij kwark dat door de Duitse kok als kaas werd betiteld.

Vrijdag 14 mei 1943

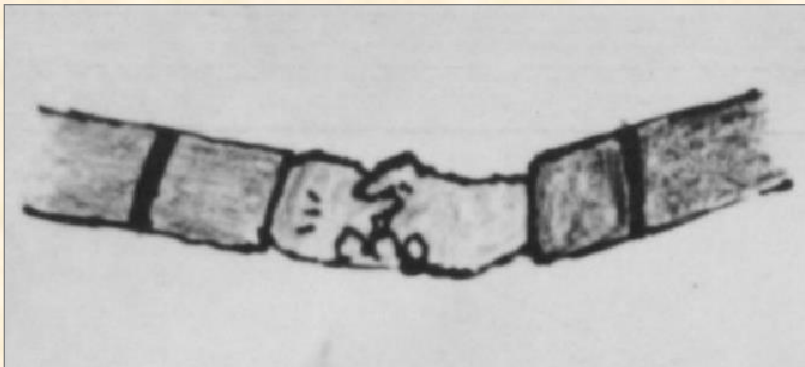
Te 1.00 uur in de nacht luchtalarm. Wij hoorden vliegtuigen en afweergeschut maar er was niets te zien. Bij dit luchtalarm gaan natuurlijk alle lichten uit en de bewaking wordt uitgebreid met honden. De Russen worden naar buiten gestuurd en vormen de brandploeg. Wij moesten in de stalbarak blijven. De order werd gegeven dat op een fluitsignaal de barak moest worden verlaten en allen moesten plaatsnemen in de schuilloopgraaf. Na het ontbijt was ik belast met het schoonmaken van twee kamers, die als recreatiezaal worden gebruikt. Alzo mijn eerste beurt als mannetje van de corveeploeg. Na dit werkje nog wat op het sportterrein zang, sport en spel. Te 11.00 uur middagmaaltijd bestaande uit soep van aardappelen en een niet thuis te brengen soort groenten.

Om 14.00 uur appèl waarbij werd meegedeeld dat er een nieuwe ploeg Nederlanders zou aankomen. Wij kregen toestemming om aan de draadversperring deze troep te verwelkomen. Afsproken werd om bij hun aankomst het "Wilhelmus van Nassau" te zingen en zo mogelijk ook "Wij houden van Holland".

Om 17.00 uur kwam er een grote ploeg Nederlandse militairen en wel enige jonge reserveofficieren, enige onderofficieren van de landmacht en een zeer groot detachement van de Zeemacht, alles tezamen een 1200 man.

Wij zongen bij hun aankomst de voorgenomen liederen het welk zichtbaar goed deed, terwijl een viertal onderofficieren in een rood wit blauw en oranje voetbalshirt voor ons waren

opgesteld. Berichten worden over en weer uitgewisseld en de nieuwe ploeg gaat naar de onreine barakken om de volgende dag eerst te worden ontluisd. Wij hoorden de berichten omtrent de val van Tunis-Bizerta en Noord-Afrika. Ook kregen wij enige Nederlandse couranten die natuurlijk erg welkom waren. Uit deze couranten lazen wij de aanmeldingsplicht van de Nederlanders tussen 18 en 35 jaar op de Arbeidsbeurzen. Dit bericht deed velen van ons denken aan zoons in het vaderland en ikzelf behoorde onder hen, dus was dit een minder prettig bericht voor velen. Bij de nieuw aangekomen ploeg waren ook enige oude bekenden, onder andere Hulscher, Brouwer en van de Heuvel. Deze werden natuurlijk extra verwelkomd. Te 18.00 uur ontvangen wij brood en marmelade. Deze avond voor het eerst een robber gebridget.

De Kon. Landmacht verwelkomt de Kon. Marine in krijgsgevangenschap. Vriendschap wordt gesloten, onderling alles OK.

Zaterdag 15 mei 1943

Na het ontbijt te 09.00 uur de tweede inenting tegen tyfus, nu in de rechter borst en tevens een inenting tegen de pokken, de normale krabbel in de bovenarm. Daarna rust tot het middageten dit bestond uit een soep van aardappelen, stokvis en groenten.... Nog was wasgoed gewassen. Voor het eerst onweer gehad, Bijzonder zware donderslagen maar weinig regen. Heden geen brood ontvangen en bij een klacht hierover werd geantwoord "Het brood werd te vroeg verstrekt, in het vervolg zal het alleen 's morgens worden uitgegeven". Het brood kon ook niet worden uitgegeven, omdat het eenvoudig niet was aangekomen in de keuken.

Door gebrek aan brood werd door een ieder gegeten wat er nog in voorraad was van eigen meegebrachte voorraad. We zien dat havermout en gort rauw werd gegeten. Zelf had ik nog wat koek, deze koek gedeeld met Piet en Kuyf en van Piet weer een paar sneetjes geroosterd brood gekregen, zodat wij toch wat hadden voor de naar voedsel vragende maag. Wij hopen dat nu geregeld het voedsel zal worden verstrekt op de voorgeschreven tijden, want de meesten hebben geen eigen voorraad meer, zodat dit noodzakelijk wordt.

Het middageten is goed en smaakt behoorlijk, maar de soepachtige massa geeft na een uur weer trek. De verstrekte soep, een liter per man per maaltijd, is voor ons Hollanders onvoldoende.

Voor de dagindeling maakt dat het middageten moet worden aangevuld. Ontbijt te 08.00 uur, middageten te 11.00 uur en brood eten te 17.00 uur, nu is de tijd van 11 tot 17 uur erg lang en dan spreek ik nog niet van 17 tot 21.00 uur want daarvoor hebben wij praktisch niets.

Om de soep wat dikker te maken doen wij iedere dag in onze liter middageten twee lepels havermout en hopen dit met onze voorraad nog wat te kunnen blijven doen.

Zondag 16 mei 1943

Reveille 06.00 uur. Om 07.00 uur thee halen maar er was nog geen brood aanwezig, dus moesten wij maar weer wat uit onze eigen voorraad opvissen, let wel, voor zover er nog iets was. Te 07.45 appèl met vele malen strekte tellen en op dit appèl werd ons gevraagd wie er vrijwillig wilde gaan werken. Er werd tevens meegedeeld dat als wij vrijwillig wilden gaan werken, dat dan vrijlating zou volgen. Echter was er alleen bekend dat dit werk zou plaats hebben in de landbouw of in de industrie, meer kon er niet worden meegedeeld. Nu was er niet te veel animo voor dit soort van werk en de meesten vonden dat het ons niet paste om ander werk te aanvaarden dan het werk dat ons kon worden opgedragen volgens de bepalingen van het Verdrag van Genève, terwijl van het vrijwillig aanvaarden van werk door onderofficieren geen sprake kon zijn.

Van de totale sterkte aan Nederlandse militairen, groot ongeveer 1700 man, bleken er helaas nog een 50-tal bereid om vrijwillig de arbeid te aanvaarden.

Wij vonden deze vrijwilligers niet de ware broeders. Immers, door hun daad werd de oorlog gerekt en was de tijdsduur van onze krijgsgevangenschap wederom gerekt en tenslotte was het toch werken voor een natie waarmee het vaderland in oorlog was.

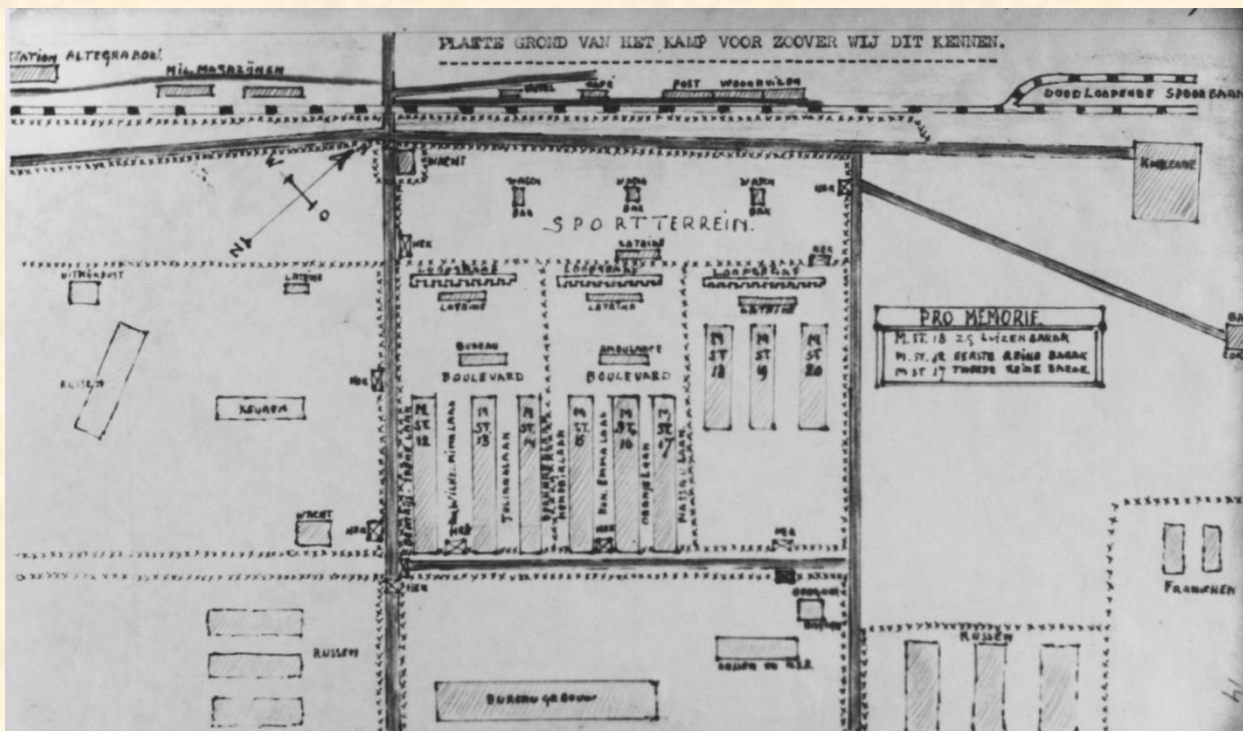
Te 10.30 uur werd er gelukkig brood verstrekt hoewel nog steeds het bekende kleine stukje. Er was verzocht om op zondag de kerk te mogen bezoeken, of om op deze dag een geestelijke verzorger. Dit werd geweigerd met de mededeling dat deze geestelijke verzorgers uit Nederland moesten komen, dat er in het kamp verder niets aan kon worden gedaan. De Duitse bewakers keurden onze weigering om vrijwillig te gaan werken af en hun houding tegenover ons was merkbaar minder goed gezind, nu wij dit werk niet aanvaardden. Er waren er zelfs die sprake van het door ons aannemen van een vijandelijke houding en van communistische ideeën.

Maandag 17 mei 1943

De voormiddag op het sportveld zoekgebracht met wat zang, sport en spel. Er werd meegedeeld dat er een briefkaart met antwoordgedeelte zou worden verstrekt om wederom naar huis te schrijven.

Om 11.00 uur middageten bestaande uit soep van aardappelen, stokvis en knolraap.

Het brood is en blijft te weinig, reden waarom een ieder voor zover nog iets hebbende, aan de kook trekt en waarbij de dekens als hooikist fungeren. Het resultaat van mijn eigen was eens goed bekeken en het viel mee, het was weer fris en schoon, hoewel niet zo helder als wij thuis gewend zijn. Hoewel beloofd, zijn heden de correspondentiekaarten nog niet uitgedeeld. Dit laatste hinderde ons, omdat een ieder de behoefte gevoelde om te schrijven en ik zelf haakte er naar om mijn hart eens te kunnen uitstorten en vrouw en kinderen wat te laten weten over mezelf en mijn kameraden.

Plattegrond van het kamp (het zogenaamde Vor-Lager) voor zover wij dat kennen.

Positie van het voormalige Vor-lager (de rode rechthoek), ten opzichte van de huidige topografie (Mededeling Wim Ruyten kgf. 105260, september 2015, constructie E. van der Most op een ondergrond van Garmin).

Dinsdag 18 mei 1943

In de voormiddag, na het ontbijt op het sportveld zang, sport en spel. Te 11.00 uur middageten bestaande uit soep van aardappelen en knolraap. Brood ontvangen met marmelade en plantenvet. Namiddag werd bekend gemaakt dat het verboden was om de onderstaande liederen te zingen:

1. het Wilhelmus van Nassau
2. 't is plicht dat iedere jongen
3. Wij willen Holland houwen
4. Waar de blanke top der duinen
5. WA. marcheert voor Volk en Vaderland (althans dit lied met verdraaide woorden).

Als reden werd opgegeven, dat deze liederen in Nederland ook verboden zouden zijn. Wij vermoeden dat er onder ons een verrader is die over het zingen met de Duitse autoriteiten heeft gesproken. Wij speken af een en ander te onderzoeken. Het verbod om deze liederen te zingen heeft op ons geen invloed, echter wel op het zingen in het algemeen, omdat hiervoor niet veel animo meer is. Hierna wordt er een luchtarmoefening gehouden en kregen wij orders om alsdan het navolgende te doen:

- Op twee fluitsignalen met de looppas naar de barak,
- Op drie fluitsignalen met de looppas plaatsnemen in de schuilloopgraaf.

Wij beoefenden dit en zitten als haringen in een ton opeen gepakt in de schuilloopgraaf. Deze loopgraaf is niet al te groot voor het aantal dat erin moet.

Woensdag 19 mei 1943

Na het ontbijt weer naar het sportterrein voor spel en sport.

Te 11.00 uur middageten. Er wordt bekendgemaakt dat er een tweetal mensen uit ons allen als zogenaamd partijgenoten uit ons midden waren genomen en afzonderlijk waren gelegerd. Er werd meegedeeld dat wij deze mensen niet mochten beschouwen als verraders onder andere ten opzichte van het zangverbod en dat wij voorzichtig moesten zijn met spreken, gedachten waren vrij, maar woorden niet. Een en ander maakte de indruk dat onze Duitse bewakers ons wilden waarschuwen voor een en ander en dat ook zij, de in afzondering gebrachte Nederlandse niet erg hoog aansloegen. In vertrouwen verstelde later een van de bewakers dat wij ons voor deze heren moesten in acht nemen. Het was een ex-sergeant van de politietroepen en een matroos. Deze heren zagen wij in het vervolg alleen op een afstand in een andere barak en bij het eten ontvangen, aan de keuken, zij kregen meer brood dan wij, echter hetzelfde middageten. Deze heren meldden zich verder bij de Duitse autoriteiten met de zogenaamde Germaanse groet.

Geprobeerd om wat havermout te koken in warme thee en tussen de dekens. Het was te eten, maar niet lekker. De pap smaakte erg naar de kamille thee, was bovendien niet gaar.

Nog steeds geen correspondentiekaart ontvangen, als reden werd opgegeven dat deze kaart was aangevraagd maar nog niet aangekomen. Mededeling ontvangen dat te zijner tijd let wel te zijner tijd, zeep en sigaretten zullen worden verstrekt.

Donderdag 20 mei 1943

Na het ontbijt weer naar het sportterrein voor sport en spel. Hierna inspectie over dekens en zij die er geen twee hebben ontvangen er een bij. De ontvangen dekens zijn erg klein en van molton. Wij noemen het molton dweilen. Gelukkig heb ik twee dekens meegenomen, zoals de

meesten van ons. Nog steeds geen correspondentiekaart aanwezig, dus het verlangen om te schrijven moet worden ingehouden. Te 11.00 uur middageten, soep van aardappelen, gort en stokvis.

Door het iedere dag aardappelensoep eten is mijn maag wat van streek en doet zich bij de meesten van ons diarree voor. Ik hoop dat deze buikloop zich spoedig zal beteren, want het is erg vervelend en de krampen zijn ook hinderlijk.

In de namiddag de derde inspuiting met tyfusserum tevens de laatste. Bij deze injectie even wat beroerd geweest. Het was in twee minuten weer over, verder geen gevolgen hiervan ondervonden. Ik had een licht gevoel van flauwvallen wat na enige minuten weer weg was.

Uit onderlinge gesprekken blijkt de verveling zich doet gevoelen en hoewel ikzelf hiervan nog geen last heb, is het verlangen naar vrouw en kinderen groot. Dit verlangen wordt nog wat opgevoerd door het gemis aan enige verbinding, correspondentie met familieleden wordt dan ook het grootste verlangen. Onderling wordt er moed ingesproken en de stemming is dan ook, de omstandigheden in aanmerking nemende, goed te noemen.

Het gerucht vernomen dat de Amerikaanse troepen in Griekenland zouden zijn geland. Dit laatste gaf weer de algemene gedachte dat met Kerstmis de oorlog zal zijn afgelopen. Natuurlijk is niet iedereen zo optimistisch. Mijn inenting tegen pokken heeft enige plaatsen licht doen ontsteken en er komen enige pokken op, echter niet hinderlijk.

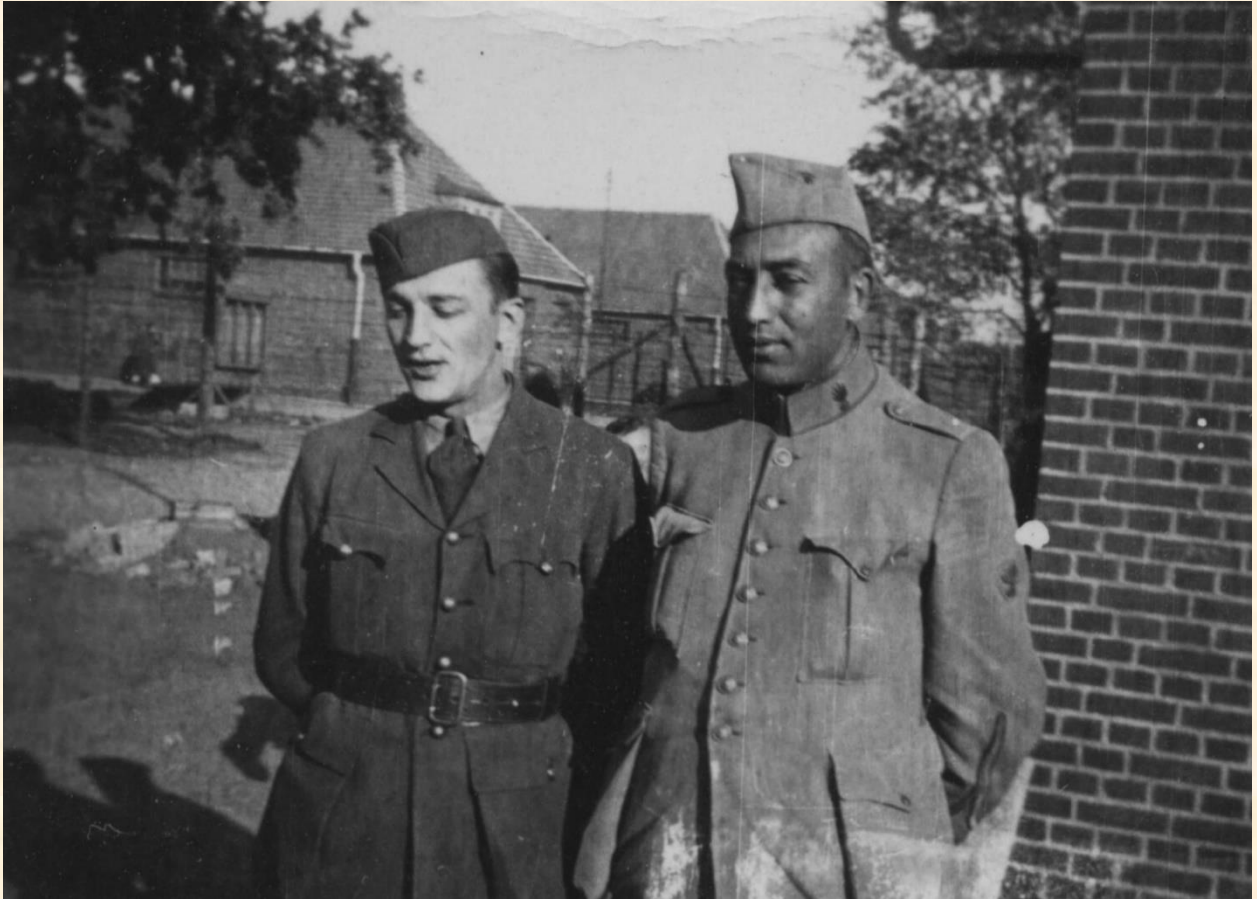
Vrijdag 21 mei 1943

Heden twee weken in krijgsgevangenschap. Deze morgen veel aan huis moeten denken en een weinig last van heimwee gehad. Ik probeer mij er overheen te zetten, maar het algemeen gesprek over het vertrek van Holland, vóór 14 dagen, maakt een en ander niet gemakkelijk. Omdat ook Piet en Kuyf hiervan hinder ondervinden, probeer ik me groot te houden en hen met woorden moed in te spreken. Doordat ik niet al te lekker ben (buikloop) is een en ander moeilijk maar ik geloof toch wel geslaagd te zijn, want mijn lotgenoten kikkeren zichtbaar wat op.

Na het ontbijt maar weer naar het sportterrein voor sport en spel. Te 11.00 uur middageten; zeer dunne soep van aardappelen met knolraap. Het broodrantsoen was heden ook klein, dus maar wat havermout in warm water tussen de dekens geplaatst. Het papgeval was deze keer gaar en vrij goed te eten. Natuurlijk heden nog geen correspondentiekaart ontvangen, deze avond in bed wat moeite gehad met mezelf in verband met de vele gedachten naar huis en met een gevoel van heimwee in slaap gevallen.

Voorraanzicht van de barakstallen door ons bewoond (M. St. 12).

Rechts sergeant C.H. Schomerus 105768 met in de achtergrond twee paardenstallen (NIOD beeldnr. 150696).

Zelfkoken in de nabijheid van het Vorlager (NIOD beeldnr. 150690).

Zaterdag 22 mei 1943

Vanmiddag maar weer naar het sportterrein voor sport en spel. Toestemming verkregen om op morgen (zondag) onderling een godsdienstoefening te mogen houden en een lokaal hiervoor beschikbaar gesteld. Een uur nadien werd deze toestemming wederom ingetrokken en verkregen de Protestantse militairen alleen toestemming om een Bijbellezing te houden. Heden nog geen correspondentiekaart ontvangen, niettegenstaande nog heden deze kaart wederom was beloofd. Thans weer beloofd om aanstaande maandag deze kaart uit te reiken. Wij verlangen er naar dus hopen dat dit nu ook zal geschieden. Middageten zeer dun, soep met aardappelen, knolraap en zuurkool alles zeer flauw. Brood met marmelade. Heden was het punt van algemene bespreking de kans die het personeel heeft, dat 45 jaar was geworden, om huiswaarts te keren. Over het algemeen geven wij deze heren (oude heren) weinig kans. Tevens wordt besproken het geval dat een fourier met jaren lange dienst in de administratieve zin, wel in krijgsgevangenschap moet en een pas aangestelde magazijnmeester, die jaren instructeur was, niet. Tevens verwondert het ons, dat zo velen vrijstelling hebben bekomen en dat weer anderen moesten opkomen die toch ook in een zelfde werkring waren. Het is een zeer willekeurige beweging. Deze willekeur tekent zich vooral wanneer onderling de verschillende gevallen worden besproken. Omdat verschillenden hebben gevraagd om naar huis te mogen terugkeren, redenen als bovengenoemd, wordt er beloofd dat er een commissie zal komen om ieder geval te onderzoeken. De officiële kamporders. Heden ter lezing opgehangen, dragen de datum van *18 november 1942*. Wij vragen ons thans af of reeds ongeveer een half jaar geleden onze komst was bepaald en eerst thans uitgevoerd? Verder deze dag wat gezonnebaad en met pratend de verving verdreven.

Stammlager XI-A

Altengrabow, 18 november 1942

Kampvoorschrift.

Indeling in Bataljons, Compagnieën en Groepen.

De krijgsgevangenen worden per nationaliteit afzonderlijk gehouden en in krijgsgevangenencompagnieën verdeeld. (Aantal tot 300 man) die door een Duits onderofficier of korporaal gecommandeerd worden. Hoogstens 10 compagnieën vormen een krijgsgevangenenbataljon, onder commando van een Duits officier. De compagnieën worden in groepen verdeeld (aantal tot 80 man) die door een krijgsgevangene, die gelijk kwartier oudste is, gecommandeerd worden.

Indeling van het kamp.

Tot het krijgsgevangenenkamp XI-a behoren het Hoofdkamp, Voor- en Westkamp, bijkamp "Gross Lübars" en krijgsgevangenenhospitaal Altengrabow, eventueel "Gross Lübars".

Het hoofdkamp dient voor onderbrenging der Franse, Belgische, Poolse en Jugoslavische krijgsgevangenen (kampcommandant een Duits officier, die tegelijk Bataljonscommandant is).

In het voorkamp zijn de Hollandse krijgsgevangenen ondergebracht (kampcommandant een Duits officier, die tegelijk Bataljonscommandant is).

Het bijkamp "Gross Lübars", met inbegrip van het hospitaal voor Russische krijgsgevangenen, dient voor opname van voor de dienst ongeschikt verklaarde, zieke en genezende Russen. Scheidingsdraad is aangebracht. (Kampcommandant een Duits dienstdoend officier).

Het krijgsgevangenenhospitaal "Altengrabow" dient tot opname en behandeling van alle andere krijgsgevangenen. Beide hospitalen staan onder de verantwoordelijke leiding der kamparts.

Verhouding der meerderen.

Meerderen der krijgsgevangenen in dienst zijn alle voor de inwendige dienst en de wachtdienst ingedeelde Duitse soldaten (met inbegrip van hulpwachters) en alle Weermachtsbeamten. Bovendien zijn alle groeps- en compagniescommandanten meerderen van de krijgsgevangenen.

Officier en onderofficier van dienst.

Een officier van dienst wordt bij sterke bezetting van het kamp gecommandeerd. In ieder kamp commandeert de kampcommandant dagelijks een officier van dienst. Hij is verantwoordelijk voor het wekken van de krijgsgevangenen, afmars en terugkeer van de werkcommando's, regeling van vertrekkende en komende krijgsgevangenen, orde bij het eten uitdelen, verduistering, bediening van de nachttelefoon en snelle melding van bijzondere voorvallen aan de kampcommandant en het hoofdcommando.

Aantreden bij dagelijkse appels en verdere tijdsindeling.

Dagelijks wordt 's morgens en 's avonds appel gehouden door middel van telling.

De dagindeling is als volgt:

05.30 (winter 06.30)	opstaan.
06.00 (winter 07.00)	koffie halen.
07.00 (winter 08.00)	appel.
07.30-11.00 (winter 8.30-11.00)	werken.
11.00-12.30	eten halen.
13.00-15.30	werken.
15.30-16.00	brood enz. halen, daarna in aansluiting sport en spel.
17.00	appel.
22.00-05.30 (winter 21.00-06.00)	nachtrust.

Luchtalarm.

Zie bijlage 1.

Eerbewijs.

Eerbewijzen moeten door de krijgsgevangenen op dezelfde wijze gebracht worden als in eigen land en wel aan iedere Duitse officier en weermachtsbeamte in de officiersrang. Verder aan de commanderende officier (dienstdoende officier) van dienst. Betreedt de commandant het kamp, dan wordt op het commando "In Orde" (Achtung) door alle krijgsgevangenen front naar hem gemaakt.

Kleding, dragen van onderscheidingstekens en medailles.

De krijgsgevangenen dragen hun meegebrachte kleding. Bij de Russen wordt op tuniek en overjas de letters S.U. geschilderd. De kleding van de overige krijgsgevangenen die niet als uniformstukken kenbaar zijn, worden met "K.G." beschilderd. Kleine reparaties aan de kleding moeten door de krijgsgevangene zelf verholpen worden. Grote reparaties worden door de kamphandwerkslui gemaakt. Het dragen van burgerkleding is geoorloofd, met dien verstande, dat deze met "K.G." gemerkt zijn. Onderscheidingstekens en medailles mogen gedragen worden.

Barakken verordening en nachtrust.

Zie bijlage 2.

Kampwerkzaamheden en particuliere bezigheden.

Alle krijgsgevangenen kunnen voor kampwerkzaamheden bevolen worden. Het werk dient voor onderhoud van de kleding, uitbreiding en onderhoud van het kamp. Het is in het algemeen onherroepelijk uit te voeren. Vergoeding hiervoor kan, rekening houdende met het soort werk, uit kantine overschot, kamp- en rijksmiddelen betaald worden (bijvoorbeeld aan klee- en schoenmakers). In hun vrije tijd kunnen de krijgsgevangenen zover mogelijk aan beroepsbezigheden wijden, of zich met gezelschapsspelen bezig houden (geluksspel is verboden).

Brandorganisatie en oefening.

Zie bijlage 3.

Verpleging en soldij.

De krijgsgevangenen genieten de verpleging van het Duitse reserveleger. Deze verpleging wordt vastgesteld door het "Oppercommando van het leger". De verdeling geschiedt op de voorgeschreven tijden aan de daarvoor aangegeven keuken. Geld, dat de krijgsgevangenen bij zich hadden, of later vanuit het vaderland naar hen wordt toegezonden, wordt ingenomen en op rekening geschreven. Het kan hem op verzoek in gedeelten in kampgeld uitbetaald worden. Het bij werkcommando's of in het kamp verdiende geld (zie punt 10) kan echter ten volle uitbetaald worden. Dit geschiedt bataljonsgewijze door middel van loonlijsten alle 10 dagen (eventueel commando gewijs).

Weermachtssoldij genieten alleen de doktoren en officieel aangestelde hospitaalsoldaten. In plaats van Duits geld wordt uitsluitend kampgeld uitbetaald. Een krijgsgevangene mag geen koerswaardig geld in bezit hebben.

Gezondheidsvoorschriften.

De grootst mogelijke zindelijkheid bewaart ons voor het uitbreken van epidemieën. Voor de dagelijkse lichaamsreiniging zijn de groepscommandanten verantwoordelijk. Minstens een maal per 14 dagen is er badgelegenheid. Onderkleding moeten elke week verwisseld worden en gewassen. Tot behoud van de gezondheid worden dagelijks lichaams oefeningen, sport en spel gehouden, onder leiding van daarvoor geschikte krijgsgevangenen. Ook in de vrije tijd is er gelegenheid tot sportbeoefening op de sportplaats. De barakken moeten dagelijks, ook in de winter, minstens een uur gelucht worden. Alle afval gaat in daarvoor bestemde afvalputten. De wc's moeten dagelijks gezuiverd en gedesinfecteerd worden. De kampcommandant deelt corveeploegen in, die dagelijks het kamp schoon houden. Zieken moeten zich dagelijks 's morgens op het ziekenrapport melden. Bij ernstige gevallen zorgt de compagniescommandant voor spoedig transport (door middel van melding aan de officier van dienst, 's nachts door middel van de wachtposten). Bij het uitbreken van epidemieën (darmcathar, tyfus, vlektyfus) is dadelijk de quarantaine order van kracht, dat wil zeggen het gehele kamp wordt door draadversperring verdeeld, welke gesloten blijven. Het eten wordt dan in de diverse gedeelten gebracht. Overigens neemt de kamparts alle hygiënische maatregelen.

Godsdienst.

In het hoofdkamp is een barak ingericht voor godsdienst oefeningen. Geestelijken van alle nationaliteiten staan ter beschikking. Op zondag wordt de Heilige Mis opgedragen. Ook is er gelegenheid voor Protestantse godsdienst oefening.

Kampkantine.

In het hoofdkamp is een kantine ingericht, waar men van 11.00 tot 13.00 uur en van 15.00 tot 21.00 uur genotsmiddelen en gebruiksvoorwerpen kan kopen. De artikelen en hun prijzen worden door de commandant bepaald. Alcohol mag niet worden verkocht. De kantine wordt door het hoofdcommando instant gehouden. Het verkooppersoneel bestaat uit krijgsgevangenen, het toezicht heeft een Duits korporaal. De kantinewinst wordt door het bestuur ten gunste van de krijgsgevangenen benut.

Postuitdeling en inlevering van brieven.

De post wordt dagelijks van 17.00 tot 18.00 uur uitgegeven. Pakjes en daarin bevindende conserven worden in het bijzijn van de ontvanger geopend. Inlevering van brieven geschiedt dagelijks en wel compagnie gewijs. Het aantal van de te ontvangen en te schrijven brieven wordt door het Oppercommando der Weermacht vastgesteld. Alle inkomende en uitgaande post staat onder censuur.

Werk buiten het kamp.

Het werk buiten het kamp kan iedere krijgsgevangene volgens de bepalingen van Genève van 1929 (artikel 27 – 34) betrokken worden. Alle werk, wat van Duitse werklieden verlangd wordt, moet ook door de krijgsgevangenen verricht worden, voor zover de lichaams geschiktheid dit toelaat. De werktijd is dezelfde als die van Duitse werklieden. Het loon wordt in kampgeld uitbetaald. De loonstandaard bepaalt het Oppercommando der Weermacht. Iedere drie maanden is verzending van het verdiende geld naar het vaderland mogelijk. Verder wordt het op rekening bijgeschreven.

Strafbepalingen.

De krijgsgevangenen worden op dezelfde wijze gestraft als de met hun rang overeenkomende Duitse soldaten. Alle overtredingen tegen de militaire tucht en orde welke niet onder enig wetsartikel vallen, worden disciplinair gestraft. Alle vergrijpen van de krijgsgevangenen tegen Duitse strafwetten (militaire- en Rijksstrafwetboek en strafrechtelijke bijwetten) worden gerechtelijk vervolgd.

Op het volgende dient in het bijzonder gelet.

Iedere krijgsgevangene wordt gestraft, die:

1. Een Duits officier geen eerbetoon bewijst,
2. Zijn identiteitsplaatje niet draagt of verruilt,
3. Het kamp verontreinigt,
4. Zich zelf en zijn ondergoed niet wast,
5. Kampvoorwerpen beschadigt, bijvoorbeeld lichtleiding, kachels, verduisteringsmateriaal, bomen, of vernielt of verbrandt, bijvoorbeeld stoelen, tafels, bedden, enz.,
6. Bij het aantreden of bij het werk rookt,
7. Het appèl verzuimt,
8. Zijn werk slecht of in het geheel niet doet,
9. Bij het eten halen bedriegt of wil bedriegen,
10. Zijn kleding niet in orde houdt,
11. 's Nachts niet in de barak blijft (uitgezonderd het gebruik van de wc),
12. Zich in een ander dan het hem toegewezen gedeelte van het kamp bevindt.

Bovendien hebben de wachtposten opdracht zonder waarschuwing op iedere krijgsgevangene te schieten die de waarschuwingsdraad aanraakt, of passeert.

Indienen van bezwaren.

Alle bezwaren moeten via de hoofdvertrouwensman bij de commandant schriftelijk worden ingediend. Voor dit doel kiezen de krijgsgevangenen bij iedere compagnie een vertrouwensman. Uit deze wordt de hoofdvertrouwensman gekozen. Voor indiening van de bezwaren gelden de bepalingen van de Duitse soldaten. Zo is bijvoorbeeld een klacht, welke voorkomt uit plotseling opwindig niet geoorloofd, doch moet eerst 24 uur later ingediend worden. Een klacht welke belediging luidt, of ongegrond is, is strafbaar.

Slotartikel.

Deze kamporder moet door de kampcommandant bij aankomst van nieuwe gevangenen aan hen bekend gemaakt worden. Verder kan er maandelijks theorie over gegeven worden.

Was getekend Neue, majoor en commandant van de controle

Was getekend Jacobshagen, kapitein.

Zondag 23 mei 1943

Heden morgen zijn de reserveofficieren (studenten), die met de tweede ploeg zijn aangekomen, vertrokken. Deze officieren kregen brood mee voor vier dagen. Wij vermoeden dat zij vertrekken naar Stanislau. Deze ploeg officieren vertrok om 05.00 uur in de morgen. Pogingen van medestudenten reserve onderofficieren om met hen mee te gaan werden afgewezen; alleen officieren vertrokken. Deze officieren waren gelegerd in een apart logies, bestaande uit een hok waarin normaal het schoonmaakgereedschap voor een barak wordt opgeslagen. Zij kregen wel behoorlijke bedden, maar verder was de legering slecht te noemen. De voeding van deze officieren was dezelfde als voor ons.

Door gebrek aan bijvoeding, onze voorraad raakt op, doet zich de verstrekte voeding als onvoldoende gevoelen. De onderlinge verhouding en geest is echter goed gebleven, wel zijn er enigen die door verveling en gebrek aan behoorlijk voedsel minder prettig gestemd zijn en dit dan ook laten gevoelen. Echter wij weten hen moed in te spreken, waardoor zij in het gareel blijven mee sjouwen.

Thans meegedeeld dat op een correspondentiekaart slechts dertig woorden mogen worden geschreven, maar deze kaarten werden heden nog niet verstrekt. Wij maakten een ontwerp voor zo'n briefje en wachten thans op de kaarten. Ook werd meegedeeld dat verdere correspondentie voorlopig verboden was evenals het ontvangen van pakketten. Voor verdere brieven en pakketten moesten orders worden ontvangen en zolang moesten wij maar wachten. Heden wacht, gebridget en gebabbeld. Verder was er niets te doen.

Middageten bestond heden uit zuurkoolsoep en brood met kwark.

Maandag 24 mei 1943

Heden voor de tweede maal corvee werkzaamheden gedaan, bestaande uit de kampstraat aanvegen en broodhalen. Verder wat op het sportterrein voor spel en sport.

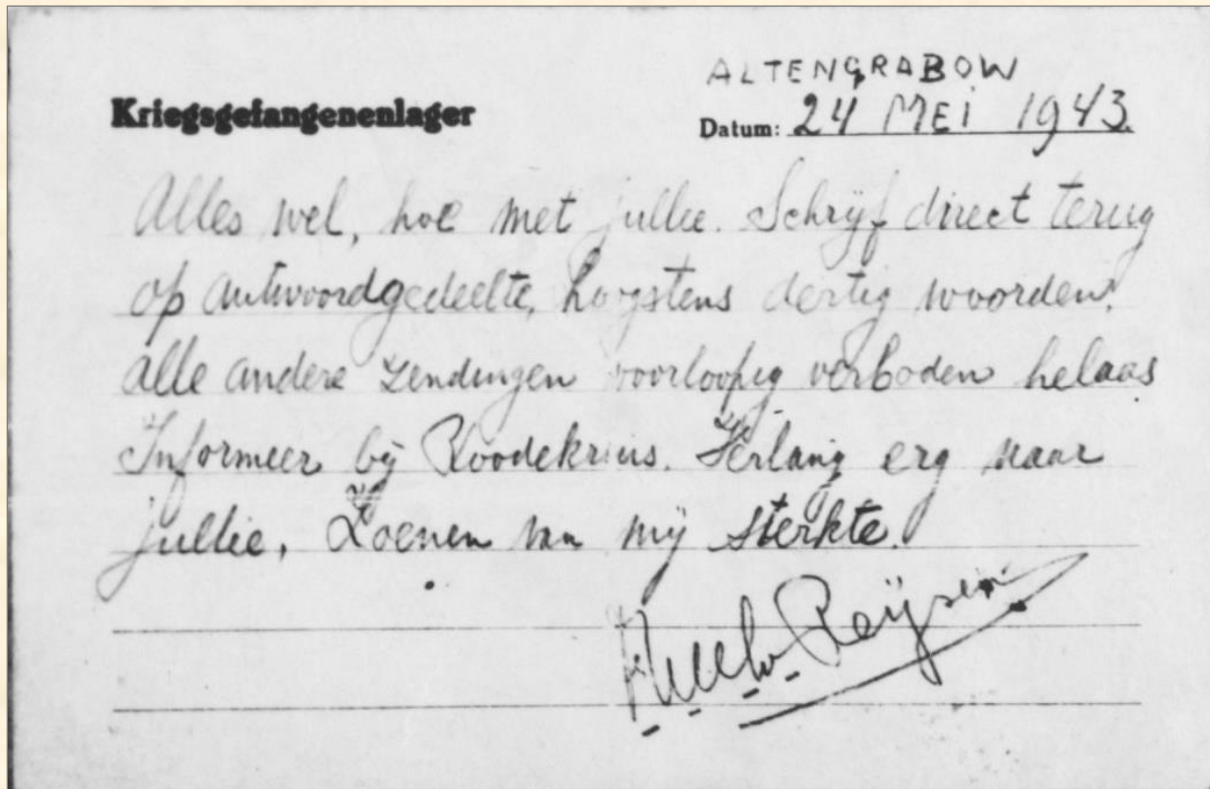
Het middageten heden goed dik en bestaat uit soep van aardappelen en stokvis. Heden werkelijk voldoende gegeten. Brood met marmelade. Heden verscheen er een commissie die moest onderzoeken welk vak wij beoefend hadden en voor welk werk wij geschikt waren. Omdat wij allen beroeps onderofficieren waren gaven wij op slechts alleen het militaire vak te verstaan en dit gaf de commissie aanleiding om ons een aantekening te geven "zonder beroep". Dat er bij ons geen vaklieden waren begreep deze commissie niet en vonden zij merkbaar ook niet

prettig. Aangetekend moet nog worden, dat de werklieden van de Koninklijke Marine zoals torpedomakers, geschutsmakers, enz. direct hun arminsigne als vakman van hun uniform hadden verwijderd, waardoor zij plotseling allen bootsman en schipper waren geworden en dus niet als vakman wilden worden ingeschreven. Een S.M. hoefsmid van de bereden artillerie liep rond te springen in het uniform van S.M.I. van de infanterie om maar vooral niet als hoefsmid te worden ingeschreven, enz.

Ikzelf gaf mij op als fourier en administratieve werkkraft en vroeg of ik door mijn functie in de Nederlandse weermacht wel in aanmerking kwam om in krijgsgevangenschap te worden gehouden. Het antwoord dat mij werd gegeven was het volgende "Daar hebben wij niets mee te maken en geef nu maar gauw op welk beroep je uitoefende voor je in het leger kwam". Ik zei vanaf mijn 16^e jaar in het leger te zijn en vanaf mijn 18^e jaar onderofficier, dus direct van school in het leger te zijn gekomen. Zij wilden dit niet geloven en bespreken onderling mijn opgave waarop ik met een snauw werd weggezonden. In ieder geval was de algemene houding prachtig en met uitzondering van een enkele, hielden de collega's zich goed en konden er geen vaklieden worden geregistreerd.

Hierna werden eindelijk de correspondentiekaarten uitgedeeld en mochten wij naar huis schrijven, echter werden gelijk hiermee de brieven die wij op 13 mei jongstleden schreven, ongecensureerd teruggegeven. De teruggave van onze eerste brieven was wel een grote teleurstelling. Immers, wij dachten dat deze naar huis waren verzonden. De correspondentiekaart geschreven en hierop de volgende dertig woorden gesteld:

"Alles wel, hoe met jullie? Schrijf direct terug op antwoordgedeelte. Hoogstens dertig woorden. Alle andere zendingen voorlopig verboden helaas. Informeer bij Rode Kruis. Verlang erg naar jullie. Zoenen van mij Sterkte. Floor van Reijzen".

De algemene stemming over het terugontvangen van onze brieven was beneden alle peil, echter iets getemperd door de correspondentiekaart waarop thans weer alle hoop is gevestigd. Wij hopen dat thans eindelijk eens een verbinding met onze gezinnen tot stand zal komen (zie artikel 36 Afd. IV, hoofdstuk 5 van het Verdrag van Genève van 27 juli 1929).

Dinsdag 25 mei 1943

Deze dag is het regenachtig en moesten we binnen blijven. De tijd gedood met kaarten en tekenen; alles liggend op mijn bed. De gisteren geschreven correspondentiekaarten werden ingenomen en de mededeling gedaan, dat ze na censuur zouden worden verzonden???

De regen maakte deze dag tot een vervelende en zeer lange bijna niet om te krijgen tijd. Middageten heden aardappeloep zonder verder iets erin. Ik wist een tweede pan soep te bemachtigen en deed hierin wat havermout en at deze soep 's avonds koud op. Het was te eten. Ik heb nog steeds last van buikloop en dit wil maar niet verminderen helaas. De dokter zegt dat er niets aan te doen is en dat dit wel over zal gaan wanneer ik gewend ben aan het eten. Heden ontvangen brood met plantenvet en marmelade. Piet en Kuyf vervelen zich net als ik dood, dus worden er oneindig veel robbers gebridged.

Wij hopen niet veel regenachtige dagen te krijgen, want zo zonder enige comfort zijn de dagen oneindig lang en doet de verveling zich dubbel gevoelen.

Woensdag 26 mei 1943

In de voormiddag sport en spel op het sportterrein. Hier wordt aangekondigd dat er een generaal op bezoek zou komen. Zoals ook dit in het Nederlandse leger gebeurde, werd er van alles gedaan om de generaal te ontvangen. Echter de generaal kwam niet en de voorbereidingen hebben ons alleen wat afleiding bezorgd.

Het middageten bestond uit soep van aardappelen en zuurkool en brood met worst.

Aanzegging ontvangen dat een groep van 1000 Nederlandse krijgsgevangenen zou worden aangewezen om naar elders te vertrekken. De meest uiteenlopende geruchten doen de ronde omtrent dit vertrek en wij die het eerst zijn gekomen, menen ook het eerst aan de beurt te zijn om te vertrekken.

Heden voor het eerst bemerkt dat er zich een levendige ruilhandel heeft ontwikkeld tussen onze bewakers en de krijgsgevangenen. Nu was hete en bepaalde categorie krijgsgevangenen die zich hieraan schuldig maakte en wel dezelfde personen die ons steeds last hebben bezorgd en waarvoor wij de meeste zorg hebben dat zij niet tot handelingen zullen overgaan waarvoor wij ons schamen. Het bleek dat de navolgende ruilen waren gedaan:

- Een rantsoen brood voor 12 sigaretten,
- Een overall voor een half pakje shag,
- Een paar lederen laarzen voor een half pakje rooktabak,
- Een pakje koffiesurrogaat voor een half brood,
- Een polshorloge voor vier broden en een halve worst.

Nu werd deze handel gedreven met een van de Duitse menagemeesters en was er reden te over om aan te nemen dat dit ging ten koste van onze voeding. Teneinde hieraan een einde te maken verboden wij aan een ieder om een ruilhandel te plegen en hebben wij de betrokken menagemeester gewaarschuwd dat wij de Duitse autoriteiten met een en ander in kennis zouden stellen, wanneer hij dit verder niet naliet.

Een en ander hielp wel, echter waren er nog steeds, die wij behoorlijk moesten nagaan om hen niet voor de verleiding te doen bezwijken. De voedseltoestand brengt zwakken onder ons tot deze onkameraadschappelijke daden.

Heden een dertigtal brieven uit Nederland aangekomen en uitgedeeld. Helaas voor mij niets er bij. Het adres schijnt in Nederland bekend te zijn geworden en zij die nu schrijven hebben wel succes, want de brieven worden aan de betrokken gelukkige uitgedeeld. De ontvangen brieven zijn gedateerd tussen 18 en 22 mei 1943.

Donderdag 27 mei 1943

Na het ontbijt verzamelen op het sportterrein waar een aantal (1002 man) krijgsgevangenen wordt aangewezen om het detachement te vormen dat gaat vertrekken. Het detachement wordt gevormd uit korporaals en soldaten met slechts enige onderofficieren als ingedeeld kader. Van onze ploeg is er geen van de onderofficieren aangewezen, zodat wij allen nog bijeen zijn, het welk tot blijdschap aanleiding gaf. Te 11.00 uur vertrokken deze Nederlanders naar hun nieuwe bestemming. Er werd gefluisterd dat zij vertrokken naar Straatsburg (M.Stammlager V-d) ¹). Dit detachement ging weg vlak voor het middageten, zodat zij dit moesten missen en slechts voorzien van hun broodrantsoen voor die dag. Later zagen wij een wagen met brood laden, reden waarom wij voor hen een lange reis konden voorspellen. Het afscheid van onze landgenoten was kort en hartelijk en gaf een gevoel van weemoed en onzekerheid. Immers, wat ging hun wachten en wat stond ons nog te wachten? Gemompeld werden woorden als: "moderne slaven", enz. Wij wensen hen het beste toe en sterkte en een spoedig weerzien in het vaderland. Het middageten was heden overvloedig. Immers, het vertrokken detachement kreeg geen middageten, terwijl voor hen wel was gekookt, zodat er een 1000 porties eten over waren en wij dit eten kregen. Het middageten bestond uit aardappelen soep met grot en stokvis er in. Wij aten heden als vorsten, echter arme landgenoten die op transport waren, het ging ons goed ten koste van hen.

1 Dit transport ging in eerste instantie naar het Fort Kronprinz en zou later naar Stalag V-a Ludwigsburg gaan, waar de meeste Nederlanders in een Arbeitskommando te Stuttgart zouden komen.

In de namiddag op het sportterrein van de overgebleven 760 Nederlandse krijgsgevangenen een viertal nieuwe compagnieën geformeerd. Onze ploeg bleef ongewijzigd, omdat wij geen personeel afstonden voor het vertrokken detachement.

Vrijdag 28 mei 1943

Heden was er iets bijzonders te doen en wel de uitreiking van de zilveren medaille voor 24 jarige trouwe dienst aan onze collega A.M. Veltkamp. Wij wisten dat Arie heden 24 jaar in dienst was en daarom tekende ik een oorkonde en leenden wij een zilveren medaille van een van onze collega's en deden Veltkamp voor de troep verschijnen en hem de medaille in ontvangst nemen. De oorkonde werd voorgelezen door onze vriend Van der Linde als adjudant van onze ploegcommandant Hulmer, die de uitreiking deed. Na afloop van de uitreiking feliciteerden wij onze Arie en werd er namens de Koninklijke Marine nog een hartelijk woord tot hem gesproken.

De oorkonde, ontworpen door Fourier Floris L.M. van Reijns (Kgf. 104087), die in juli 2016 bewaard is gebleven dankzij oplettendheid van het personeel van de Kringloopwinkel Outlet Den Haag-Rijswijk en door bemiddeling door E. van der Most is overgedragen aan het Nederlands Instituut voor Militaire Historie te Den Haag (daar samengevoegd met dagboek Arie Veltkamp).

A.M. Veltkamp beschreef deze dag zelf als volgt:

Om 05.00 uur in de morgen. Giel maakt mij wakker en is de eerste die mij feliciteert met mijn veertigste verjaardag, gevolgd door Sergeant Joop Riekel (Kgf. 104077). Met ons drieën staan wij op en doen wat wij altijd gewoon zijn te doen in de morgen uren. Doch onder het heen en weer kuieren achter het prikkeldraad gaan mijn gedachten even verder en wel naar Holland, naar eigen haard, familie, kennissen, enz.

Deze veertigste verjaardag, hoewel in deze tijd, had toch een prettige herinnering voor mij kunnen zijn, terwijl nu ik hier zit ver van wat mij lief en dierbaar is voor beide partijen een niet gezellige dag zou worden. Echter zat er nog iets anders aan vast aan deze dag. Het was ook de dag waarop ik voor 24 jaar geleden in de militaire dienst trad.

Ook dat was voor mij om even in gedachten te blijven stilstaan. Weer haalde ik de foto voor de dag en in deze gedachte met hen samen liet ik mij door hun feliciteren, en zou deze dag als andere dagen voor mij voorbijgaan.

Het weer is fris met wat wind. Ook Korporaal D.M. Kuivenhoven (Kgf. 105312) feliciteert mij. Om 05.30 ben ik klaar met wassen en aankleden en wil ik naar buiten gaan, kom ik de Compagnie Commandant tegen, de wachtmeester 1e klasse Hulmer (Kgf. 104040). Ook deze feliciteert mij. Hoewel ik dat een beetje vreemd vond, daar het altijd voor het front van de troep op het appèl werd gedaan, liet ik het maar zo en dacht dat doet hij uit vriendschap en wij kennen elkaar nog vanuit de Arbeidsdienst. Nadat de morgenwerkzaamheden waren afgelopen en wij om 08.30 op het appèl stonden, vroeg ik mijn groepscommandant Theo van Reijssen (Kgf. 104073) of ik uit mocht treden (wat ik iedere morgen deed) om naar de dokter te gaan. Deze zei nee, er is appèl op het sportterrein voor allen, dus moet je eerst meegaan, daarna mocht ik inrukken. Wat vind ik dat gek zei ik tegen Theo, iedere morgen tred ik uit en nu moet ik mee. Enfin, ik marcheerde mee en zo gingen de 600 krijgsgevangenen naar het sportterrein. Ook daar viel het mij op dat een gehele vreemde vorm voor een appèl werd aangenomen, namelijk een carré vorm. Toen ik Theo vroeg wat krijgen wij nu, zei hij "de laatste nieuwsberichten worden bekend gemaakt". Niets vermoedend wat er zou gebeuren ontdekte ik Giel, die altijd naast mij stond, in het voorterrein en ging mij een licht op, dat hij voor mijn verjaardag iets bijzonders had bedacht, althans hij had een papier in zijn hand. Toen alles opgesteld was vroeg de Compagnie Commandant of ik even naar voren wilde komen en zei Theo dat ik mijn overjas uit moest trekken. Nog had ik niets in de gaten. Toen kwam het moment, dat voor mij en ook voor mijn gezin als was het dan maar een onderonsje door krijgsgevangenen op touw gezet, een blijvende mooie herinnering zou zijn. Daar werd door de adjudant van de compagnies commandant een oorkonde voorgelezen ter gelegenheid van mijn 24 jarige dienstverband.

Dat was voor mij toch een mooi ogenblik. De commandant schetste voor allen mijn militaire loopbaan in deze 24 jaar en deelde mede dat dit tevens mijn verjaardag was en dat hij hoopte dat ik deze dag volgend jaar thuis zou kunnen vieren. Daar het Wilhelmus niet gezongen mocht worden werd het "Wien Nederlands bloed" voor deze gelegenheid gezongen. Na afloop hiervan werd de 1^e compagnie waartoe ik behoorde (200 man) in de gelegenheid gesteld de jubilaris geluk te wensen, waarbij de Garde korpsen de voorkeur hadden. Zo kreeg ik dan 200 handjes te geven en deed mijn hand pijn van het dichtknijpen. De andere compagnieën werden volstaan door de gelukwensen door hun compagnie commandant aan de jubilaris over te brengen.

Tot slot werd het eremetaal op mijn borst gespeld en door het geheel gedefileerd. Hierna was de plechtigheid afgelopen. Dit alles geschiedde terwijl ik er niets van afwist.

De anderen waren met alles op de hoogte en alles speelde zich zo mooi af alsof het echt was. Zo werd deze dag voor mij toch nog een onvergetelijke dag en deed het mij goed, dat dit op zo'n aangename wijze had plaatsgevonden. Echter post ontving ik niet, daar in Holland niemand wist

waar of ik zat, want ook die kaartschrijverij was voor mij iets wat niet doorgestuurd was. 's Middags werden er wedstrijden gehouden in estafette, de 1^e, 2^e, 3^e en 4^e compagnie tegen elkaar. Hierna de veteranen mannen van boven de 40 jaar. Het was een leuke middag en er werd heerlijk gelachen over de diverse figuren die je over het veld zag hobbelen. 's Avonds trakteerde ik mij op 3 sneetjes brood. Het was een mooie avond zodat ik tevreden en met een blij herinnering om 21.00 uur naar bed ging. Zo was deze dag zonder eigen kring toch nog onvergetelijk geweest.

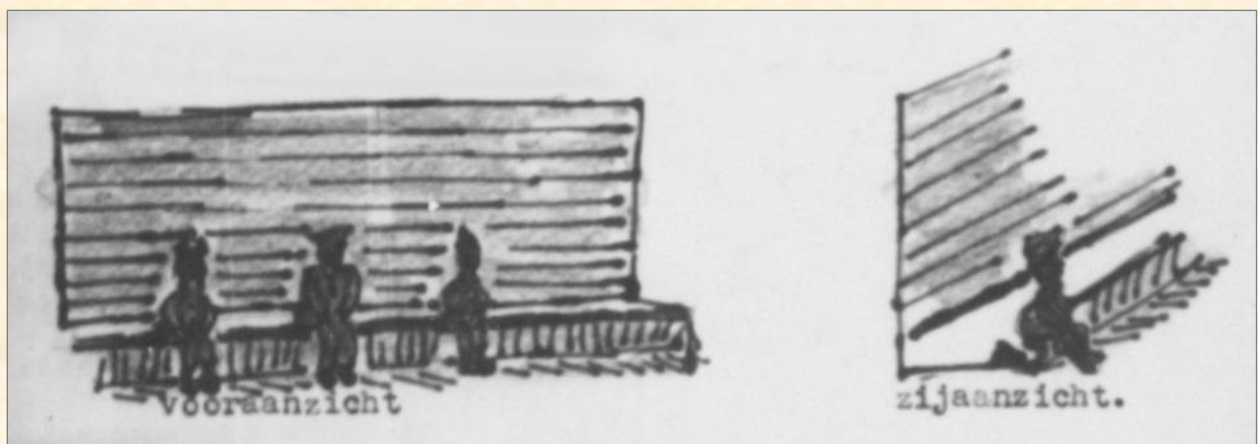
Deze dag was voor Arie een ware feestdag, immers, hij was tevens jarig en wij wensen hem toe dat hij het volgende jaar deze dag in zijn gezin zal mogen vieren. Arie nodigt ons uit om deze dag bij hem te komen vieren, zodra wij weer in Holland zijn. Deze uitnodiging wordt natuurlijk spontaan door ons aangenomen. Na de medaille uitreiking defileerden wij voor onze jubilaris. Het middageten bestond heden niet uit een feestdiner, maar uit dunne soep van aardappelen en zuurkool met stokvis. Boord en plantenvet en wat zalm uit blik.

Heden bericht ontvangen dat wij geen warm water meer uit de keuken zullen ontvangen, reden kolen besparing. Wij aanvaarden deze strop met Hollandse gelatenheid en zullen hierover heen komen zoals wij reeds zoveel hebben verwerkt.

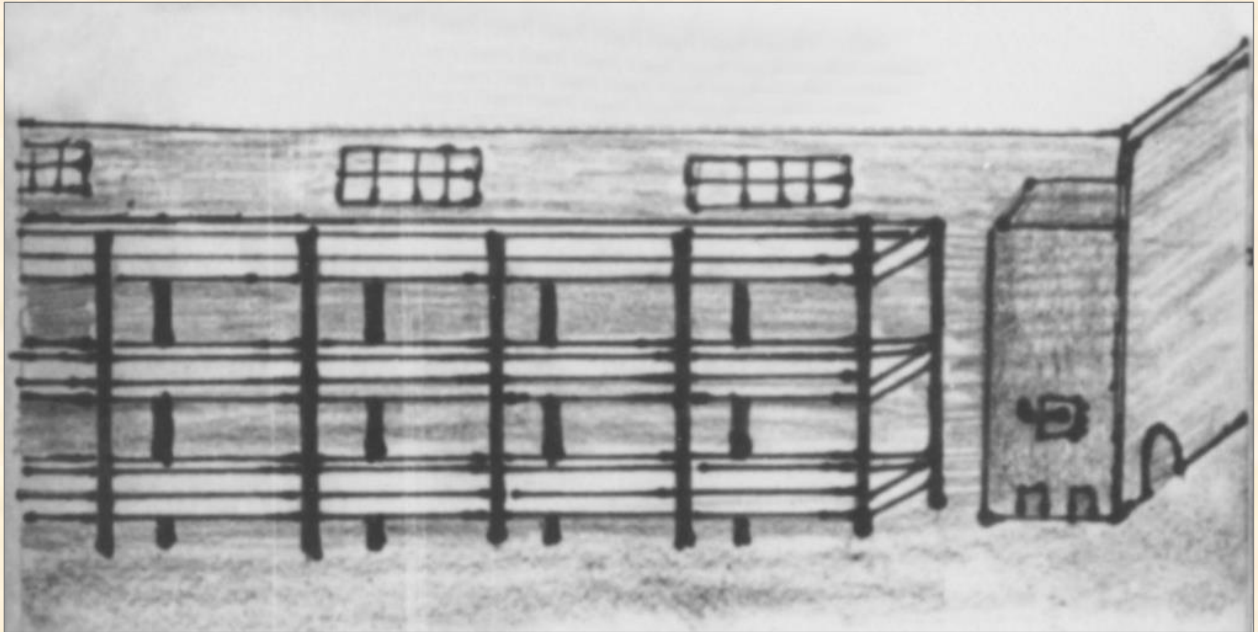
Heden is er geloot en het resultaat van deze loting was dat ik moest verhuizen naar een bed op de tweede verdieping. Als goede kameraden gingen Piet en Kuyf met me mee, dus waren wij weer tezamen, echter een verdieping lager en nu konden wij niet meer op ons bed zitten en was liggen de enige houding die er overbleef. Deze verhuizing was ook min of meer een tegenvaller, maar enfin, wij zijn weer een dag dicht bij het einde dus kop op en met blij gezicht ook deze strop aanvaard.

Het gerucht gaat dat wij zullen vertrekken en wel naar een kamp in Mecklenburg.

Wij hebben deze week nog niet gebaad en er thans om gevraagd het resultaat is nog niet bekend. In de namiddag op het sportterrein een estafette wedloop georganiseerd tussen de eerste en derde compagnie. Deze wedloop werd door ons (eerste compagnie) gewonnen. Ook de revanche wedloop, zodat wij hierin superieur bleven. Hoe is het mogelijk dat hiervoor nog animo is met het bedonderde eten. Enfin, zoals blijkt wij zijn veerkrachtig genoeg om een en ander op te vangen. Heden avond van Piet Kersbergen (wachtmeester Pieter Johannes Kersbergen kgf 104141) een boek te leen gehad, zodat ik nu wat te lezen heb. Een dankbare afwisseling in de dagelijkse sleur. Ik ben nog steeds niet vrij van buikloop helaas.

De latrine bijgenaamd "de open tram".

De legeringsruimte (gedeeltelijk vooraanzicht).

Drie bakken boven elkaar in zo'n vak van 120 cm twee man (eerst drie). Lengte van de stal is 18 meter, breedte 10 meter. Per stal thans 150 man.

De reinheid laat nogal wat te wensen over. De beschikbare heidebezems zijn onvoldoende om alles goed schoon te krijgen. Vooral het gebrek aan meubilair doet zich gevoelen, gaarne zouden wij eens gaan zitten op een bank of stoel, doch deze zijn er niet. Altijd maar weer liggende eten, schrijven, enz. op het bed valt niet mee. Vooral de bedden beslapen door tweede en eerste etage bewoners zijn daarom vervelend, de derde etage is wat beter, want dan kan je tenminste nog rechtop gaan zitten.

Zaterdag 29 mei 1943

Wij hebben een groepscommandant die voor het verdelen van brood, enz. moet zorgen. Dit is de S.M.I. J. de Bruyne (sergeant-majoor Jan Jacob de Bruijne kgf 104038) van 14 R.I. een echte Zeeuw die met nauwgezetheid de diverse porties verdeelt en door zijn zorgzaamheid de bijnaam van "Akela" verwierf. Hij kon ellenlange gesprekken opzetten over verdelen van brood en boter, enz. en wanneer hij een en ander kwam uitdelen was het altijd OK. Zijn talent om zelfs de meest ontevreden mannetjes goed te stemmen was een ware opluchting, want eerlijk verdelen valt niet mee, vooral als de porties klein zijn. Onze Akela verdient niets dan lof voor zijn goede zorgen en zijn moeite die hij zich steeds maar weer getrooste om het een ieder naar de zin te maken. Wij vergeven hem daarom gaarne zijn gewichtige gesprekken over verdelen van brood en boter. Onze Akela kon zelfs nog fanatiek worden want bij de estafetteloop voor veteranen, was hij er zelfs toe te krijgen om op zijn sokken en in zijn onderbroek mee te rennen. Beste De Bruijne, je verdient onze lof die ik je bij deze dan ook gaarne geef. Hulde Akela! Heden prachtig weer. Het belooft nu eens een mooie dag te worden. Gelukkig want de laatste dagen was het koud en het landklimaat deed zich geducht gevoelen.

Wij liepen een estafetteloop tegen de Koninklijke Marine die door ons overtuigend werd gewonnen. Ook enige veteranen wedlopen werden georganiseerd en met goed gevolg afgewerkt.

Het middageten bestond heden uit soep van aardappelen, zuurkool en stokvis. Brood met marmelade.

In de namiddag een lezing georganiseerd over de marine onderzeebootdienst. Deze lezing gehouden door de schipper Janse (sergeant-majoor torpedomaker Alardus Jansen kgf 104801) van de Koninklijke Nederlandse Marine was een waar succes en voor ons zeer leerzaam. Wij besluiten meerdere lezingen te organiseren.

Wederom me bezondigt aan het wassen van ondergoed en verder wat gewandeld tussen het eeuwige draad. Van prikkeldraad heb ik voor mijn leven lang genoeg, het verveelt gauw die palen met dat draad.

Zondag 30 mei 1943

Heden zondagmorgen reveille te 06.30 uur. Na het ontbijt te 08.00 uur appèl. Te 08,30 uur hebben wij een godsdienstoefening georganiseerd voor Rooms Katholieke en Protestantse krijgsgevangenen. Deze godsdienstoefening werd onderling gehouden en zonder geestelijke, want nog steeds waren deze niet aanwezig. Een en ander was zeer primitief maar voldeed aan de eis die door ons werd gesteld, namelijk velen van ons verlangden naar wat godsdienstig leven, dus wij bereikten met deze organisatie het beoogde doel.

Hierna wat gewandeld op het sportterrein en mij mijn vrienden Piet en Kuyf veel gesproken over de diverse toestanden in onze gezinnen. Het verlangen naar verbinding met onze gezinnen wordt met de dag groter en doet zich op deze dag weer sterk gevoelen.

Te 11.00 uur middageten, bestaande uit soep van aardappelen en linzen. Brood met plantenvet en worst.

In de namiddag een lezing bijgewoond, gehouden door de S.M.I. Metz (sergeant-majoor Johannes Metz kgf. 104050), die sprak over zijn ervaringen als scheidsrechter van de Nederlandse voetbalbond. Deze lezing was interessant en gaf nu eens een kijk op de voetbalsport door de ogen van een eerste klasse scheidsrechter.

Zeer geestige herinneringen maakte de lezing tot een prettig geheel en was voor een ieder een welkome afwisseling. Gelegenheid tot het stellen van vragen werd gegeven, waar vele voetballiefhebbers gebruik van maakten.

Maandag 31 mei 1943

Hedenmorgen konden wij niet op het sportterrein, omdat dit door Russische krijgsgevangenen moest worden schoongemaakt. Dit schoonmaken gebeurde als volgt: een groep Russen moest met een zandzakje om hun hals het terrein afkruipen en strootjes, stukjes papier, lucifers, eindjes sigaret, enz. oprapen in het zakje doen en zo ging het over het ongeveer 300 á 400 meter lange sportterrein tot dit geheel schoon was. Wij zagen deze wijze van terrein schoonmaken met verontwaardiging aan, echter werd er de vraag gesteld wanneer zullen onze Duitse bewakers ons hier voor gaan gebruiken. Een en ander gaf weer reden om veel te praten en het gaf ook een zeer onaangename stemming omdat weer eens redenen aanwezig waren om aan onze toekomst in krijgsgevangenschap te denken en deze toekomst, waarvan het einde niet te zien is, geeft reden tot een reeks van veronderstellingen, de een al meer dan de ander minder hoopvol en minder aangenaam.

Het weer is zeer koud, er staat een koude landwind die het verblijf buiten minder aangenaam maakt. Wij verzochten heden om weer naar huis te mogen schrijven en om rookmaterialen, hetgeen werd afgewezen met de navolgende woorden: "Dit moeten jullie maar vragen in een volgend kamp, hier kan het in geen geval meer". Ook werd ons nog meegedeeld dat wij spoedig naar een ander kamp zullen verhuizen en dat onze correspondentiekaarten reeds voorzien werden van het nieuwe adres. Welk adres werd ons niet meegedeeld. De stemming over deze behandeling van onze post was beneden alle peil en er werd dan ook flink gekankerd. Was onze

post nu verzonden of niet? Wij konden met een gerust geweten veronderstellen dat zulks nog niet had plaats gehad. Tevens werd om godsdienstige bijstand gevraagd, het welk niet werd toegestaan. Zelfs werden onderlinge godsdienstige bijeenkomsten verboden, omdat er geen personeel was dat Nederlands verstond om toezicht te houden. Gelukkig dat wij gisteren zelf maar een en ander hadden georganiseerd al was het zonder toestemming te vragen.

Heden voor het eerst collectief de was gedaan. Een tiental vrijwilligers hebben zich hiervoor gemeld en deze doen nu onze was. Een ieder geeft zijn gemerkte wasgoed en wat zeep of zeepoeder en het vervelende werkje wordt voor ons gedaan. De wasploeg hulde, want het werk wordt keurig gedaan en wij zijn hiermee alle zeer geholpen. De korporals van het paardendepot cavalerie en artillerie doen met hun vrijwillige taak een zeer goede daad, het is een geste van goede kameraadschap die zeer wordt gewaardeerd.

Het middageten bestaat heden uit soep van aardappelen met stokvis en andijvie. Brood met marmelade en een stukje busgehakt.

Hedenmiddag nog wat zangles en de zangleraren zijn het niet eens over het feit of nu moet worden gezongen in marstempo, of zoals wij het in Holland gewend zijn in het tempo voor het lied aangegeven. Zingen in marstempo wordt te Duits gevonden. De diverse zangleraren zullen over het een en ander een boom opzetten en later zullen wij wel horen wat het resultaat is. Wij zijn het echter eens dat zingen in marstempo Duits is, dus nu door ons niet zal worden gedaan, toch is het zingen gedurende het marcheren niet onprettig en vele Nederlandse liederen lenen zich hiervoor zeer goed. De zanggeleerden zullen het onderling nu wel uitmaken en wij zullen hun gezag niet ondermijnen.

Te 20.00 uur hadden wij een lezing georganiseerd over Afrika en de bewoners van dit werelddeel. Deze lezing zal worden gehouden door de reserve sergeant (student) Leeuwenstijn (wachtmeester cadet sergeant Willem Leeuwenstijn kgf 105279). De lezing moest halfweg worden onderbroken omdat wij van onze Duitse bewakers het lokaal uit moesten. Echter buiten werd zij voorgezet en kwam toch nog geheel tot haar recht. Het was een leerzame en aangename avond. Het verbod om de zaal te gebruiken voor onze lezing had niets aan de waarde van de lezing ontnomen en wij hebben er ons dan ook niets van aangetrokken. Wij Hollanders kunnen wel wat hebben, zelfs als krijgsgevangenen vangen wij alles vrij goed op.

Dinsdag 1 juni 1943

Heden wederom een beurt als mannetje van het corvee en daarom in deze functie de straat tussen de barakken geveegd, brood gehaald en nieuwe straatbezems ontvangen.

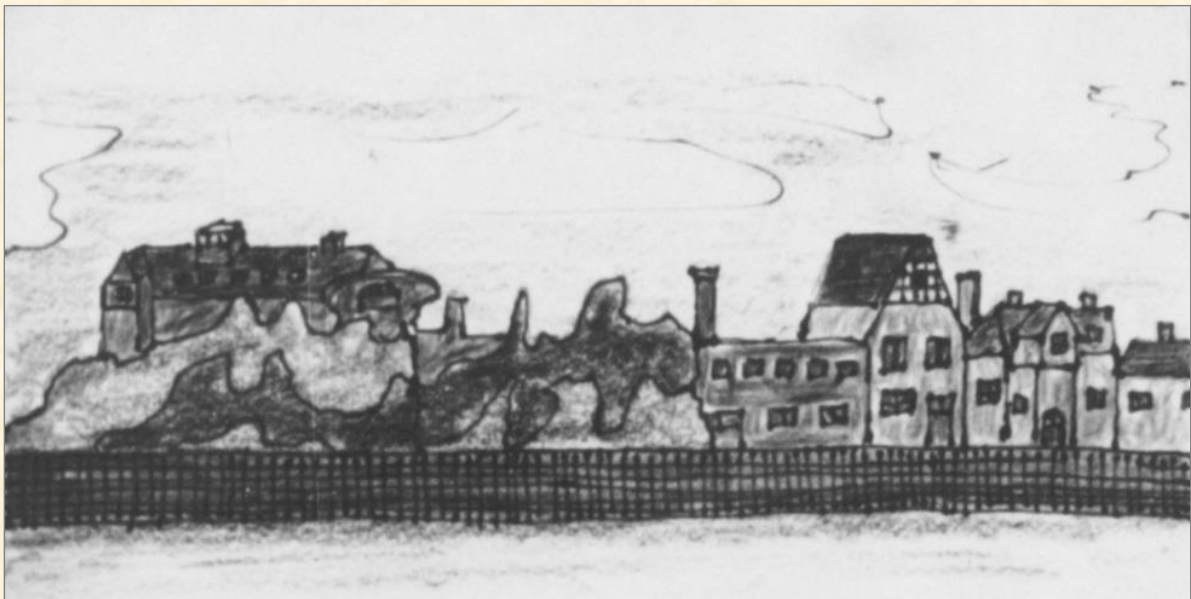
Het middageten bestond uit soep van aardappelen, gort en stokvis. Heden was de soep eens goed dik dus voldoende gegeten. Brood met marmelade en plantenvet.

Heden verhuisd naar een nieuwe barak en wel barak nr. 17. Deze verhuizing gaf niets nieuws, want de nieuwe barak is precies hetzelfde als de oude, dus alles is en blijft eender. De reden van deze verhuizing is het feit dat de latrine behorende bij onze barak nr. 12 vol is en dat die behorende bij de nieuwe barak nog ongebruikt, dus die gaan wij nu vullen. Ik heb met mijn diarree een levendig aandeel in het vullen van deze gelegenheid.

Heden middag binnen moeten blijven. Veel gekaart en een lezing bijgewoond van de S.M.I. van het Korps Mariniers Vos (sergeant-majoor Alko Vos kgf 104557). Deze sprak over de ervaringen van een nieuweling die bij het Korps Mariniers was aangekomen en het leven van zo'n marinier tot hij een rang heeft behaald. Een aardige lezing die door deze man van de praktijk zeer geestig werd voorgedragen en ons een goede kijk gaf op de moeilijkheden van zo'n rekrut bij het Korps Mariniers. Het is een harde school waar goede soldaten worden gevormd. De lezing

werd afgewisseld door een violsolo gegeven door een van de aanwezige stafmuzikanten van 5 R.I.

Heden is bij iedere compagnie een vertrouwensman benoemd, zulks op verzoek van de Duitse autoriteiten. Bij onze compagnie hebben wij met algemene stemmen Hulmer als onze vertrouwensman aangewezen. Collega Hulmer doet veel voor ons en is steeds genegen om onze belangen te behartigen, dus is hij hier wel de rechte man op de rechte plaats. Hulmer aanvaardde op ons verzoek deze functie en belooft te doen wat hij kan in het belang van zijn compagnie.

Gezicht op Altengrabow (Dörritz) vanaf het sportterrein.

1. Egf. - Batl. (R) Altengrabow, den 31. Mai 1943
31.
Dienstplan für Dienstag, den 1. Juni 1943

Zeit:	Art des Dienstes:	Aufsicht:
6.00 - 7.00	Wachen waschen und Revierreinigen	Komp. - Führer
7.00 - 8.00	Teeempfang	"
8.00 - 8.45	Appell	Batl. - Führer
8.00 - 10.00	Die 2. Komp. gibt die Unterwasche ab und stellt 10 Egf. zum Waschen	Komp. - Führer
10.00 - 10.45	Briefe der Egf. Nr. 105644 und 105645	"
10.45 - 14.00	Rausdienst, sport und spiel Kittagepause, Koffertnahme, Essenempfang	"
14.00 - 15.00	Revierreinigung und Verpflegungsausgabe	"
15.00 - 16.00	sport und spiel	"
16.00 - 17.00	Nachtappell	"

F. Hulmer

Corveelijst voor 1 juni 1943.

Woensdag 2 juni 1943

Heden is het prachtig weer en dat deed goed na de regen van gisteren.

De morgen zoek gebracht met sport, zang en spel op het sportterrein. Het is merkbaar dat de voedingstoestand de animo voor sport sterk heeft doen dalen, er was toch al niet te veel aardigheid aan, maar thans is het weer veel sterker geworden.

Een vergadering gehouden onder leiding van onze vertrouwensman collega Hulmer, om eens te praten over de kwestie van het ruilen van diverse goederen met onze Duitse bewakers. Wij hadden dit ruilen verboden, maar toch werd dit nog gedaan en nu wilden wij hier een eind aan maken. Allen waren het eens, behalve onze jongere collega's de reserve sergeanten, die het ruilen wilden verbieden, net als wij, echter zij wilden de schuldigen die ons thans bekend zijn, aangeven bij de Duitse autoriteiten, terwijl wij deze zaak in eigen kring wilden afdoen. Na heel veel gepraat zijn wij thans zover dat ook onze jonge collega's akkoord gaan met onze uitspraak en wij hopen thans een eind te hebben gemaakt aan deze toestand.

Het middageten bestaat heden uit soep van aardappelen, stokvis en spinazie. Brood met plantenvet en busvlees. Wij missen nog steeds onze Hollandse pot. Die eeuwige soep heeft het grootste gedeelte aan een hevige diarree geholpen. Ikzelf kom maar niet van deze geschiedenis af, buikkrampen, enz., enz.

Heden middag baden en wasgoed, dus wij profiteerden weer eens van een heerlijke douche. Heden een deel verplaatst naar het hoofdkamp. De reden hiervan is dezelfde als die van onze verplaatsing naar barak nr. 17 (de latrine is vol).

Heden weer eens gevraagd om naar huis te mogen schrijven. Dit werd afgewezen en wij moesten maar wachten tot wij in onze nieuwe bestemming zouden zijn aangekomen. Dus wij zullen toch spoedig verhuizen.

Hoelang zullen wij nog op post van huis moeten wachten? Dit wachten is het vervelendste wat er is en het werkt ook sterk in op de onderlinge verhoudingen. Velen zijn erg prikkelbaar door het eeuwigdurende wachten op post.

Heden te 17.00 uur kwam er een nieuw detachement Nederlandse krijgsgevangenen aan en wel een 750 man dienstplichtigen van het Regiment Grenadiers²). Bij deze aankomst deed zich een onaangenaam geval voor. Enigen van ons vonden het nodig om aan de draadversperring om brood en rookartikelen te gaan vragen. Deze vragen werden zodanig gesteld, dat het de nieuw aangekomen krijgsgevangenen en ons erg onaangenaam was. De aankomst van dit nieuwe detachement was wel iets anders dan dat van het tweede detachement dat wij met zang hebben ontvangen. Dit zingen was thans verboden maar nu dat geschooier om brood, enz. hinderde ons allen. De stemming onder de nieuw aangekomen krijgsgevangenen werd merkbaar beïnvloed door deze kwestie. Wij onderhielden de daders en hopen dat dit zich niet meer zal voordoen. Voor velen is de voedingskwestie wel erg beroerd, dus enige verontschuldiging is er wel. al is de houding van deze mensen niet goed te praten ten opzichte van onze zo juist aangekomen dienstplichtigen. Vele nieuwe gezichten, die vanouds bekend zijn, bij de nieuw aangekomen dienstplichtigen gezien en vele handen kunnen drukken. Ik sprak onder andere vriend Borger (sergeant Johannes Jelle Borger kgf. 106037) en Van Pelt (sergeant Anton van Pelt kgf 106198). Terwijl wij weer nieuws uit het vaderland ontvingen. Het deed ons goed dat de stemming bij onze landgenoten zo optimistisch was. Wij kikkerden hiervan veel op. Het geeft moed voor de toekomst.

2 Dit transport bestond uit 722 man, de nummers 105644 tot en met 106364.

Donderdag 3 juni 1943 (Hemelvaartsdag)

Heden is het Hemelvaartsdag. Echter is hier niets van te merken, immers, wij krijgen nog steeds geen geestelijke bijstand. Iedere poging hiertoe wordt beantwoord met de woorden: "Die moet uit Holland komen, dus afwachten".

Heden is een commissie benoemd bestaande uit Bergh, Veldkamp en ik, om bij de dienstplichtigen die gisteren aankwamen te gaan praten. Wij kregen opdracht om aan deze dienstplichtigen te verzoeken niets over de draad te werpen en als zij van diverse artikelen iets wilden weggeven dit te verzamelen en aan ons ter hand te stellen. Wij zullen dan voor distributie zorg dragen. Deze commissie is samengesteld, omdat wij het geschooier aan de draad, dat nog plaats vindt, geheel wilden doen ophouden. Wij gaven onze dienstplichtigen ook de raad om vooral met levensmiddelen en rookartikelen zuinig te zijn en geven hen aan, onze ervaringen aangepast, hoe zij moesten handelen met hun voorraden. Het resultaat was dat wij niets kregen (gelukkig) en dat het gooien over de draad ophield. Een en ander heeft het geschooier aan de draad doen ophouden.

Heden middageten bestaande uit soep van aardappelen, stokvis en spinazie. Brood met marmelade en kwark. Heden was de soep wat dikker dan gewoonlijk, dus eens wat beter gegeten, zelfs voldoende. Met ons allen hebben wij hedenavond een zanguitvoering gegeven, bestemd voor de nieuw aangekomen dienstplichtigen en deze op hun beurt beantwoordden dit met zang. Alhoewel er een draadversperring tussen ons is aangebracht, worden er zelfs cabaretliedjes gewisseld en werd het nog een prettige avond. Onze meer geschoolde krachten zongen nog enige liederen en toen naar bed.

Vrijdag 4 juni 1943

Heden morgen de order ontvangen dat heden proef luchtalarm zou worden gehouden. Nieuwe signalen zijn bepaald en wel:

- Tweemaal fluiten, alles verzamelen in de barak,
- Driemaal fluiten alles verzamelen in de schuilloopgraaf,
- Vijfmaal fluiten, de brandploeg komt in actie,
- Zesmaal fluiten, het luchtalarm is afgelopen.

Het middageten heden van soep met aardappelen, zuurkool en augurken.

Brood met wat vis in tomatensaus. Zuurkool met augurken was voor ons een verrassing, het smaakte niet erg. O, wat missen wij onze Hollandse pot. Enfin, iedere dag brengt ons dichterbij het einde.

Heden is er wederom post aangekomen voor gelukkigen, waarvan de familieleden het adres hebben weten machtig te worden. In stilte de verzuchting geslaakt: "Toe nu vrouw, wees eens handig en schrijf ook eens". Deze post bracht ons het nieuwtje dat gelijk met de salarischeque, door het Nederlandse Rode Kruis een zegel voor het verzenden van een postpakket aan onze familieleden zou zijn toegezonden. Wij hopen dat dit een teken is, dat wij spoedig verbinding met huis zullen krijgen. Te 17.15 uur plotseling het proef luchtalarm en wederom als haringen opeen gepakt in onze schuilloopgraaf.

Zaterdag 5 juni 1943

Heden morgen werd het zingen wederom verboden, althans op het kampterrein en was het alleen nog maar toegestaan op het sportterrein. Er kwam wederom een mannetje uit het detachement dienstplichtigen die in de afzonderlijke barak werd ondergebracht, zodat het zeer duidelijk was, wat de reden van het zangverbod was en aan wie wij dit te danken hadden.

Het is wel treurig dat zelfs in krijgsgevangenschap zulke elementen zich doen gelden.

Vanmiddag op het sportterrein wat gezonnebaad en gezongen.

Het middageten bestaat uit soep van aardappelen, gort en stokvis. Brood met marmelade. Het gerucht loopt, dat er morgen weer een nieuw detachement krijgsgevangenen zal aankomen. Wij hopen dat het Jagers zullen zijn, omdat wij dan weer kennissen zullen zien. Heden weer geen post van huis ontvangen.

Zondag 6 juni 1943

Slecht weer met zeer veel regen, dus binnen blijven. Heden begonnen met repetitie van algebra en meetkunde. Een boek geleend van een collega, werk samen met Piet van Holstein (sergeant 1^e klasse Pieter Johannes van Holstein kgf 104103). Heden door het slechte weer niet al te best gestemd en moet weer veel aan huis denken. Bij het schrijven van deze woorden echter weer kans gezien om er overheen te komen en kan nu weer anderen helpen om de moed erin te houden. Het devies is kop op en volhouden.

Het nieuwe detachement krijgsgevangenen kwam zojuist aan. Het waren dienstplichtigen van het Regiment Jagers, slechts een klein detachement van ongeveer 450 man³).

Bij dit detachement was een kennis en wel Joppe uit de Athjehstraat te 's-Gravenhage (soldaat Jan Nicolaas Joppe kgf 106784), mijn oude sigarenleverancier. Hij bracht niets te roken mee, wat een strop en ook geen bericht van vrouw en kinderen, waar ik zo op gehoopt had.

Het middageten was heden weer zeer dun en wel soep van aardappelen, linzen en water. Brood met wat plantenvet en wat vis. Bij het middageten werd voor de slanke lijn nog een augurk aangeboden.

Wij informeerden bij de jagers of er in Holland al post van ons was aangekomen. Echter deze hadden van post nog niets gehoord, dus kunnen wij veilig aannemen dat onze kaarten nog niet in Holland zijn aangekomen. Met de verbinding naar huis is het toch wel wat al te bar. Enfin, wij moeten het maar nemen zoals het uitvalt en denken dat dit behoort bij het offer dat wij aan het vaderland moeten brengen.

Maandag 7 juni 1943

Van onze vrienden van het Regiment Jagers gehoord dat er nu een detachement zal komen van 2, 3, 9 en 11 R.I. en dat er geen nieuws van het oorlogstoneel was te melden.

Heden is het bar slecht weer en veel regen, koud en zeer onaangenaam. We moeten binnen blijven en werken wat aan onze repetitie meetkunde en algebra. Bij het detachement dienstplichtige Grenadiers, de werkwilligen uitgezocht en hen aangezegd dat zij met het eerste detachement dat zal vertrekken zullen meegaan. Wij vermoeden dat wij, niet werkwilligen, nog wat hier zullen blijven om nog wat langer van post, enz. verstoken te blijven. Wij voelen ons hierdoor min of meer gedupeerd, maar toch is er niemand die zich voor het vrijwillig gaan arbeiden wil aanmelden. Al blijft het zo, wij zullen volhouden en met onderlinge steun voor de zwakkere broeders gaat het wel en hopen wij dat er niemand door de mand zal vallen en zich vrijwillig zal aanmelden voor arbeid.

Het middageten bestaat heden uit soep van aardappelen, stokvis en zuurkool. Brood met marmelade. Het eten is heden weer zeer dun, daarom maar zoveel mogelijk rust nemen en niet te veel doen, dan voelen wij de ledige maag niet zo erg. Geheel onverwacht krijgen wij om 15.00 uur nog wat soep die over was, dus is het heden nog wat beter dan verwacht met de voedingstoestand. Na de regen om 20.00 uur wat gekeken naar een voetbalwedstrijd tussen

3 Op 6 juni 1943 werden in Altengrabow 545 man (hoofdzakelijk Jagers), Kgf. nummers 106365 tot en met 106909 ingeschreven (bron Nationaal Archief collectie 2.13.98 inventarisnummer 42, Zugang Stalag XI-a Altengrabow).

dienstplichtigen van het Regiment Grenadiers en Jagers. Dit deed de avond vlug om gaan, maar het was buiten bitter koud, dus niet al te aangenaam. Doordat mijn ingewanden van streek zijn, is het onaangename weer minder goed te verdragen.

Dinsdag 8 juni 1943

Door koude afgelopen nacht, slecht geslapen. Ik had last van koude voeten en mijn diarree. Heden morgen op het sportterrein wat gewandeld en wat aan sport gedaan om warm te blijven. Het middageten heden zeer goed, soep van aardappelen met gort, alles was flink dik, dus weer eens goed gegeten vandaag. Brood met marmelade en wat plantenvet.

Heden vrijwilligers gevraagd om aan verplegingsarbeid deel te nemen. Een aantal van ons gaf zich op waaronder ook vriend Kuyvenhoven. Deze arbeid zou bestaan uit magazijnarbeid en aardappelen schillen. Nu gaf vriend Kuyvenhoven zich op voor magazijnarbeid. Deze magazijnarbeid bestond uit het dichtbinden van zakken met roggebloem en deze zakken versjouwen naar een andere verdieping van het magazijn. Voor deze arbeid kregen zij wat brood en konden nog wat roggemeel meebrengen, die wij door onze soep deden.

Hoewel ik mij niet opgaf voor deze arbeid, mocht ik toch meedelen van de opbrengst. De vrienden spraken af zich verder niet meer beschikbaar te stellen voor deze arbeid, want zij dachten dat de te verzenden meel bestemd was voor de Wehrmacht.

Heden kwam er weer post aan, onder andere voor Verberk uit Den Haag. Deze post was gedateerd tussen 25 mei en 2 juni 1943. Jammer genoeg voor mij geen post.

Ik hoop dat vrouwlief die nogal eens naar Den Haag gaat, thans het adres van onze kennissen uit de Atjehstraat zal krijgen en ook zal schrijven.

Heden een stukje zeep ontvangen, deze zeep is van dezelfde kwaliteit als de zeep in Holland. De roggebloem door vriend Kuyvenhoven meegebracht (gesmokkeld) was een welkome buit voor het aandikken van de soep, want onze haverhoutvoorraad is op. Dus komt dit meel zeer wel van pas.

Woensdag 9 juni 1943

Heden weer aangewezen om corveewerk te doen en wel het schoonmaken van het waslokaal. Het middageten soep van aardappelen met gort, flink dik, dus voldoende. Brood met plantenvet en kaas. Velen geven zich niet meer op voor het vrijwillige kampwerk het welk flink is te noemen, omdat hiermee wat extra brood gemist moet worden.

Donderdag 10 juni 1943

Heden morgen moeten wij aantreden om gefotografeerd te worden. Echter deze maal was het een fotograaf van de Duitse Wehrmacht die een soort van politiefoto van ons moest maken. Wij werden gefotografeerd met een bordje op de borst waarop het gevangenennummer, voor mij dus nr. 104087. Direct na het fotograferen waren er velen die zich gingen scheren. De reden hiervan was dat zij een snor en baard hadden laten groeien en die nu weer gauw gingen afscheren dus was de gemaakte foto van minder waarde geworden en het eventueel opsporen aan de hand van deze foto minder gemakkelijk. Waarom deze scheerpartij, wilden zij proberen om weg te komen?

Deze morgen weer een detachement aangewezen om te vertrekken en wel een detachement sterk 100 man waarbij ik zelf ben inbegrepen. Waarheen wij zouden gaan werd niet gezegd, echter werd de opdracht gegeven wat wij in een half uur klaar moesten zijn om te vertrekken. Aan de hand van deze order de bagage gepakt en alles klaar gemaakt om te vertrekken. Gefluisterd wordt, dat wij zullen worden gebracht naar het M.Stammlager XII-d te Trier.

Heden middageten bestaande uit soep van aardappelen, gort, stokvis en zure bommen. Brood met een stukje vis uit de bus. Wij kookten heden wat bruine bonen, buiten in een veldkeukentje en lieten deze bonen tussen onze dekens verder gaar worden. Het was een lekker hapje al smaakte het wat naar het hout waarop wij moesten koken. De bonen heeft Piet van Holstein geruild voor een busje melk. Deze ruilpartij was een geoorloofde handeling, want het was een onderlinge ruiling waarbij twee partijen krijgsgevangenen gebaat waren en geen ruiling met onze bewakers dat verboden is. Het hout om op te koken ruilde ik voor een sigaret met een burgerwerkmans van het kamp, er is anders geen stukje hout meer te verkrijgen, want alles is opgestookt. Heden veel gepraat over het vertrekt en waar wij heen zullen gaan en of wij voor ons vertrek nog post van huis zullen krijgen. De post is wel de hoofdschotel van alles.

De volgende mannen gingen op transport (bron Nationaal Archief, collectie krijgsgevangenen 2.13.98 inv. 42):

Allart	Leendert	104067	Korporaal	Staf Infanterie
Barneveld van	Nicolaas	104019	Wachtmeester 1e Klasse	2 R.V.A., 2e afd. 17 bat
Beniers	Josephus Adrianus	104091	Wachtmeester	7 R.V.A.
Benken van den	Gerardus Jacobus Antonius	104096	Sergeant	14 R.I.
Berg van den	Wilhelm Johann	104196	Korporaal	artillerie paarden depot
Bergh	Gerrit	104084	Sergeant 1° klasse	R. Grenadiers
Beumer	Lulof	104025	Korporaal-kok	2 R.W.
Beuving	Albert Jan	104190	wachtmeester	1 R.A.
Bladergroen	Pieter Cornelis	104079	Sergeant	7 R.I.
Boogert van den	Johannes	104120	Korporaal	Staf Infanterie
Bos	Gerard	104068	Remonterijder 1e klasse	artillerie paarden depot
Bosboom	Henri	104042	Fourier	Depot cavalerie
Bouma	Sipke	104047	Korporaal	Remonte Depot
Bree van	Wilhelmus Petrus Theodorus	104211	Korporaal	2 R.H.M.
Brouwers	Antonie Johannes	104100	Wachtmeester	7 R.A.
Bruijne de	Jan Jacob	104038	Sergeant Majoor	14 R.I.
Bruin de	Cornelis	104003	Korporaal	2 R.Lu.A.
Buggenum van	Joseph	104207	Korporaal	14 R.I.
Buijtene van	Arend	104045	Sergeant	4 R.I.
Castein	Walter	104108	Sergeant	1 R.Lu.A
Credoe	Martinus	104026	Wachtmeester	2 R.A. meetdienst
Dam ten	Gerhardus Hermanus	104048	Sergeant 1e klasse	2 R.W.
Davidse	Jacobus Adriaan	104004	Fourier	3 R.H.
Denos	Edmond Victor	104161	Wachtmeester 1ste klasse	1 R.A.
Diepstraten	Petrus	104150	Korporaal	K.M.A.
Dijkman	Jan Hendrik	104101	Fourier 1ste klasse	3 R.I.
Doddema	Tammo	104054	Korporaal	4 afd. politietroepen
Drie van	Gerrit	104097	Korporaal remonterijder	3 R.H. Rijschool
Drooglever	Wilhelmus	104018	Wachtmeester	2 R.V.A.
Eerden van der	Fransicus Johannes	104027	Wachtmeester	3 R.V.A.
Fokkema	Cornelis Jacobus	104029	Wachtmeester	3 R.V.A.
Geelhoed	Marinus	104039	Wachtmeester	3 R.V.A.
Goedegebuure	Cornelis	104156	Korporaal	Staf Infanterie
Gremberghe van	Gregorius Philippus V.	104173	Korporaal kok	3 R.A. staf
Grobben	Adrianus Cornelis	104102	Korporaal	4 R.I.
Haan	Gerhard	104155	Korporaal	Politie Troepen
Herman	Martinus	104158	Sergeant	22 R.I.
Holstein van	Petrus Johannes	104103	Sergeant 1° klasse	R.Jager
Horst van der	Frederik Wilhelm	104053	Sergeant Majoor	1 R.W.

Huffmeijer	Christianus J.M.	104066	Korporaal Remonterijder	artillerie paarden depot
Hulmer	Martinus Hendrik	104040	Wachtmeester 1e klasse	2 R.V.A.
Hulsen	Hermanus Henricus	104063	Sergeant 1e klasse	10 R.I.
Jansen	Evert	104093	Sergeant 1e klasse	R.Jagers
Jansen	Jan Reinhard	104083	Sergeant	8 R.I.
Jansse	Adrianus Josephus	104016	Korporaal	Politie Troepen 2 Comp
Jerphanion	Jacques	104192	Sergeant Fourier	7 R.I.
Jongepier	Jan	104113	Fourier	5 R.V.A.
Kenter	Hendrik	104189	Wachtmeester	1 R.V.A.
Kool	Johannes	104065	Korporaal	artillerie paarden depot
Krieger	Hendrikus Franciscus A.	104023	Wachtmeester 1e klasse	3 R.V.A.
Kriek	Wilhelmus Johannes Theodorus	104081	Sergeant	R.Jagers
Krooswijk	Adrianus Johannes	104041	Korporaal kok	Staf Infanterie
Kruiselberger van	Johannes Jacobus	104165	Korporaal	1 R.H.
Kruizinga	Jacob	104033	Sergeant 1e klasse	12 R.I.
Kuijvenhove	Willem	104092	Sergeant 1e klasse	1 S.S.
Lammertink	Jan Hendrik	104051	Sergeant	10 R.I.
Langendijk	Willem	104030	Sergeant	Politie Troepen
Langstraten	Bastiaan Cornelis (Bas)	104028	Wachtmeester	3 R.V.A.
Lassche	Hendrik	104115	Korporaal	5 R.A.
Leeuwe de	Isaac	104017	Korporaal	Politie Troepen
Lensen	Frederik Hendrik	104088	Sergeant	10 R.I.
Linde van der	Machiel Cornelius	104074	Sergeant 1e klasse	R.Jagers
Lips	Johannes	104184	Korporaal tamboer	6 R.I.
Loontjes	Johannes Egidius	104032	Wachtmeester	3 R.A.
Lust	Eltje Johannes	104035	Sergeant Majoor	12 R.I.
Maat de	Petrus Alphonsus	104082	Sergeant	3 R.I.
Meer van der	Pieter	104186	Wachtmeester 1ste klasse	1 R.V.A.
Meijer	Josef Arnoldus (Joep)	104037	Wachtmeester	3 R.A.
Melis	Johannes J.	104199	Korporaal	Politie Troepen
Metz	Johannus	104050	Sergeant Majoor	S.R.O.I.
Möhlman	Martin	104002	Korporaal	5 R.A.
Mommaas	Gerard	104139	Korporaal	Pantser Wagens
Noevers	Johannes Wilhelmus	104062	Korporaal	Remonte Depot
Noord van	Laurentius Albertus Christiaan	104085	Sergeant	R.Jagers
Oomen	Lambertus	104086	Sergeant 1e klasse	5 R.I.
Oomens	Johannes A.	104098	Sergeant 1e klasse	6 R.I.
Oosterveld	Oetse	104107	Sergeant	1 R.Lu.A.
Pee de	Adrianus	104187	Korporaal	14 R.I.
Peeters	Johannes Pieter Herman	104031	Wachtmeester fourier	3 R.V.A.
Pistorius	Johannes Franciscus C.	104055	Korporaal Remonterijder 1e klasse	artillerie paarden depot
Pit	Remmert	104072	Korporaal	artillerie paarden depot
Polderman	Arij	104090	Sergeant	R. Jagers
Polet	Albert Camiel	104078	Korporaal kok	Staf Infanterie
Prins	Johannes G.	104036	Korporaal	Infanterie
Reijssen van	Florus Louis Maria (Floor)	104087	Fourier 1e klasse	R.Grenadiers
Reijssen van	Theodorus Henricus (Theo)	104073	Fourier 1e klasse	7 R.I.
Reinders	Johan	104195	Huzaar 2e klasse	4 R.H.
Riekel	Johannes Caspartus (Joop)	104077	Sergeant 1 ^e klasse	Infanterie schietkamp
Rond	Marinus Bernardus	104197	Wachtmeester	2 R.H.
Schoemaker	Cornelis	104143	Korporaal	18 R.I.
Schrage	Johan Cornelis Wilhelmus	104043	Sergeant	10 R.I.
Smulders	Cornelis Johannes	104049	Korporaal Remonterijder 1e klasse	Artillerie Paarden Depot

Snel	Pieter	104215	Wachtmeester	2 R.H.M.
Stam	Jan	104024	Wachtmeester	2 R.A. meetdienst
Stavast	Jan	104201	Wachtmeester	1 R.H.
Steenbergen	Roelof Gert	104151	Korporaal	9 R.A.
Stoel	Marinus	104105	Wachtmeester	7 R.A.
Straver	Johannes	104191	Wachtmeester	1 R.A.
Timmer	Hendrik	104060	Sergeant	9 R.A.
Veltkamp	Arie Marinus	104075	Fourier	R.Grenadiers
Venmans	Johannes Antonius Maria	104070	Korporaal	Remonte Depot
Vermeulen	Johan Cornelis Arie	104099	Sergeant	11 R.M.A.
Vin de	Eduard Martinus Jacobus	104122	Korporaal	Cavalerie Rijschool
Vlees du Bois	Petrus Johan	104095	Sergeant 1 ^e klasse	A.I. Hembrug
Voorthuisen van	Theres M.B.	104216	Korporaal kok	Staf Infanterie
Vries de	Egbert	104044	Sergeant	7 R.I.
Weerden van	Jacob (Joop)	104059	Korporaal	4 afd. politietroepen
Welmans	August	104005	Korporaal Remonte berijder	A.P.D.
Wemmers	Gerrit Theodorus	104022	Wachtmeester 1e klasse	2 R.V.A.
Westenberg	Leonardus Hermanus	104046	Sergeant	18 R.I.
Westerweel	Marinus	104106	Wachtmeester	7 R.V.A.
Willemsen	Theodorus Hendrikus	104012	Sergeant	8 R.I.
Winden van der	Gerardus Johannes Marinus	104076	Fourier	R.Jagers
Zevenhuizen	Nicolaas Jan	104010	Sergeant	15 R.I.
Zijta	Nicolaas Hendrik	104020	Wachtmeester	artillerie paarden depot

Vrijdag 11 juni 1943

Te 09.00 uur ontvangen wij bevel om dekens, etenspannen, enz. in te leveren en om 12.30uur moeten wij klaar zijn om af te marcheren naar onze nieuwe bestemming.

Heden ging de zesde week van onze gevangenschap in, het is dus nu ook de laatste in Altengrabow. Te 11.00 uur middageten, bestaande uit soep van aardappelen, gort en zure bommen. Brood met wat marmelade en wat bussenvlees.

Te 13.00 uur marcheerden wij af naar onze nieuwe bestemming met nieuwe bewakers en een broodvoorraad voor drie dagen met een voorraad vlees in bus. Het belooft een lange reis te worden, onze bewakers willen niet zeggen waarheen de reis gaat. Wij ontvangen voor drie dagen, voor 100 man, 72 broden en 53 blikjes met vlees. Op het station van Altengrabow staat de trein klaar en gelukkig deze keer personenwagens. Deze personenwagens stemmen ons direct al goed het zal dus een betere reis worden dan die naar Altengrabow.

Piet van Holstein en ik worden belast met het verdelen van het brood en de bussen vlees gedurende de reis en daarom krijgen wij een coupé voor ons alleen. Om een kaartclubje te hebben kwam Hulmer en Barneveld bij ons, dus met vier man in een coupé, wat een luxe. Het brood werd in een tweede coupé opgeslagen, dus wij zaten als vorsen in onze wagen. Gedurende de reis hebben wij het brood in het bagagenet gelegd om in deze coupé ruimte te maken voor enige zieken. Het sjouwen met onze bagage van het kamp Altengrabow naar het station viel niet mee, het was goed te voelen dat wij door het niets doen en het eten veel van onze krachten hadden verloren. Te 14.10 vertrok onze trein in de richting van Maagdenburg. De reis ging over Seesen naar Kreiensen, alwaar wij de aanzegging ontvingen dat de trein hier een drie uur zou stil staan. Wij benutten deze drie uren om wat te slapen.

In het dagboek Veltkamp is de afgelegde route als volgt beschreven: vertrek uit Altengrabow 14.00 uur, Maagdenburg 16.00 uur, achter goederentrein, vertrek 16.30, Beyendorf, Langenweddingen,

Hornhausen, Hedeper, Werlaburgdorf, Gielde, Klein Mahner, Salzgitter, Ringelheim in de Harz, Sehlde, Seesen, Kreiensen, waar wij van 23.00 uur tot de volgende morgen 04.30 blijven staan.

Tot nu toe was het een mooie reis geweest en wij konden prettig praten, goed zien en het verschil met de goederenwagens bij het vervoer van Holland naar Altengrabow en deze personenwagens is als de dag met de nacht. Wij genieten nu van onze reis en het feit dat wij nu eens geen prikkeldraad zien, maar een mooi landschap. Wij voelen ons bijna vrij. De reis bevalt ons zo goed, dat er vele malen de wens werd uitgesproken dat de reis nog maar vele dagen zou duren. De houten banken zijn wel wat hard maar onze dekens als kussen lost dit vraagstuk goed op.

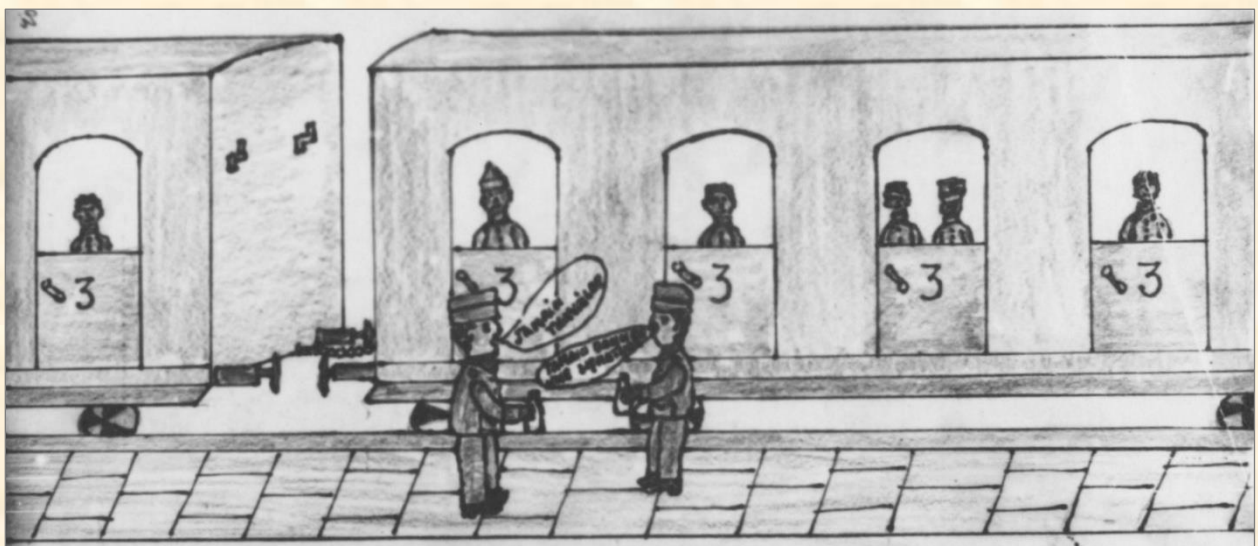
Zaterdag 12 juni 1943

De reis ging verder over Göttingen, alwaar wij soep en koffie ontvangen van het Duitse Rode Kruis en over Hann. Münden naar Kassel.

Om 03.00 uur beginnen ze te rangeren en om 04.30 uur vertrokken wij. We hebben in de coupé geslapen. Salzderhelden, Northeim, Sudheim, Bovenden, Göttingen, kregen daar koffie van het Rode Kruis. Verder over Dransfeld, Oberscheden, Speele, Ihringshausen door een tunnel van 450 meter. Om 08.30 uur in Kassel. Tot 10.00 uur ongeveer 180 Km gereisd in 18 uren.

In Kassel op het station spraken wij enige Nederlandse arbeiders, die wij onze adressen opgaven. Zij beloofden naar Holland te zullen schrijven. Deze arbeiders kwamen uit Amsterdam, Hilversum en Baarn. Vanaf Kassel werd onze reis pas mooi. Het terrein waardoor wij gingen was bergachtig, vol ruïnes, beken, stroomversnellingen, watervallen en tunnels. Wij genoten van het prachtige zicht en van kaarten kwam niets.

Het tempo waarmee wij reisden was niet groot, dus wij konden volop genieten van het landschap. De reis ging over Treysa en Marburg waar wij koffie kregen van het Duitse Rode Kruis.

Op de reis van Altengrabow naar Daaden (Stegskopf) ontmoetten wij op het station Treysa twee Franse onderofficieren. Deze gaven ons gratis water en goede raad. Zij zeiden "werk nooit voor de moffen en geef hun nooit een handtekening, want dan ben je er bij". Hun houding was zeer anti-Duits en zij werden door onze bewakers weggestuurd. De afmars met hun handen in de zak en spuwend op de grond maakte onze bewakers zichtbaar kwaad, echter zij traden er niet tegen op.

Het ging verder over Giessen naar Neuwitz. In Neuwitz werden wij enige uren opgehouden en vele malen gerangeerd, zodat van slapen hier niet al te veel kwam. Wij werden van het ene eind van het rangeerterrein naar het andere gebracht en weer eens terug, enz. De nacht duurde nu wel erg lang. Deze paar uren rangeren in het duister waren niet aangenaam, maar toch was de reis zo mooi dat wij deze uren van verveling gaarne vergeten om het ongelooflijk mooie van onze reis te onthouden. Het was juist alsof wij voor ons genoeg op een vakantie uitstapje waren.

Gaan verder Rengershausen, Guntershausen, prachtig weer, heerlijk natuurschoon, steeds deels begroeide en beboste berghellingen, schilderachtige dorpjes in dalen en tegen hellingen. Alles ziet er keurig uit. Het bouwland staat er keurig bij. Cuxhagen, Körle, tunnel van 600 meter, Röhrenfurth, Melsungen, (kort voor Malsfeld werd de hoofdbaan verlaten en vervolgde de reis over een thans verdwenen spoor), Beiseförth, Niederbeisheim, Oberbeisheim, tunnel van 2100 meter, Remsfeld, Homberg, Leimfeld, Ziegenhain, Noord, 12.00 uur Treysa, Wiera, Neustadt, (Stadtallendorf, Kirchhain), Marburg, zeer oud stadje tegen berghelling, burcht klooster oud en vervallen. Weer koffie van Rode Kruis zusters.

Niederwalgern, Fronhausen (Taunus), Badenburg, Giessen, Albshausen, Löhnberg, Weilburg, tunnel van 300 m, gebergte steeds steiler, Aumenau, tunnel 200 m, talrijke stroomversnellingen, watervallen en hellingen in de Lahn (Taunusgebergte), Arfurt, tunnel 227 m, Runkel oude kastelen, tunnel 493 m, Enschhofen, Limburg an der Lahn, blijven hier 13 juni 1943 in de buurt overnachten.

Zondag 13 juni 1943

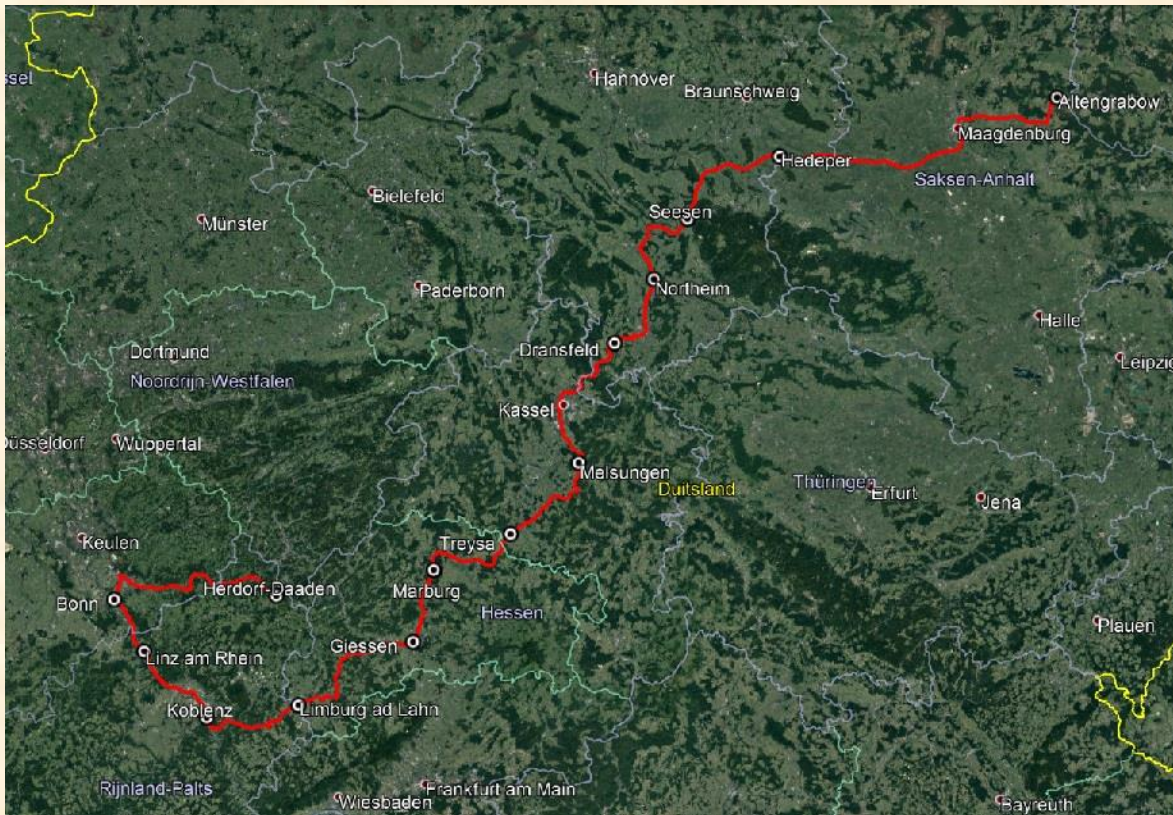
's Morgens om 04.30 uur gaan wij verder over Diez, Obernhof, Nassau, Bad Ems, (Koblenz, Neuwied), Leutesdorf, Rheinbrohl, Bad Hönningen, Linz am Rhein, Unkel, Rhondorf, Niederdollendorf, Königswinter, Oberkassel, Drachenfelz, Bonn, Menden de (rivier) Sieg gepasseerd, Troisdorf.

Heden ging de reis verder over Troisdorf naar Betzdorf. In Troisdorf kregen wij gelegenheid om ons te wassen en te scheren. Een en ander werd op het perron uitgevoerd onder belangstelling van het Duitse publiek, echter het ging even goed en wij konden weer opgefrist verder reizen. Wat een luxe reis, dat is de uitspraak van ons allen. Als krijgsgevangene stel je niet al te veel eisen. In Betzdorf werden onze treingleiders afgelost en gingen wij verder met andere geleiders naar Daaden.

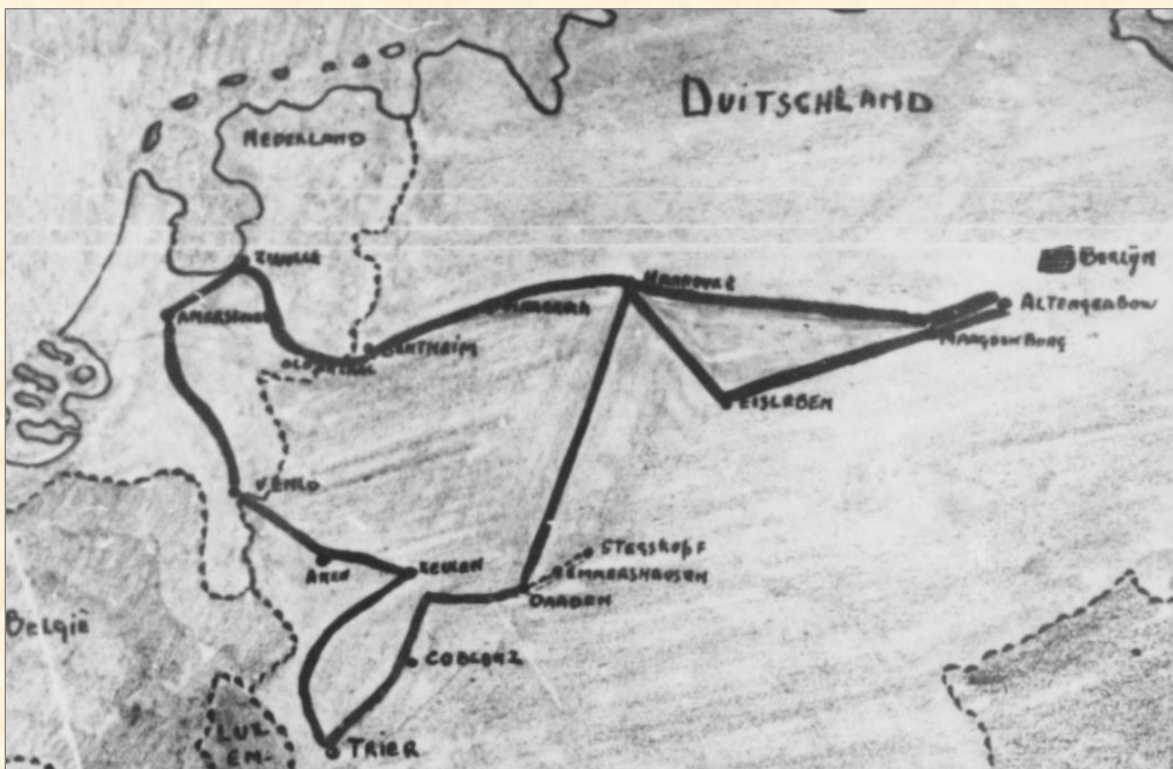
Te 05.30 uur gewassen op station ongeveer 20 Km van Keulen. Geschoren in de trein. Om 09.45 uur gingen we verder, Siegburg, Hennef, Blankenberg ?, Geisbach, Auel, Merten, langs de Sieg, Eitorf, (Herchen, Schladern, Rosbach, Au, Wissen), Scheuerfeld, Betzdorf, overstappen Günebach, (Alsdorf), Niederdreisbach, Herdorf- Daaden, eindpunt (tevens eindstation van deze lijn) te 12.00 uur.

Wij kwamen te 12.40 uur in Daaden aan, zodat wij een reis achter de rug hadden van 47 uren. Het was echter een pracht reis, bijna onvergetelijk mooi. Als wij maar geen krijgsgevangenen waren geweest, dan zou een en ander meer gewaardeerd zijn. Te Daaden kregen wij te horen dat de reis verder te voet zal moeten worden voortgezet en wel nog een 9 km, het welk met onze bagage niet mee zal vallen. Wij zijn door de lange reis min of meer geradbraakt en nu

gaan sjouwen met bagage! Enfin, de ondervinding zal het leren hoe dit weer zal aflopen. Het werd een lijdensweg. De bagage van onze zieken mocht worden achtergelaten en wij marcheerden af naar ons nieuwe kamp. Waar? Niets werd ons gezegd.

De treinreis van Altengrabow naar Herdorf-Daaden (Stegskopf), bron dagboek Veltkamp en Google Earth 2019.

De treinreis van Altengrabow naar Herdorf-Daaden (Stegskopf), bron dagboek Floor van Reijssen.

Wanneer de beschrijving van de reis uit het dagboek Veltkamp wordt vergeleken met de schets in het dagboek van Floor van Reijssen, dan valt op dat de schets weinig overeenkomsten vertoont en op het hele traject tot Daaden alleen het begin-, eindpunt en de plaatsen Maagdenburg en Eisleben juist zijn.

Wij hadden drie zieken en wel Drooglever (wachtmeester Wilhelmus Drooglever kgf 104018), Hulsen (sergeant 1^e klasse Hermanus Henricus Hulsen kgf 104063) en Oomen (sergeant 1^e klasse Lambertus Oomen kgf 104086). Deze waren alle drie maagpatiënten en zij hadden een moeilijke reis achter de rug en vooral Oomen had een stevige temperatuursverhoging.

Ikzelf had het erg te kwaad met mijn handkoffer en met veel opoffering van zenuwen zag ik kans om tot Emmerzhausen (5 km) dit vehikel mee te sjouwen. Te Emmerzhausen konden wij een gedeelte van onze bagage onder toezicht van de burgermeester van dit plaatsje, achter laten, met de opdracht om deze bagage later op te halen. Nu ging het beter, alleen met mijn rugzak, ofschoon de marsweg steeds steiler omhoog ging en het zeer zwaar lopen was.

Wij hielpen onze zieken wat we maar konden. Voor hen was deze tocht wel bijzonder zwaar en een ware lijdensweg.

3. Kdo. Stegskopf.

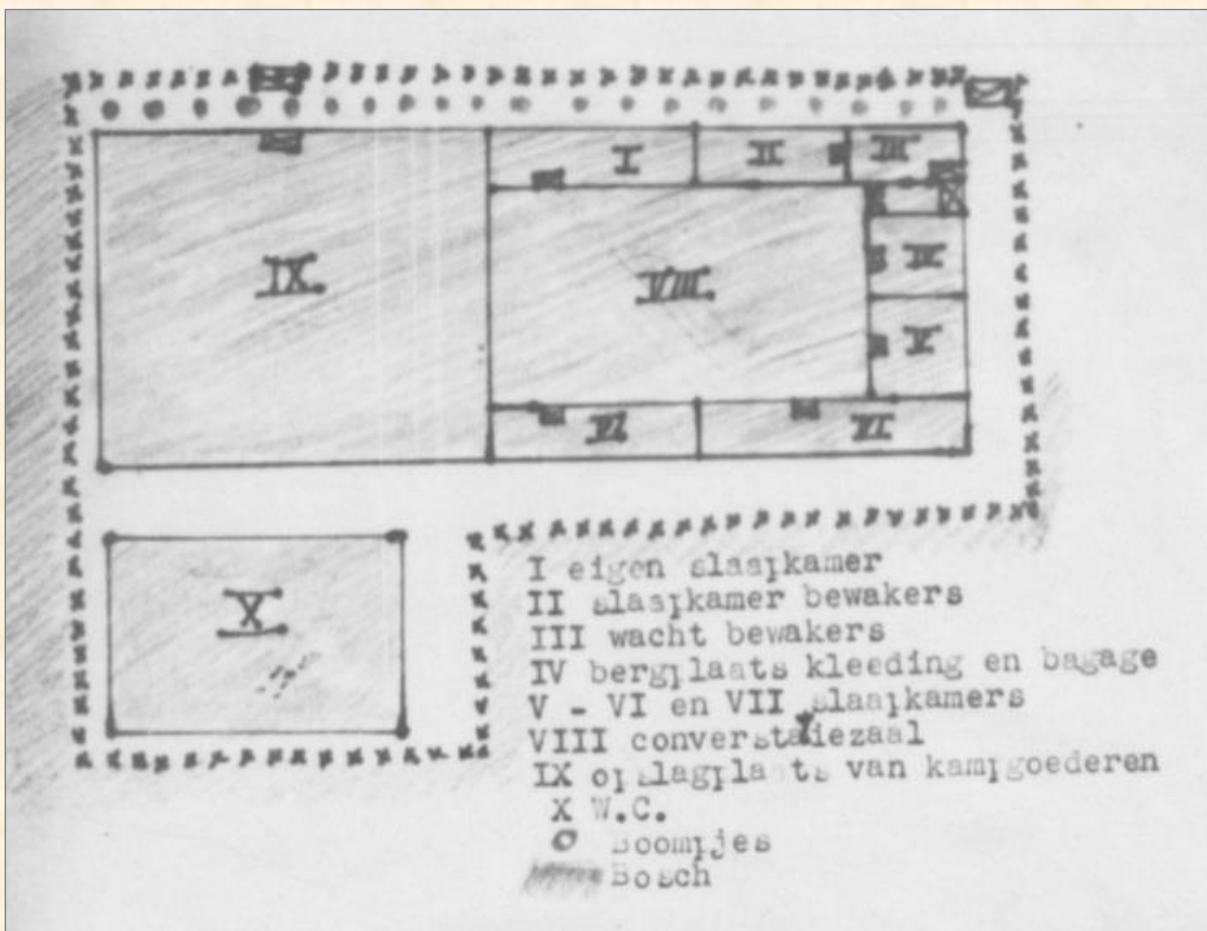
Na nog een 4 km te hebben gesjouwd kwamen wij in ons nieuwe kamp aan en wel het kamp "Stegskopf". In dit kamp aangekomen werden wij in een barak ondergebracht en deze barak viel mee. Wij kregen kleine kamers met 25 man op een kamer, een grote conversatiezaal met tafels, stoelen en banken. De legering werd naar ouderdom ingedeeld, zodat ik op de kamer van de oude heren kwam. Natuurlijk waren Piet en Kuyf bij mij. Direct hierop ontvingen wij drie dekens, een bestek met bord en kopje. Alles was in orde, nieuwe dekens, porseleinen servies en goede vork, lepel en mes.

Na deze ontvangst gingen wij naar de kampeetzaal, waar ons een behoorlijke pot wachtte.

Wij kregen een zeer dikke soep van aardappelen, macaroni en groenten, alles lekker gekruid en zeer smakelijk. Wij aten een ontzettende hoeveelheid. Ik hoorde dat wij met ons 100 mannetjes ongeveer 250 liter soep hadden verslonden. De tafel was prettig en daarbij nog radiomuziek.

Waren wij in het land van belofte aangekomen, of zou het ander worden???

Op de slaapkamer een bed met strozak, tafel en stoel. Wat een luxe na 35 dagen in Altengrabow dit alles te hebben gemist.

Schematische plattegrond van de Nederlandse barak.

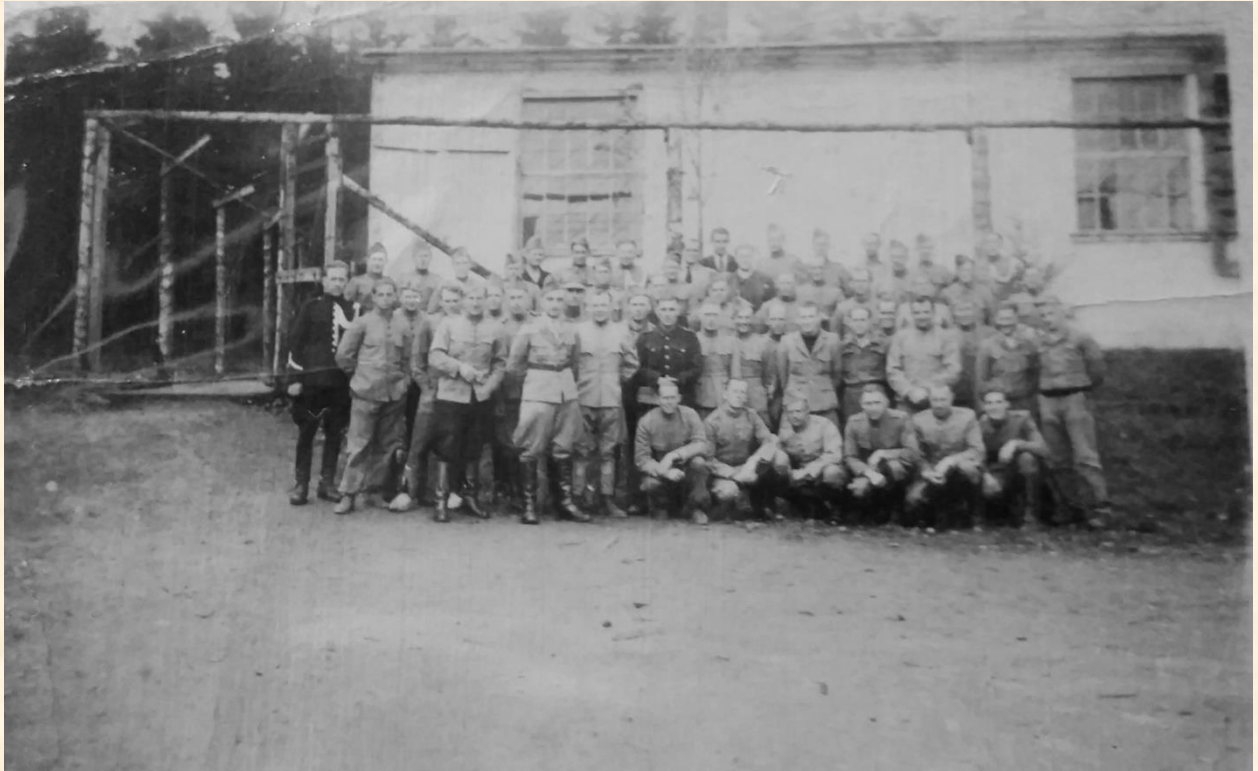

Foto voorkant barak en poort in prikkeldraadafzetting (collectie familie Lassche).

Te 20.00 uur gingen wij weer naar Emmerzhausen om de rest van de bagage te halen. Ik nam mijn ledige rugzak mee en deed de grootste helft van mijn kofferinhoud hierin over, zodat de koffer thans te dragen was. Te Emmerzhausen werden wij nog getrakteerd op een glas bier door een van ons, die beschikte over Marken.

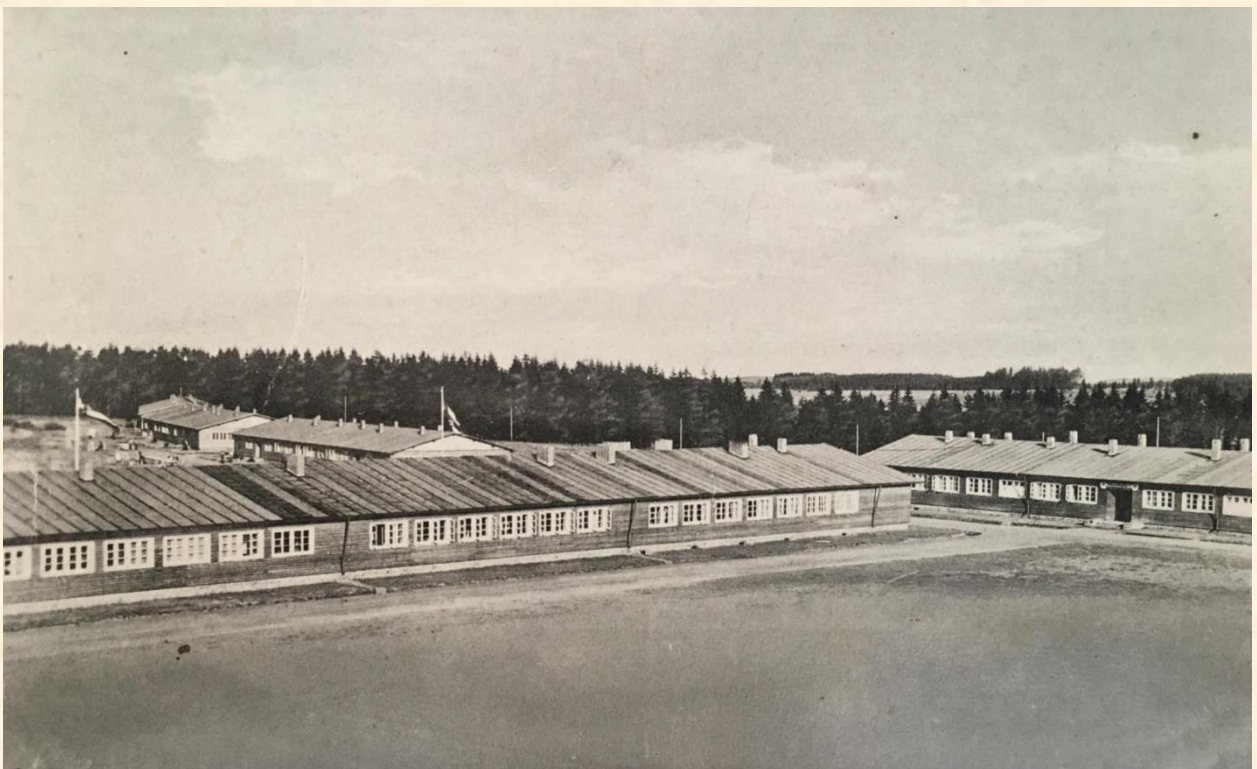

Ansichtkaart van Emmerzhausen circa 1930 (online veiling Delcampe 2020).

Alzo was de bagage ook weer in zijn geheel binnen en konden wij zeer vermoeid lekker gaan slapen op onze strozak. Heerlijk eens wat meer luxe te hebben. Al is het toch maar zeer primitief, wij zijn tevreden. De strozak is voortreffelijk en de kamer maakt een prettige indruk dus een goede stemming bij het gezelschap. Wij gingen van vermoeidheid vroeg naar bed en zullen deze nacht wel goed slapen. Voor het eerst kon ik thans schrijven aan een tafel en op een stoel; wat een luxe.

Het Polizei-übungslager Stegskopf in 1939
(bron <http://www.emmerzhausen-westerwald.de>)

Maandag 14 juni 1943 (Tweede Pinksterdag)

Reveille om 08.00 uur en appèl om 09.00 uur. Daarna naar de kampeetzaal voor het ontbijt. Het ontbijt bestaat uit drie sneden brood met jam en koffie, alles zeer goed en al is het niet veel, het was goed. Daarna ontvingen wij schoonmaakgereedschap voor de barak en eten in nature, want wij krijgen een eigen keuken en een eigen eetzaal. Te 12.00 uur koffiedrinken in onze eigen conversatiezaal, wederom drie sneden brood met boter en smeerkaas en koffie.

Daarna de legeringsruimte wat opgeruimd en schoongemaakt en toen ging ik naar de conversatiezaal om wat aan mijn dagboek te werken. Onder het schrijven van deze woorden werd er plotseling bekend gemaakt dat een van onze zieken en wel de fourier der 1^e klasse Hulsen van 10 RI uit Ede, was overleden. Dit bericht bracht een grote consternatie in ons midden. Het kwam vrijwel plotseling. Hulsen was wel ziek en wij wisten dat hij een maagpatiënt was, maar dat hij er zo erg aan toe was wisten wij niet. Een vader van vijf kinderen was overleden, een beste kameraad, die door de voedseltoestand en zijn ziekte (maag) is overleden. De arts in het kamp te Altengrabow had hem de reis afgeraden en hem aldaar willen houden, echter hij wilde bij ons blijven en de zware reis, gevolgd door de mars naar het kamp, was hem te zwaar geweest. Deze morgen was er juist een arts geweest die opname van onze zieken in een Lazarett nodig oordeelde, echter voor Hulsen was het te laat. Voor hij werd weggevoerd is hij overleden.

Wij zijn zeer onder de indruk van zijn overlijden en hebben met zijn gezin medelijden en dat zij hun vader moet missen en wel onder zulke beroerde omstandigheden.

Het stoffelijk overschot van Hulsen wordt in een kamer van het ongebruikte gedeelte van onze barak opgebaard. De stemming die door de goede legering en de betere voeding goed was te noemen, is door dit overlijden van Hulsen weer sterk teruggelopen en een ieder voelt het beroerde van de situatie aan. Overlijden in een vreemd land, als krijgsgevangene, geen familie aanwezig en dan aldaar begraven te moeten worden is wel erg.

Ons kamp "Stegskopf" ligt op een hoogte in het Westerwald en wel op 670 meter hoogte. Het kamp is een oefeningsgelegenheid voor de Hitler Jugend die aldaar tot soldaat worden gevormd. Wij waren naar dit kamp gevoerd om grondwerk te doen en wel het egaliseren van een terrein dat als sportterrein zal worden ingericht. Wij zullen de dag van morgen afwachten om te zien of het werk door ons kan worden aanvaard. De onderlinge houding ten opzichte van het komende werk is goed te nemen, een ieder voelt thans dat wij zullen moeten kiezen en delen en dat dit het moment zal worden waarop wij zullen moeten beslissen en aanvaarden wat de gevolgen zullen zijn van een en ander. Wij eten heden voor het eerst in onze eigen eetzaal en een pot door onszelf klaargemaakt. Heden was het aardappelen en zuurkool en de aardappelen in de schil gekookt. Het was voor het eerst in Duitsland eens geen soep en dat smaakte. Wij besluiten voortaan de aardappels te schillen. Nu nog enige gegevens over onze legering. Het stukje terrein dat wij ter beschikking hebben om te luchten, is wel erg klein en zo gelegen dat er slechts op een klein gedeelte de zon kan komen. De rest van het terrein wordt door de bomen in de schaduw gehouden. Om ons te beletten dat wij zullen vluchten krijgen wij de opdracht om iedere avond onze pantalon en onze schoenen in een lokaal te brengen dat dan door onze bewakers zal worden afgesloten. Deze maatregel begrijpen wij niet al te best, want wij hebben meer dan een pantalon en meer dan een paar schoenen en die mogen wij zelf behouden. Enfin, aan het voorschrift is voldaan. Wij zijn weer wat dichterbij het vaderland, wij hebben een betere ligging en beter voedsel, dus wij zijn tevreden.

De dagindeling die ons gegeven wordt luidt als volgt:

- Reveille 05.30 uur
- Morgenappèl 05.45 uur.
- Morgeneten 06.00 uur
- Werkappèl 06.45 uur
- Aanvang werk 07.00 uur.

Verder is de dagindeling nog niet bekend. Deze verdere indeling zal morgen worden bekend gemaakt. Wij vragen om te mogen gaan schrijven naar huis en het wordt ons beloofd dat dit zeer spoedig zal worden toegestaan.

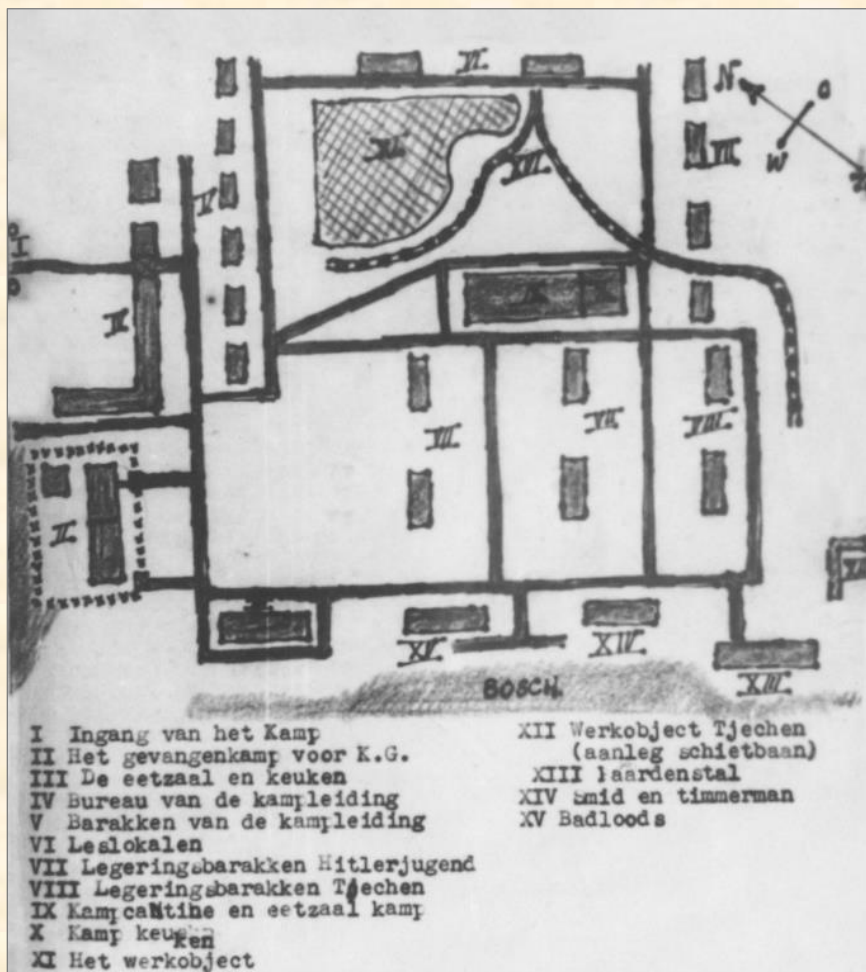
Dinsdag 15 juni 1943

Wij gingen na het ontbijt naar buiten voor het werkappèl. Op dit werkappèl verschenen enige Duitse werklieden die ons aan het werk zouden gaan zetten. Het optreden van deze heren was over het algemeen vrij goed echter hun baas (voorman) was een arrogante kerel, die dacht ons te kunnen commanderen en zijn optreden deed veel kwaad. Wij moesten smalspoorrails aandragen, kiepkarren aanvoeren en kregen daarna een schop of een houweel en ons werd opgedragen om grond te gaan afgraven, in de kiepkarren te doen en te vervoeren naar een ander stuk terrein van het kamp. De grond was hard en vol kiezel, deze steensoort was aanwezig tot moppen van ongeveer een meter in doorsnede, dus ontilbaar. Het was zeer zwaar werk en niet voor ons geschikt. Velen kankerden dan ook en wij besloten tegen het werk te protesteren. Het middageten heden stampot van aardappelen met peen en doperwten, alles zeer goed. Daarna nog wat aardappelen met krotten. Deze aanvulling kwam van de in het kamp werkende Tsjechische burgerwerklieden. Het avondeten bestond uit drie sneetjes brood met boter en koffie. Nu zijn drie sneetjes brood wel wat al te weinig na een dag in de buitenlucht te zijn geweest. Op ons protest ten opzichte van het werk heeft de Duitse bewaking getelefoneerd met het M.Stammlager waartoe wij behoren te Trier en nu zal er een commissie verschijnen die een en ander zal onderzoeken. Nu blijkt dat men aan Altengrabow honderd vrijwilligers heeft gevraagd, echter men bedoelde 100 vrijwillige werkers en aldaar heeft men gedacht honderd vrijwillige (beroeps) militairen. Daarom valt het de kampleiding hier wel erg tegen dat wij tegen de arbeid zo protesteren en zij zijn niet erg vriendelijk meer tegen ons. Hun vriendelijkheid hebben wij echter niet nodig, wel een behandeling voor onderofficieren waardig, dus wij wachten maar weer af wat het resultaat is. Hedenavond verscheen er een commissie bestaande uit leiders van het kamp, die met ons spraken over het werk. Zij waren erg boos en vonden onze houding niet in orde. Nog veel bozer werden zij toen wij beweerden niets met hen te maken te hebben en alleen met onze Duitse en militaire bewakers te willen praten en in geen geval met Duitse burgers waar wij als krijgsgevangenen niets mee te maken hadden.

Thans werden wij in twee groepen gesplitst en wel een groep korporaals en soldaten en een groep onderofficieren. De soldaten en korporaals moesten blijven werken en kregen een dagtaak op, de onderofficieren moesten wel mee naar het werk maar kregen geen dagtaak en moesten maar zo'n beetje mee doen tot de Duitse legerautoriteiten hadden uitgemaakt wat wij wel en niet moesten doen. Hedenmiddag heb ik met Giel v.d. Linde en Arie Veltkamp twee kransen gemaakt van dennegroen, die zullen worden gebruikt bij de begrafenis van vriend Hulsen. Deze kransen versierd met dennenappels zijn zeer goed geslaagd en wij probeerde om wat lint te krijgen om de kransen op te sieren, echter dit was niet te krijgen, zelfs gekleurd papier niet.

Gereconstrueerde plattegrond van Stegskopf op basis van de terreinschets uit 1943-1944 en Google Earth 2019 (de Nederlandse barak links onder in roodbruine kleur).

Globale schets van het terrein "Stegskopf" (waarschijnlijk uit herinnering geschetst).

Terreinschets van Reichs Arbeits Lager Prinz Eugen 1943-1944.

Uit een email van de Bundesanstalt für Immobilienaufgaben dhr. Jürgen Schausten, aan E. van der Most d.d. 16-4-2019, blijkt dat de gebouwen die in 1945 nog aanwezig waren, na die tijd vanwege bouwvalligheid door de Bundeswehr zijn vervangen. Van de originele gebouwen is niets bewaard gebleven, zodat de bewaard gebleven foto uit de collectie Lassche niet meer te vergelijken is met de nog bestaande situatie en de barak die nu op deze plaatst staat.

Uit de vergelijking van de terreinschets en het topografische materiaal blijkt dat het oorspronkelijke grondplan in grote lijnen bewaard is gebleven en de herbouw van de barakken na 1945 heeft plaatsgevonden op min of meer dezelfde plaatsen. Daarnaast is het kamp na 1945 in noordwestelijke richting uitgebreid met barakken en een sportveld. Het gebied van kamp Stegskopf zal op korte termijn herontwikkeld worden, waarbij alle opstallen zullen worden gesloopt.

Woensdag 16 juni 1943

Hedenmorgen algemene consternatie. Hulmer had een bus met suiker uit de keuken meegenomen om deze gedurende de nacht te bewaren en nu was deze suiker plotseling veranderd in een natte massa. Niemand begreep wat er met deze suiker gebeurd was tot er zich iemand meldde die opheldering gaf. Wat was het geval? Voor de nacht werden er enige bussen buiten de kamers geplaatst om in te urineren want de buitendeur werd afgesloten en nu had iemand de suikerbus voor urinebus aangezien en de suiker voorgoed bedorven. Deze dag moesten wij koffiedrinken zonder suiker.

Na het ontbijt met v.d. Linde aangewezen om naar het dorp te gaan (Emmerzhausen) om het graf voor Hulsen te gaan graven. Met een Duitse bewaker marcheerden wij af en op het kerkhof aangekomen was er de burgermeester en een werkmans aanwezig die ons de plaats van het graf aanwezen en gereedschap gaven. Het delven viel niet mee. want de grond was vol met grind en

steen. Gelukkig hielpen de burgermeester en de werkmans mee, zodat wij om 12.00 uur voor de helft klaar waren. Wij gingen naar het dorp om onze Duitse bewaker op te halen, die koffie was gaan drinken en marcheerden toen weer naar het kamp. Het kerkhof van dit kleine dorpje was natuurlijk ook uiterst klein, echter zeer mooi gelegen op een berghelling en te midden van bos. Vriend Hulsen al een rustige en mooie laatste rustplaats krijgen. Niet tegenstaande dit alles hopen wij dat het stoffelijk overschot later naar het vaderland zal kunnen worden overgebracht. Wij verzochten aan de Duitse autoriteiten om dit overbrengen thans reeds te mogen laten doen en wel op onze kosten. Dit werd echter geweigerd.

Het middageten was heden voortreffelijk. Onze koks en onze keukens deden het best. Wij aten aardappelen, macaroni, doperwten en peen door elkaar gewerkt. Brood met boter en jam. Om 19.30 uur was het begraven van onze collega Hulsen. Het stoffelijk overschot was gebracht in een donker bruine kist van Duits model en met een zeer hoog deksel. Voordat de kist gesloten werd, namen wij afscheid van onze collega en marcheerden wij langs het lijk. Nadat de kist gesloten was, werd deze geplaatst op een boerenkar getrokken door twee paarden. Ik was met drie andere fouriers der 1^e klasse als ranggenoot, slippendrager en wij stelden ons op naast de boerenwagen met het stoffelijke overschot, waarop de kransen en het kepie van vriend Hulsen. De weg naar het dorp was bergaf en daardoor een moeilijke weg voor de wagen en de paarden, want telkens moesten de remmen worden aangezet en daardoor was het tempo van gaan zeer ongelijk. Achter de boerenwagen volgde de rest van ons detachement. Op het kerkhof aangekomen was er een dominee, de burgermeester en de dorpsveldwachter, terwijl er veel belangstelling was van de burgerbevolking. Na de begrafenis spraken Hulmer als onze commandant en Lensen als regimentskameraad.

Rede van vriend Hulmer:

"Beste Kameraad Hulsen, Toen gij op 11 Juni Altengrabow verliet om U in een nieuw kamp onder de zo zeer begeerde medische behandeling te stellen, hebt ge wel niet kunnen bevroeden dat dit Uw laatste gang zou worden. Alhoewel lichamelijk zwaar ziek gaf jij gevolg aan de opdracht van de Duitse autoriteiten om een meerdaagse reis te aanvaarden. Wat moet die reis en de tocht naar deze circa 650 m hoge berg U zwaar zijn gevallen. Voor uw gezonde kameraden was het reeds een beproevingen. Wij kunnen ons thans indenken hoe ij geleden zult hebben. Beste kameraad ge hebt hiermede een voorbeeld gegeven van een zo hoge opvatting van plichtsbetrachting als wel ooit is getoond. De arts zei tot u "Marcheer" en gij marcheerde tot U er bij neerviel.

De Onderofficieren van de Koninklijke Nederlandse Weermacht zijn trots voor het bewijs van doorzettingsvermogen en plichtsbetrachting wat U hiermee hebt gegeven en thans zijt gij niet meer. Ver van Uw Vaderland, van Uw vrouw en lieve kinderen, die U zo dierbaar waren, ligt gij hier eenzaam op vreemde bodem begraven. Of gij op deze aarde goed hebt geleefd is niet aan ons, mensenkinderen om zulks te beoordelen. Wel weten we dat ge waart een goed echtgenoot en een goed Onderofficier. Als zodanig willen wij hier afscheid van U nemen en wij beloven plechtig dat we U niet zullen vergeten.

Rust zacht Beste Vriend".

Door de Duitse autoriteiten was het volgende gedeelte van deze reden verboden:

Ik moge thans opzeggen twee coupletten van ons dierbare volkslied, het lied dat gij bij zovele zanguitvoeringen met zo'n innige overtuiging en begeestering wist te leiden, het eerste en zevende couplet.

Reden van de sergeant der 1^e klasse (Frederik Hendrik) Lensen (kgf 104088) van 10 R.I. Ik spreek namens de onderofficieren van 10 R.I. om afscheid te nemen van vriend Hulsen. Hij was een uitstekend collega en soldaat, een zorgzame vader, een goed vaderlander met veel plichtsopvatting en liefde voor het Koninklijk huis. Zijn plichtsopvatting en wilskracht werden hem noodlottig. Hulsen was fysiek op, maar wilde dit niet erkennen. Vanaf 1920 kende ik hem als zodanig en als iemand die ondanks zijn zwak gestel toch volhield. Hij was een goed vader voor zijn gezin en een goede kameraad voor zijn collega's. Vriend Hulsen, namens alle kameraden van 10 R.I. rust zacht.

Te 19.30 uur waren wij weer terug in het kamp en dronken wij koffie. Hiermee was deze voor ons zo aangrijpende dag weer teneinde en ik geloof dat wij deze dag nimmer zullen vergeten.

Barak op het terrein van Stegskopf (collectie Langhenkel).

Barak op het terrein van Stegskopf (collectie Langhenkel).

Donderdag 17 juni 1943

Deze dag zoekgebracht op het zogenaamde werkobject, maar door het slechte weer niets uitgevoerd en steeds maar geschuild voor de regen. Wij zijn nog steeds van oordeel dat dit werk niet passend is voor een onderofficier en blijven protesteren tegen een en ander.

Het middageten bestaat uit aardappelen en spruitkool, echter weinig. Brood met kwark en boter. Het broodrantsoen is teruggebracht tot twee sneetjes. Dat is veel te weinig, echter op ons protest werd gezegd dat het voldoende was, immers wij werkten toch niet.

Heden het feit herdacht dat onze collega Joep Meijer (wachtmeester Josef Arnoldus Meijer kgf 104037) uit Breda 12½ jaar getrouwd was. Ik maakte een oorkonde en Hulmer met zijn adjudant v.d. Linde hebben deze oorkonde aangeboden. Heden een briefkaart geschreven naar huis, die door onze Tsjechische vrienden (burger-werklieden uit het kamp) zal worden gepost.

Vrijdag 18 juni 1943

Na het ontbijt van twee sneetjes brood met boter en jam weer naar ons werkobject en aldaar wat gelummeld, want niemand kijkt er naar ons om en men laat ons maar wat aan klungelen. Het middageten bestaat uit zuurkool en weer niet te veel. Met Piet en Kuyf wat gort gekookt en als bijvoeding gegeten. Brood met boter echter nog steeds twee sneetjes dus ook veel te weinig. Er werd ons meegedeeld dat er aan gewerkt werd om ons te verlossen van het grondwerk. Omdat wij geen tabak meer hebben om te roken, zijn wij maar begonnen aan het roken van theesurrogaat. Dit stinkt verschrikkelijk, maar als je verder niets hebt is het toch nog lekker.

Zaterdag 19 juni 1943

Na het ontbijt van twee sneetjes brood met wat jam heb ik geholpen bij het aardappelschillen en omdat ik te dik schilde was ik belast met het doorsnijden van grote piepers. Het regende heden zo erg dat van werken geen sprake was.

Het middageten bestaat uit aardappels, doperwten en spruitkool, zeer goed, maar niet te veel. Na het middageten werd bekend gemaakt dat wij onderofficieren niet meer behoefden te werken, ja zelfs niet meer mochten werken, wanneer wij niet vrijwillig dit deden. Ook werd ons aangeboden om een verzoek in te dienen om vrijwillig te mogen werken in het kamp Stegskopf. Niemand was er zo gek en wij werden dan ook in de barak opgesloten en mochten er niet meer uit, want als wij niet werkten hadden wij niets buiten de barak te maken. Wij onderofficieren moesten dus binnen de draadversperring blijven en alleen voor dienst kwamen wij er uit. Heden weer eens gaan baden, het welk nodig was, want in drie weken was dit niet mogelijk geweest. Een goede douche en weer eens lekker schoon. Door de maatregelen tegen ons onderofficieren genomen, was het merkbaar dat er meer band in het geheel kwam en dit is nodig om de diverse represaillemaatregelen gezamenlijk te kunnen opvangen.

Zondag 20 juni 1943

Tot 08.00 uur geslapen en om 09.00 uur ontbijt met brood en jam. Heden voor de zondag kregen wij een sneetje brood meer, dis is om ons weekrantsoen geheel te kunnen uitgeven. Na het ontbijt meegeholpen om diverse bussen enz. naar de kampkeuken te brengen om te vullen met onze menage voor morgen. Eerlijk zijnde was het om er eens uit te komen, want dat eeuwige verblijf achter draad verveelt gauw.

Van 10.00 tot 10.45 uur hebben wij een godsdienstoefening georganiseerd voor de Rooms katholieke en Protestantse militairen. Wij allen woonden deze godsdienstoefening bij, elke voor zijn geloof. Wij hebben de behoefde aan een dergelijke godsdienstoefening vooral nu wij de arbeidsdwang gaan voelen en geen verbinding met huis hebben.

Het middageten bestaat heden uit een stevige zuurkool, zeer goed.

Te 17.30 uur brood met kaas (Rhönsegler Camembert) en koffie.

Deze dag is snel voorbij gegaan, al was het weer een mooie dag en zaten wij bijna de gehele dag tussen de draad. Een verjaardag van een collega werd herdacht door hem voor het front van het detachement te feliciteren, maar heden hadden wij een bijzondere verjaardag, dus dit moet even vermeld worden. De S.M.I. Metz (sergeant-majoor Johannes Metz kgf 104050) was heden 45 jaar geworden en dit nog wel op de 45^e dag van onze krijgsgevangenschap. Hij zal deze dag wel niet gauw vergeten.

Maandag 21 juni 1943

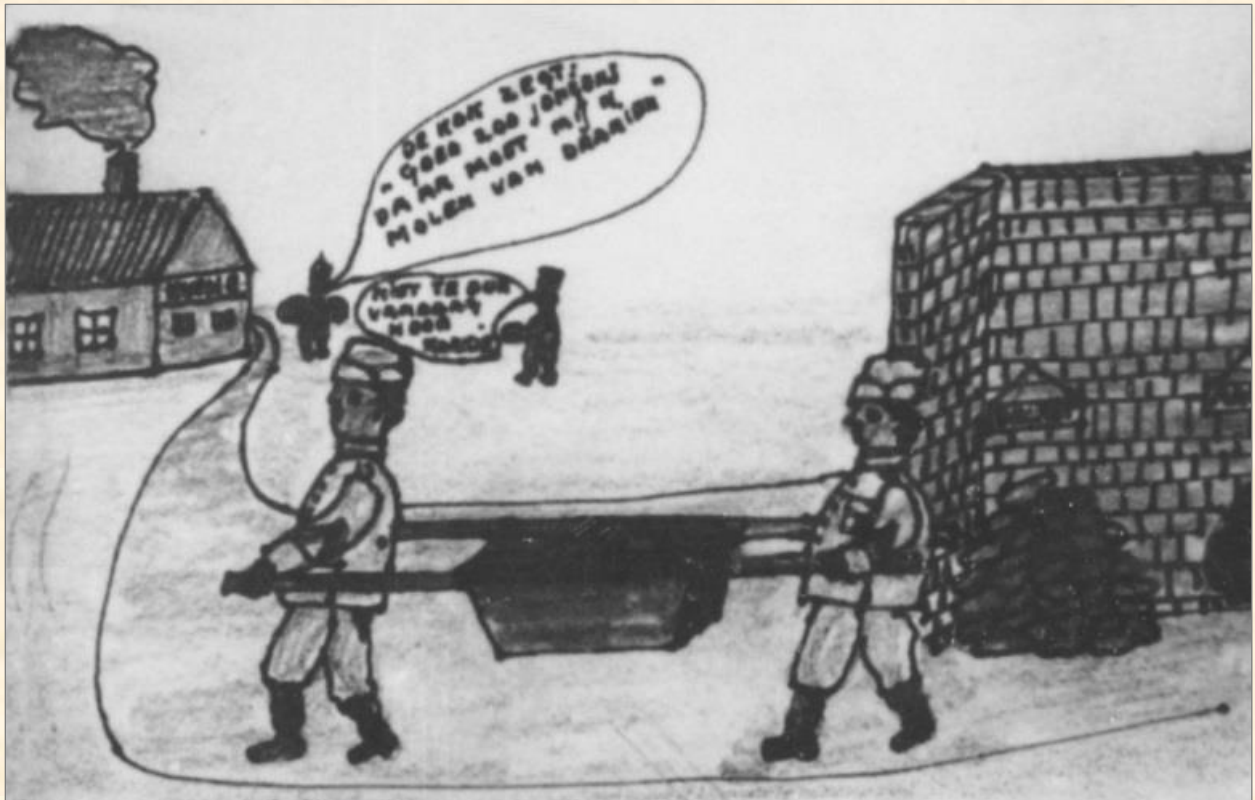
Tot heden nog geen post ontvangen, dus na 45 dagen krijgsgevangenschap nog geen verbinding met huis. Wij houden deze maatregel voor een represaillemaatregel, omdat wij niet werkwillig zijn. Hedenmorgen na het ontbijt vele orders ontvangen en uit deze orders blijkt dat wij niet werkwilligen in het verdomhoekje staan. Op de eerste plaats mogen wij niet meer naar de eetzaal, maar zij die niet werken moeten de maaltijden in de conversatiezaal gebruiken. Wij mogen alleen buiten de draadversperring komen om keukenwerkzaamheden te verrichten, zoals aardappelen schillen, eten halen, enz. Onderofficieren mogen ook in geen geval meer werken zonder een papier getekend te hebben, waarin zij zich vrijwillig beschikbaar stellen voor werk. Omdat de soldaten en korporaals moeten werken, mogen er ook geen drie korporaals meer in de keuken blijven maar slechts een korporaal en dan onderofficieren. Al deze bepalingen en nog enige kleine orders, van ondergeschikt belang moeten ons leven minder aangenaam maken en ons doen gevoelen dat wij niet willen werken, althans niet vrijwillig en in geen geval arbeid die niet voor ons is voorgeschreven.

Wij zijn overgegaan tot het kiezen van ons nieuwe keukenpersoneel en de stemming bracht de navolgende keukenprinsessen in dit eldorado: S.M.I. de Bruyne (sergeant-majoor Jan Jacob de Bruyne kgf 104038) (onze vroegere Akela), sergeant Langendijk (sergeant Willem Langendijk kgf 104030) van de politietroepen en de sergeant der 1^e klasse E. Jansen van het Regiment Jagers. De korporaal kok Beumer (korporaal Lulof Beumer kgf 104025) bleef in de keuken.

Het middageten bestond heden uit aardappelen met spruitkool, echter zonder vlees. Vlees was heden niet aangekomen en zal morgen extra worden verstrekt. Heden me beziggehouden met het stoppen van sokken, een vreselijk werk waarbij je moeder de vrouw eerst rechts mist. Iedere avond wordt er voor de Rooms-katholieke en de protestantse militairen een avondgebed georganiseerd, het welk door ons allen wordt bijgewoond. Voor de Rooms-katholieken heeft M.C. van der Linde (sergeant der 1^e klasse Machiel Cornelius van der Linde kgf 104074) de leiding en voor de Protestanten E. Jansen (sergeant der 1^e klasse Evert Jansen kgf 104093), beide sergeanten der 1^e klasse van het Regiment Jagers.

Dinsdag 22 juni 1943

Zojuist wordt de order gegeven dat onze zieken en wel Oomen van het K.M.A. en Drooglever van 2 R.V.A. (maagpatiënten) naar een Lazarett zullen worden overgebracht. Zij vertrekken dan ook heden morgen. De reis ging per wagen naar Daaden en verder per spoor. Vanaf heden zal het portie middageten wel belangrijk beter zijn, want wij ontdekten hiertoe een middel. In de kelder waar wij onze brandstof voor de keuken moeten halen vonden wij een voorraad zeer goede aardappelen. En nu wordt er veel brandstof gehaald, want in de brandstoffenbak doen wij nu aardappelen, waar bovenop enige turven en briketten.

Het zogenaamde "Turfschip van Breda", of het fourageren van brandstoffen.

Daardoor hebben wij nu voldoende aardappelen. De aardappelen schillers moeten werken dat het een lust is, maar een ieder is er mee gebaat dus het wordt met liefde verricht. Heden een stevige pot van aardappelen met peen en doperwten uit de bus. Brood met jam, boter en nog wat kroten met aardappelen voor de avondmaaltijd van de Tsjechen gekregen. Dus nu hopen wij wat brood te kunnen gaan oversparen voor meer beroerdere dagen. Er gaat heden ook het praatje dat wij gauw zullen vertrekken naar een ander kamp, althans de niet werkende onderofficieren. En als nieuw kamp wordt genoemd het M.Stammlager XII-d Trier. Wij vinden het hier nu niet zo beroerd meer, want het eten is goed en de legering idem, dus verlangen wij niet om weer te worden overgeplaatst.

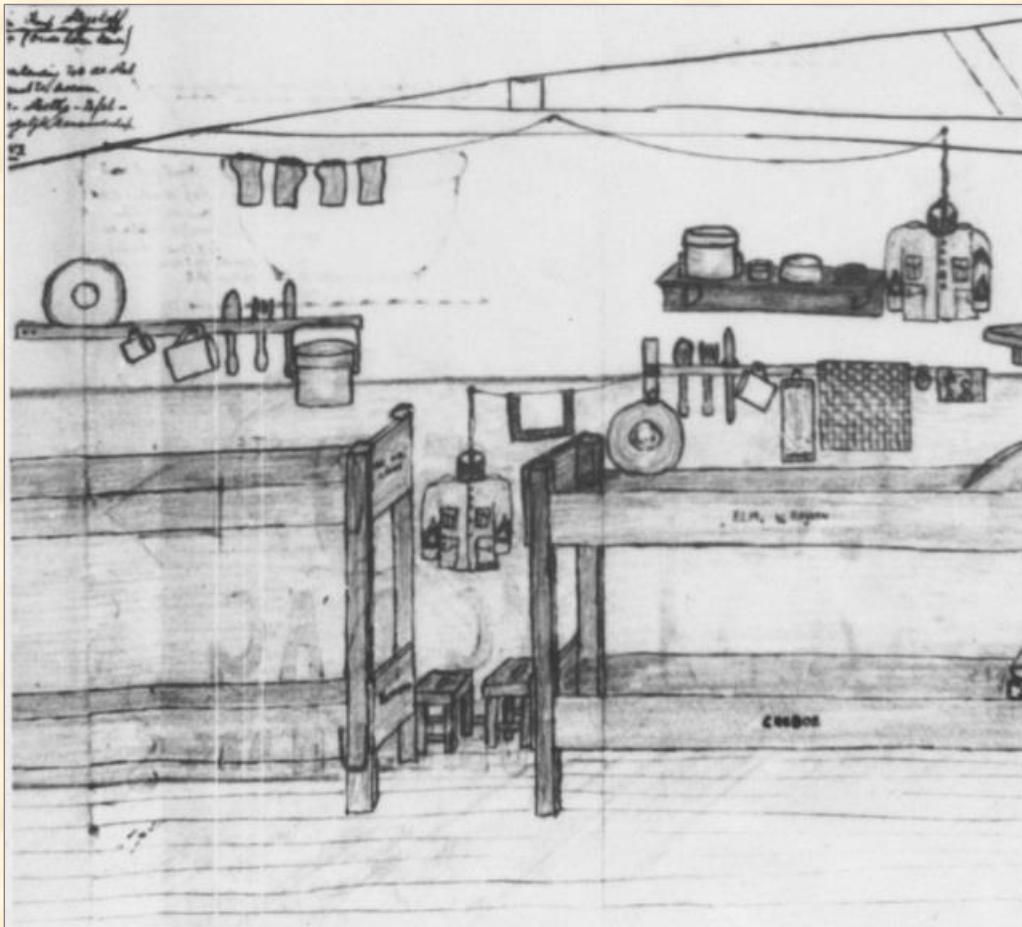
Woensdag 23 juni 1943

Na het ontbijt een briefkaart geschreven die Kuyvenhoven zal proberen te posten in Daaden. Kuyfje moet namelijk naar de tandarts en mag 9 km gaan wandelen om die mijnheer te bezoeken. Bij de terugkeer van Kuyf bleek dat hij geen kans gezien heeft om de briefkaart te lozen. Zijn tanden zijn niet behandeld en hij is verwezen naar een tandarts in Betzdorf. Daarheen moet men met de trein dus wanneer dat zal geschieden zien we wel. Een andere patiënt met oorpijn kreeg van de dokter in Daaden de raad op het oor een warme aardappel te leggen en zie zowaar hielp het en de pijn ging over.

De behandeling van de arts in Daaden was nu juist niet erg menselijk. De dokter was nors en erg kort, snauwde graag. Enfin, bij zijn Hollandse patiënten was hij niet erg geliefd. Duitse burgerpatiënten werden in een wachtkamer gelaten, terwijl zij krijgsgevangenpatiënten maar buiten of in de gang moesten wachten, terwijl burgerpatiënten voor gingen/

Wij dachten direct aan de behandeling van de Duitse jongens en meisjes die wij na de oorlog 1914-1918 in Holland hebben gelogeerd. Enfin, zoals altijd ondank is wereld's loon en wij hopen oprecht eens de gelegenheid te krijgen om revanche te kunnen nemen. Een ding is gelukkig dat

niet iedereen in Duitsland zo is en dat deze behandeling alleen bij bepaalde personen is ondervonden, wij zullen deze heren dan ook niet vergeten. Het middageten bestaat heden uit een stevige pot van aardappelen met gort, vlees en saus.

Interieur van de Stube in het kamp Stegskopf.

Donderdag 24 juni 1943

Doordat wij nu voldoende middageten hebben en daarbij nog een stevige pot hebben wij 's avonds niet zo'n honger. Ja, zelfs kunnen wij nu een sneetje brood bewaren voor de avond. Bij het brood eten om 17.00 uur hebben wij de laatste dagen steeds een warme hap gehad, omdat er in de keuken eten over was van de middagpot. Het eten is nu wel in orde, alleen door het allemachtig veel eten van aardappelen hebben de meesten diarree in hevige mate. Ik zelf ben nog niet van mijn diarree af, daar ben ik nu al bijna een maand mooi mee.

Hedenmorgen vroeg op, omdat ik belast was met het fourageren van brandstoffen voor de keuken. Deze dienst gedaan met Joop Riekel en Giel van der Linde. Natuurlijk hebben wij goed wat gefourageerd, zodat de keuken vandaag weer kan draaien.

Na het ontbijt mee geholpen met aardappelen schillen en wel belast met het spoelen van deze piepers. Wij waren, doordat een ieder hielp, reeds om 09.00 uur kant en klaar. Nu de morgen zoekgebracht met wat kaarten en schrijven in dit dagboek. Het was zo weer middageten. Heden aten wij aardappelen, groene kool en vlees. Alles weer erg lekker en voldoende. Wij zijn met de dag meer tevreden.

Heden weer eens gefluisterd dat wij spoedig zullen vertrekken maar waarheen is nog niet bekend. Als wij nu maar verbinding met huis hadden, dan was het hier wel uit te houden en wij verlangen nu nog steeds niet om weer te gaan verhuizen. Alleen de post van huis blijft ons

dwars zitten. Enfin, niet werkwilligen hebben nu juist niet zoveel te verwachten. Wij zullen wel moeten verhuizen, want men heeft hier werkkrachten nodig en geen onderofficieren die niet werken. Bij de avondboterham hebben wij heden weer een lekkere warme hap.

Vrijdag 25 juni 1943

Heden morgen weer vroeg op en meegeholpen aan het fourageren. Deze zogenaamde jubileumdag (50ste dag in krijgsgevangenschap) begon reeds goed en wel met luchtalarm en een heftig schieten en bombarderen van de fabrieken in de omgeving van Koblenz, althans dat schatten wij. Heden weer meegeholpen met het aardappelen schillen en weer belast met het spoelen van de aardappelen. Ik schil te dik, dus mag ik dat niet doen. Heden werden er enige brieven uitgedeeld, echter alleen post voor onze werkende korporaals en soldaten. Voor ons onderofficieren was er niets. Deze post was nagestuurd uit Altengrabow en het waren niet de antwoorden op onze correspondentiekaarten. Deze brieven waren gedateerd tussen eind mei tot en met 4 juni jongstleden. Waar blijft nu eens een briefje van mijn gezin, ik verlang zo naar enig teken van leven van hen.

Het middageten was weer in orde. Wij aten aardappelen met zuurkool, een stevige pot en een flinke portie. Heden voor een collega een broodplankje gemaakt en hiervoor een sigaar gekregen. Deze feestsigaar verkruid met Piet en Kuyf als sigaretten opgerookt. Het smaakte prima, vooral als je enige dagen niets anders gerookt hebt dan theesurrogaat.

Deze middag hoorden wij dat gebombardeerd was op de fabrieken in Wupperthal en Elberfeld en dat het nogal flink raak is geweest. Rondom het kamp zijn door de Engelse vliegtuigen strooibiljetten uitgeworpen, waarop stond over de val van Tunis en dat hierbij 234.000 man aan Duitse troepen zouden zijn gevangen genomen. Ik kon zo'n strooibiljet niet machtig worden.

Wel heb ik er gelezen, maar men wilde ze niet afstaan.

Heden klompen uitgedeeld aan onze werkers (soldaten en korporaals). Deze klompen droegen tot opschrift "Firma Kok Kuilenburg Holland"

Zaterdag 26 juni 1943

Hedenmorgen nog eenmaal mee geweest om te fourageren. Na het ontbijt, waarbij wij een nieuwe soort jam kregen, pruimenjam, erg lekker, geholpen met het aardappelen schillen en om 11.00 uur waren wij klaar. Na het werken een lekker boterhammetje gegeten dat ik overgespaard heb en na deze smulpartij een raspje gemaakt van een oud groenteblikje. Deze rasp moet dienen om aardappelen te raspen omdat wij wat aardappelmeel willen gaan maken voor het fabriceren van pudding.

Het middageten was weer goed, aardappelen met prinsessenbonen. De bonen waren gedroogde bonen, die toch wel lekker smaakten.

Thans is bekend gemaakt dat aanstaande dinsdag de onderofficieren zullen worden overgeplaatst naar het M.Stammlager XII-d Trier. Het vertrek zal plaats hebben in ploegen van twintig man en wel de eerste ploeg met de trein van 04.48 uit Daaden, de tweede ploeg dinsdagmiddag met de trein van 12.35 uit Daaden en de derde ploeg, waartoe Piet, Kuyf en ik behoren, woensdagmorgen met de trein van 04.38 uit Daaden. Dat wordt woensdagochtend een vroegertje want de mars naar Daaden is toch 9 km dus moeten wij voor dag en dauw uit het kamp vertrekken.

Heden middag aardappelmeel gefabriceerd. Het experiment gelukte en wij hebben een flinke hoeveelheid meel, dat nu gedroogd moet worden.

Het avondeten bestond uit brood met boter en een hap warm eten en een lekkere kop bruine bonensoep. Ook kregen wij van de Tsjechen een hoeveelheid griesmeel met vruchtensap er

door, dat smaakte buitengewoon lekker. Heden kon ik drie sneetjes brood oversparen, waarvan een bij het naar bed gaan zal worden opgegeten en twee zullen worden bewaard. Hedenavond vroeg Theo van Reijssen (fourier 1^e klasse Theodorus Henricus van Reijssen kgf 104073) om van onze aardappelmeel wat pudding te willen maken, want hij is morgen jarig en wordt dan 44 jaar. Wij maakten twee puddingen en wel een van chocolade want Theo had nog een busje chocolademelk en een met koffie er in. De aardappelmeel was te weinig voor twee puddingen, daarom deden wij er wat roggemeel doorheen. De roggemeel heeft veel bedorven, want de pudding smaakte er erg naar. Enfin, wij zullen ze nu laten afkoelen en dan wel zien hoe een en ander smaakt.

Zondag 27 juni 1943

Heden morgen geslapen tot 08.00 uur en daarna op het morgenappèl geconstateerd dat er een drietal van ons tussenuit getrokken waren en wel korporaal-kok Lulof Beumer (kgf 104025), reserve sergeant Hendrik Timmer (kgf 104060), sergeant der politietroepen Willem Langendijk (kgf 104030).

Deze ontsnapping zal ons nog vele beroerdere opleveren, want onze bewakers doen knap zenuwachtig en zijn allesbehalve lief. Het ontbijt bestond uit brood met boter en jam. Na het morgeneten werd er inspectie gelast over de koffers en andere bagage. Deze inspectie duurde de gehele dag en alle papieren boeken, enz. werden in beslag genomen, evenals onze persoonsbewijzen. Wij behoren tot de laatste kamer die geïnspecteerd zal worden, dus hebben nog de tijd. Toen de eerste kamer klaar was heb ik kans gezien om mijn dagboek aan een collega op die kamer te geven, zodat ik hoop dat dit boekje gered zal kunnen worden. Door de inspectie konden wij eerst om 15.00 uur ons middageten gebruiken. Het was weer goed en bestond uit aardappelen met groene kool en er was nog wat over voor het avondeten. Brood met kwark en boter. De inspectie werd na het middageten weer voortgezet en duurde tot 24.00 uur in de nacht, waarna wij konden gaan eten. Onze avond boterham met warme hap smaakte dan ook geweldig goed. Wij zijn nog niet aan de beurt voor de inspectie die morgen wel gebeuren zal. Theo van Reijssen was heden jarig en wij aten de pudding die maar erg matig was. De roggemeel heeft veel bedorven. Wat een spanning bij onze bewakers en wat een gedonder omdat er drie ontsnapten.

Maandag 28 juni 1943

Hedenmorgen om 05.30 uur reveille en daarna ontbijt en na het ontbijt voortzetting van de inspectie over koffers, enz. Toen wij aan de beurt waren om inspectie te maken, hadden onze bewakers er schoon genoeg van en bestond de inspectie uit het vragen of wij schrijfpapier, boeken, enz. hadden en werd de order gegeven dat wij deze moesten inleveren.

Ik ging daarna mijn dagboek weer terughalen en verstopte dit, waardoor het gered was. De meeste dagboeken waren in beslaggenomen.

Heden weer een nieuwe vertrek order gekregen en wel de order dat wij morgen allen tegelijk zullen vertrekken, dus niet in ploegen en dat dit vertrek onder zware bewaking zou geschieden, want men was bang dat er meer tussenuit zouden trekken.

Hedenmiddag geen middageten gegeten, want mijn maag en darmen waren erg van streek en ik voelde me niet erg prettig. Het middageten bestond uit aardappelen met zuurkool.

Mijn trainingspak werd door de bewakers met oranje verf beschilderd met de letters K.G. want anders waren zij bang dat ik er mee zou ontvluchten. Door de zorg van Hulmer mocht ik mijn bagage met een auto meegeven, zodat ik morgen gemakkelijker Daaden zal kunnen bereiken.

Ik moet nu alleen mijn rugzak sjouwen. Wij ontvangen een half broodje (erg oud en beschimmeld) met wat boter en worst voor de aanstaande reis. Toen de auto terugkwam van het wegbrengen van onze bagage, rapporteerde de chauffeur dat hij een koffer had verloren, het bleek de koffer van Giel van der Linde te zijn.

Arbeitskommando "Stegskopf":

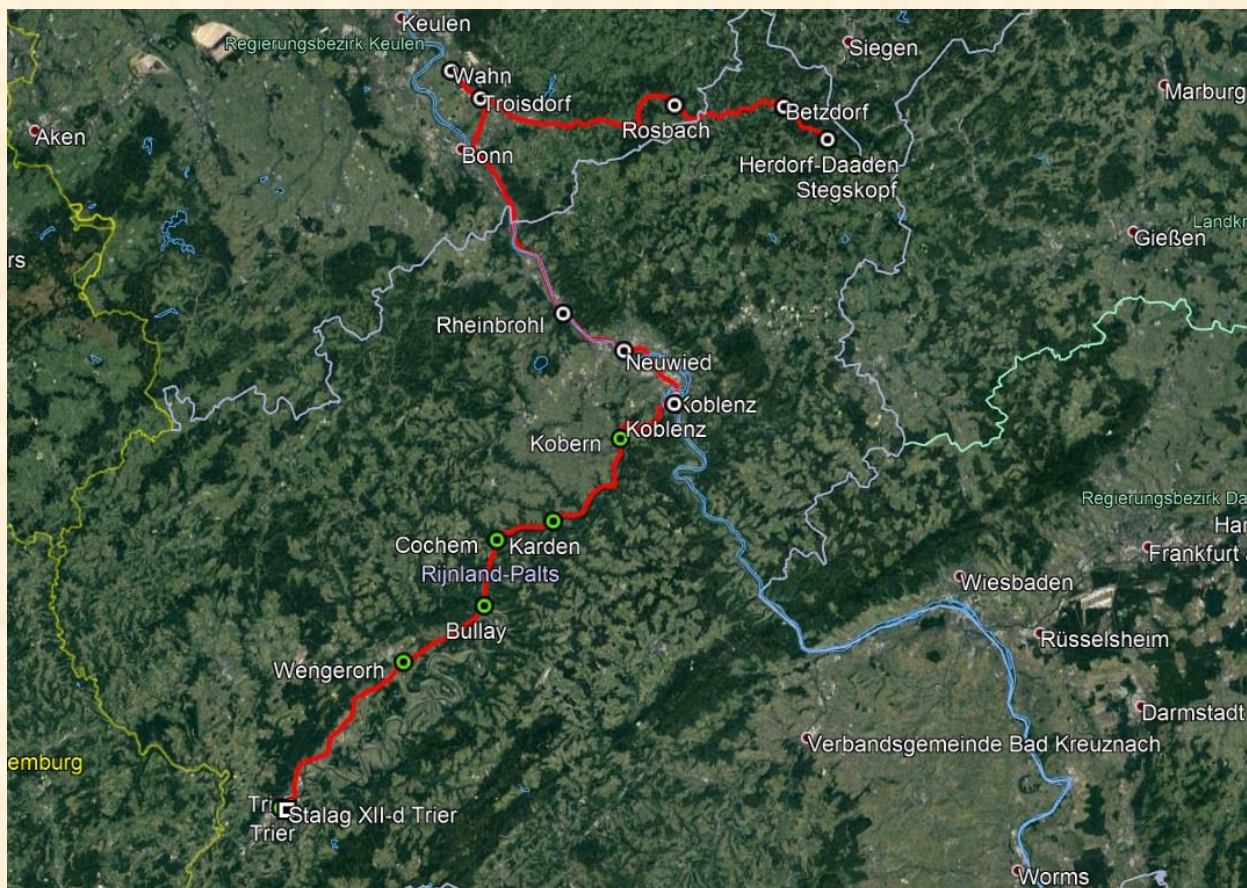
- Mählman	Kgf.-Nr. 104 002	- de Klerk	Kgf.-Nr. 104 089
- de Bruin	" " 104 003	- Lassche	" " 104 115
- Welmans	" " 104 005	- v. d. Boogert	" " 104 120
- de Leeuwe	" " 104 017	- Mommaas	" " 104 139
Prins	" " 104 036	- Schoemaker	" " 104 143
- Krooswijk	" " 104 041	- Diepstraten	" " 104 150
- Bouma	" " 104 047	- Steenbergen	" " 104 151
- Smulders	" " 104 049	- Acda	" " 104 152
van Mil	" " 104 057	- Haan	" " 104 155
- Noevers	" " 104 062	Goedegeboure	" " 104 156
van Vark	" " 104 064	- v. Kruiselberger	" " 104 165
- Kool	" " 104 065	- de Pee	" " 104 187
- Huffmeyer	" " 104 066	- Kenter	" " 104 189
- Allart	" " 104 067	Beuring	" " 104 190
- Bos	" " 104 068	- Reinders, G.	" " 104 194
Vogts	" " 104 069	- Reinders, J.	" " 104 195
- Venmans	" " 104 070	- Melis	" " 104 199
Polet	" " 104 078	- Snel	" " 104 215
Hulleman	" " 104 080	- v. Voorthuisen	" " 104 216

Lijst van achterblijvende Korporaals die in 1944 nog in Kdo Stegskopf waren.

Dinsdag 29 juni 1943

Reveille te 02.00 uur, morgeneten te 02.30 uur en om 03.00 uur inleveren van dekens, servies en bestek. Te 03.30 uur afmars naar Daaden. Wij namen hartelijk afscheid van onze soldaten en korporaals en voelden dat dit scheiden voor hen niet erg prettig was. Immers, zij waren gedwongen om te blijven en te werken. Wij waren thans met ongeveer 60 onderofficieren die de reis naar Trier zullen aanvaarden.

Ik was nog niet erg goed in orde, maar toch ging het weer en mijn bagage, teruggebracht tot alleen mijn rugzak, was wel te dragen. Een aspirine van Piet gekregen heeft hedennacht veel goed gedaan. Wij keken op de marsweg uit naar de koffer van Giel, maar niets was er te vinden. Omdat het heden de verjaardag was van Prins Bernhard, pulkten wij Margrieten langs de kant van de weg en staken deze bloemen op onze veldmuts. Onze Duitse bewakers vonden dit zo mooi dat zij de reden niet wetende, ook een Margriet plukten en op hun veldmuts deden. Te 06.20 uur kwamen wij te Daaden aan en de trein vertrok weer om 07.10 uur. Gelukkig weer een personentrein en wij zaten als vorsten. De reis ging over Betzdorf, Wissen, Siegburg, Troisdorf, Wahn, naar Rensberg waar wij van 11.30 tot 16.30 stil stonden op het emplacement. Wij konden niet verder want Keulen was weer eens gebombardeerd en niet te bereiken met de trein. Wij gingen weer terug en reden nu langs de Rijn naar Koblenz. De reis is weer prachtig en wij genieten van het uitzicht, hebben geen tijd voor iets anders dan naar buiten kijken.

De treinreis van Daaden naar Trier (Google Earth 2019).

Van Koblenz ging de reis verder langs de Moezel. Schitterend mooi panorama. Wij gingen door vele tunnels, onder andere de Keizer Wilhelmtunnel (*kort voorbij Cochem*), ongeveer 7 minuten doen wij met onze trein over deze tunnel. Deze tunnel snijder 42 km rails af en een grote bocht van de Moezel. Te 23.30 uur kwamen wij te Trier aan. Het regende hard. Wij moesten nu ongeveer 2 km lopen naar het kamp.

De weg die wij moesten afleggen ging steil omhoog en met onze bagage leek het wel 20 km, er kwam heen einde aan. Het ging langs een steile weg met vele trappen, telkens enige treden en dat alles in het donker. Wel erg zwaar en moeilijk. Ik had dan ook veel moeite om mee te komen en dankzij de hulp van Piet kon ik het marstempo volhouden. Ik was niet de enige die het kwaad had, want de colonne lag een flink stuk uit elkaar. Doordat ik niet in orde was is deze marsweg wel zo zwaar geworden en ik was blij dat wij boven op de berg aangekomen waren en het kamp ingebracht werden.

Arie Veltkamp beschreef de plaatsen die werden aangedaan in meer detail:

We hadden weer een personenwagen dus konden weer genieten van de mooie reis en de natuur. Om 07.15 uur vertrok de trein naar Trier. We kwamen eerst in Westdorp en dan 08.30 uur in Troisdorp. Dan gaan we richting Keulen, over Wenden, waar we om 11.30 uur aankomen maar niet verder kunnen. Nadat we daar een paar uur hadden stilgestaan op ongeveer 6 Km van Keulen, bleek dat het daar hevig brandde, wat we vanuit de trein konden zien en dat we niet over Keulen konden reizen. Er werd getelefoneerd en om 16.30 uur vertrokken we weer terug richting Troisdorp. Toen gingen we over Bonn-Beuel, Oberkassel, Königswinter (ruïne Drachenfelz) Rhondorf, Unkel, Linz am Rhein, Hönningen, Neuwied, Koblenz. Het gezicht was prachtig. De

mooie panorama's die ik zag, zijn niet om na te vertellen. Wijnranken metershoog, dalen waarin schilderachtige dorpjes lagen dan weer bouwland, valleien, enz. Alles even prachtig. Over de brug van Koblenz zagen wij het standbeeld Ere Breidesteijn waar Rijn en Moesel samenkomen. Dat was tegen 18.20 uur. Verder ging het weer langs het Eiffelgebergte en passeerde Kobern, Lehmen, Kattenes, Löf, Hatzenport, Burgen, Moselkern, Müden, Karden, Pommern, Klotten, Cochem, 20.00 uur waar we een tunnel doorgingen van ongeveer 4 Km en 7 minuten duurde eer we er uit waren. Ediger-Eller, Neef, Bullay, Wengerorh, Salmtal, Hetzerath, Föhren, Schweich, Quint, Ehrang en Trier, waar we 21.30 uur aankwamen. Ook dit gedeelte was als het vorige schitterend. We moesten in de trein blijven en wachten op orders. Eindelijk om 23.30 uur stapten we uit en ging het onder veel regen naar het kamp. Stalag XII-d, wat 300 m hoger lag en met veel kronkelingen en trappen op, op een berg uitkwam. Het was een lijdensweg.

4. Stalag XII-d Trier.

Woensdag 30 juni 1943

Te 01.15 uur in de nacht in het kamp aangekomen. Ik was meer dood dan levend, want het sjouwen met mijn bagage in het donker op de steile weg en mijn gezondheidstoestand hadden veel van mij geëist. Het regende als maar en wij moesten een 20 minuten in deze regen wachten tot wij in een barak werden ondergebracht. Ik moest geweldig naar de wc en vroeg om hiertoe in de gelegenheid te worden gesteld. Het antwoord dat ik ontving was: "Schijt maar in je broek". Deze behandeling hadden wij te danken aan onze bewakers uit de "Stegskopf", die ons overgaven aan het nieuwe kamp als communisten en onwillige krijgsgevangenen. Wij dachten dat wij het vanaf dit ogenblik eerst recht slecht zouden krijgen. Dit bleek nog heden niet zo te zijn. Wij werden in het donker in een barak gestopt en deze werd onmiddellijk achter ons gesloten.

In deze barak vonden wij onze zieken Oomen en Drooglever, die inmiddels wat waren opgeknapt en uit het Lazarett waren ontslagen. Wij verdelen de beschikbare slaapplekken zo goed en kwaad als het ging en velen moesten op de grond de nacht doorbrengen. Piet, Kuyf en ik vonden nog een bed en gekleed gingen wij hierop liggen en sliepen van vermoeidheid gauw. In de slaapzaal waren emmers om te gebruiken als wc. Vraag niet hoe de geur was met zo velen die aan diarree leden.

Detail van het Stalag XII-d op de Petrisberg op een luchtfoto uit 1944
(<http://moro.claude.free.fr/treviri/localisation.html>)

Stalag XII-d, barakken met Franse (?) soldaten (foto internet).

Te 07.00 uur reveille en wij vonden een goede wasgelegenheid en een goede wc.

Te 08.00 uur appèl waarop een officier ons meedeelde dat deze legering slechts voor nood was en dat er gewerkt werd aan een betere legering. Ook werd ons toegezegd dat wij brood zouden ontvangen. Inmiddels kregen wij aan de draad bezoek van medekrijgsgevangenen en wel Serven, Tsjechen en Fransen, deze gaven ons veel sigaretten en biscuit, zodat wij spoedig allen een rokertje hadden en een voorraadje biscuit.

Wij zullen nummer onze schenkers vergeten, zij deden ons veel goed na alle beroerde dagen en wij rookten met smaak weer eens een echte sigaret.

Onze koffers werden weer eens geïnspecteerd en daarna kregen wij brood, gort en aardappelen. Het geheel aardig vet, alles begint ons mee te vallen. Het bewakend personeel is in hun houding wel veel veranderd sedert gisterenavond, of liever gezegd, heden nacht. Te 14.00 uur ontvangen wij brood met kaas en marmelade voor de avond en morgenvroeg. Totaal 300 gram brood per man en per dag. De legering is aangevuld met meer bedden en wij gaan om 22.00 uur naar bed met order dat het morgen te 06.30 uur reveille zal zijn. Heden gelukkig wat minder buikkrimp en voel met wat beter.

Donderdag 1 juli 1943

Te 06.30 uur wakker geworden van het klokkengelui van de stad Trier. Pracht klokken en een schitterend geluid zo tussen de bergen. Het is heden prachtig weer en ik zelf voel me wat beter, dus is mijn stemming weer zo dat alles me meer interesseert. Het ontbijt bestaat uit brood met marmelade en na het ontbijt nog genoten van het pracht gezicht op Trier dat wij hebben vanuit het kamp. De Petrisberg waarop ons kamp ligt en waarnaar ons kamp is genoemd biedt een pracht panorama op de stad Trier. Heden morgen een spreuk getekend om deze aan te bieden aan onze Franse vrienden die zo royaal zijn en ons van alles geven. Het is de bekende radiospreuk in het Frans vertaald:

Hoe moeilijk de dag,

Hoe zwaar ook de scheiding

Wij zijn weer een dag

Dichter bij de bevrijding.

Vertaald:

Comme difficile la journée,
Comme lourd aussi la séparité
De jour en jour 's approche la liberté.
Les camarades Hollandais.

In het kamp zagen wij Franse en Russische couranten, wel uitgaven van Duitse zijde, maar het is toch wat. Wij hopen ook eens zoiets te kunnen krijgen en dan post en postpakketten. Enfin, maar afwachten al is het nu juist het moeilijkste als maar te wachten.

Propaganda advertenties in een Duitse krant.

Het middageten bestaat heden uit aardappelsoep met gort en vrij veel vet erin. Wij maakten deze soep met wat biscuit dikker en toen was ze lekker.

Heden een doosje met ledervet ontvangen voor de schoenen. Ook kunnen zij, die slechte schoenen hebben, deze ruilen voor betere en versleten schoenen kunnen in de reparatie worden gegeven. Hedenmiddag moesten wij wederom eens worden ontluisd en het duurde hier vijf kwartier eer wij onze kleding terug ontvingen, dus een grondige ontsmetting. Na deze ontluizing werden wij naar een nieuwe barak overgeplaatst en wel barak nr. 70. Wij moesten onze slaapzakken vullen met houtwol en onze slaapgelegenheid in orde brengen. Vanuit deze barak kunnen wij op het sportterrein van het kamp zien en zagen we een voetbalwedstrijd tussen Fransen en Serven. Ook kwam er weer stiekem het een en ander over de draad, zoals biscuit en sigaretten. Te 22.0 uur gingen wij naar bed en om 24.00 uur stonden wij er weer naast want het wemelde hier van de wandluizen. Zoveel dat wij spoedig een mosterdpotje vol hadden verzameld. Wij mochten niet uit de barak en moesten maar wachten tot morgenvroeg.

Door een onhandigheid van een van ons, is bij het overhandigen van de door mij getekende spreuk deze in handen gekomen van een van onze bewakers. Hoe dit weer af zal lopen is nog een raadsel. Wij worden in deze barak wat strenger bewaakt dan in het vorige en wij ondervinden dat wij toch nog beschouwd worden als minder geliefde krijgsgevangenen.

Vrijdag 2 juli 1943

Hedenmorgen gelukkig goed weer en dan ook direct na het openen van de barak al onze bagage naar buiten gebracht en alles goed schoon gemaakt, de dekens geklopt en buiten ontbeten. Alles was huiverig om weer in de barak te gaan die zo vol met wandluizen zat.

Te 08.00 uur verscheen de kampcommandant en toonden wij de gevangen wandluizen en hij gaf direct order om naar een andere barak te worden overgeplaatst. De kampcommandant ontbood later Hulmer als vertrouwensman om onze belangen te bespreken. De bespreking had tot gevolg dat het predicaat van communist van ons werd afgewenteld maar verder slechts belofte voor de toekomst.

Hedenmorgen weer eens last van mijn diarree en me dan ook ziek gemeld, maar heden konden wij niet bij een dokter komen. Te 10.00 uur werden wij weer eens naar het badlokaal gebracht om te worden ontluisd. Deze week thans de derde maal. Na het baden werden wij ondergebracht in barak nr. 11. Deze barak is in een geheel ander gedeelte van het kamp gelegen en ligt tamelijk afgezonderd, zodat wij hier wel niet zo gemakkelijk wat van onze medekrijgsgevangenen zullen kunnen krijgen. Heden middageten bestaande uit soep van aardappelen met koolrabbi, alles erg dik en lekker, maar ik heb er niet al te lang lol van gehad want mijn maag is danig van streek. Na het eten weer aan het vullen van slaapzakken met houtwol en nog wat gewandeld om de barak en genoten van het pracht panorama op Trier en het Moezeldal.

Het is opvallend dat Floor van Reijzen, in tegenstelling tot Arie Veltkamp, geen melding maakt van het vieren van de verjaardag van Willem Kuijvenhove.

Zaterdag 3 juli 1943

Afgelopen nacht slecht geslapen door de vlooien, maar in ieder geval geen wandluizen. Direct na het ontbijt alles naar buiten gesleept en veel vlooien gevangen. Ik kwam tot 84 vlooien alleen uit mijn dekens. Wij hebben met zeep en chloor de barak geschrobd. Wij hopen nu de vlooien kwijt te zijn. Heden een stukje zeep voor ons zelf en een stukje voor onze was ontvangen. De zeep voor onszelf is kleizeep terwijl de waszeep zeer goed is en nog tamelijk vet. Heden een paar schoenen in de reparatie gegeven om de hakken recht te doen maken en teruggekregen met hakijzers en spijkers onder de zolen. Een pracht service, die klee- en schoenmakerij.

Hedenmiddag bij de dokter geweest. Het is een jonge Poolse arts die ons zeer goed onderzoekt, maar niet beschikt over geneesmiddelen, althans zo hij zegt en mij een dieet voorschrijft van biscuit en niets anders. De dokter zal mij dagelijks voorzien van de nodige biscuit.

Het middageten bestaat heden uit aardappelsoep met gort. Ik mag er echter niets van hebben en eet maar wat droge biscuit. Te 18.00 uur bij de dokter geweest en wat pillen gekregen en een drankje geslikt. Ik moet nu dagelijks drie maal naar de dokter om drankjes te slikken. Van onze medekrijgsgevangenen heden toch nog wat binnen gekomen aan biscuit en sigaretten.

Zondag 4 juli 1943

Hedennacht wederom last van vlooien en daarbij veel last van mijn diarree en meerdere malen de emmer op de gang bezocht. Ik slaap erg slecht. Te 09.00 uur opgestaan en om 09.30 uur ontbijt bestaande uit biscuit met boter en marmelade. Dit smaakt zo gek niet.

Te 10.00 uur hebben wij wederom een godsdienstoefening georganiseerd voor de Rooms-katholieke en Protestantse militairen en hieraan nam wederom een ieder deel.

Het middageten bestaat heden uit soep van aardappelen en gedroogde groeten, ik mocht het niet eten en gaf het aan Piet terwijl ikzelf wat biscuit at. Het eten van enkel biscuit begint wel te vervelen, maar het helpt voor mijn diarree. Echter je wordt er zo slap van als een vaatdoek.

Heden voor het eerst hier luchtalarms gehad, echter geen vliegtuigen gezien noch gehoord.

Hedenmiddag wat gezonnebaad en aan een oorkonde getekend voor Jaap Hulmer, die wij hem zullen overhandigen als herinnering aan zijn eerste optreden als vertrouwensman van ons detachement. Wij vielen de zwaar gecontroleerde opsluiting toch nog steeds als een dwangmaatregel en wij blijven verlangen naar post van huis.

Maandag 5 juli 1943

Wederom slecht geslapen door de vele vlooien. Reveille te 06.30 uur. Ontbijt met biscuit met boter en kaas. Na het ontbijt op de vlooienjacht en weer een 60-tal uit mijn dekens gehaald.

Heden verschenen er twee Franse krijgsgevangenen als barbier en kwamen bij ons om haren te knippen. Ik liet mijn haar snoeien. Deze haarartiesten werken zeer goed en met veel ambitie.

Wij zijn erg tevreden over de haar knipperij en dat alles zonder te betalen, immers, zij hebben geen cent.

Mijn darmklachten heden wat minder dankzij het dieet en de medicijnen, echter door het dieet word ik steeds slapper. Het middageten bestaande uit soep van aardappelen en vogeltjeszaad.

Wij noemen het maar vogeltjeszaad, want niemand weet wat voor soort zaad het is dat in deze soep drijft. Het is precies wit kanariezaad. Deze soep is erg dun en omdat ik ze toch niet eten mag, heb ik me er niet aan bezondigd en slechts alleen maar wat biscuit gegeten. Brood met boter, kaas en jam ontvangen. Hedenmiddag wat gezonnebaad en de oorkonde voor Hulmer afgemaakt. Deze oorkonde luidt als volgt:

Oorkonde aangeboden aan Jaap Hulmer op 5 juli 1943:

Heden vrijdag 2 juli 1943 kwam het eerste contact tot stand van onze vertrouwingsman Jaap Hulmer met de kampcommandant van het krijgsgevangenenkamp "Petrisberg" bij Trier (D.).

De 60 beroeps onderofficieren van de Koninklijke Nederlandse Landmacht zijn hiervoor dankbaar en vragen hem in de toekomst voor het belang van Koningin en Vaderland en onze gezinnen en ons zelf te willen blijven werken.

Jaap, je hebt ons vertrouwen.

Petrisberg 2 juli 1943

De waarnemend compagniescommandant w.g. Metz

De Adjutant van de compagniescommandant w.g. v.d. Linde.

Ontwerp en uitvoering F.L.M. van Reijssen.

Heden netjes drie maal bij de dokter geweest om mijn drankje te slikken.

Er zijn vandaag eens een drietal onderofficieren door de mand gevallen en deze gaven zich op om vrijwillig aan het werk te gaan het zijn: M. Credoe (kgf 104026) van 2 R.A., P.C. Bladergroen (kgf 104079) van 7 R.I. en P.J. Vleesch du Bois (kgf 104095) van de A.I. te Hembrug. Deze heren zijn nu gedurende alle dagen in krijgsgevangenschap reeds erg lastig en wij deden alles om hen

bij ons te houden, echter zij zijn heden bezweken en gaven blijken van gemis aan ieder uithoudingsvermogen. De verveling, de afzondering en de voeding hebben deze heren doen sneuvelen. Onze herhaalde klachten over de vlooiën heeft ons heden een pakje luizenpoeder bezorgd. Of dit helpen zal, wij zijn niet erg hoopvol, want de hoeveelheid vlooiën is wel onrustbarend.

Dinsdag 6 juli 1943

Heden morgen ontbijt van biscuit met boter, kaas en jam. Daarna wat op de vlooiënjacht en wederom een 60-tal gevangen. Het zogenaamde luizenpoeder helpt niets en zelfs in mijn slaapzak waarin deze poeder was gestrooid, zaten vele vlooiën. Misschien vinden deze engerds het luizenpoeder wel lekker, althans weglopen doen ze niet, ook niet wegspringen. Iedere dag vangen wij nu per hoofd reeds een zestigtal vlooiën en het vermindert niets deze plaag. Waar dat ongedierte vandaan komt is ons een raadsel, want wij schrobden geregeld onze kamer en nog wel met zeep en chloor. De chloor die wij krijgen is zo sterk, dat je ervan moet niesen. N deze vlooiënjacht ben ik aan de was getrokken, want wij moeten nu onze was zelf weer doen. Bij dit werk heb je gelegenheid te over om eens aan huis te denken, waar je dit vervelende werk toch maar uit handen genomen wordt.

Door een groep van de jongere onderofficieren is besloten om zich beschikbaar te stellen voor werkzaamheden vallende binnen artikel 27 van de conventie van Genève. Zij oordeelden dat de Duitse autoriteiten hiervoor ons beter zouden gaan behandelen en dat het voor ons het beste was. Bij een vergadering werd dan ook besloten om een opgave samen te stellen en ik gaf op dat ik genegen was werkzaamheden te verrichten voor de verplegingsdienst van de Nederlandse krijgsgevangenen en verder alle werkzaamheden vallende binnen artikel 27 van de Conventie van Genève. Al deze dingen bevallen velen van ons niet erg, maar als het grootste deel ertoe besluit moeten wij wel mee. Wij stellen ons de vraag waarom nu deze opgave, want als de Duitse overheid ons nodig heeft voor deze arbeid, kan zij er ons gewoonweg aanzetten en hebben wij het maar te doen. Alleen werkzaamheden die niet in overeenstemming zijn met het Verdrag van Genève, mogen wij weigeren en verder moeten wij maar aanvaarden. Volgens mij zijn deze opgaven alleen maar uitingen van zenuwachtigheid ontstaan bij het zich vrijwillig beschikbaar stellen voor alle arbeid van onze drie ex-kameraden Credoe, Bladergroen en Vlees du Bois. Het is wel erg jammer dat deze knapen zijn gesneuveld.

Het middageten bestaat heden uit soep van aardappelen met witte kool en knolraap.

Heden middag ontving ik een stopnaald en vier draden grijze stopwol.

De dokter is tevreden over de gang van zaken ten opzichte van mijn diarree. Ikzelf echter niet, want door mijn dieet ben ik erg slap en begin op mijn onderdanen te waggelen als een gans. Onze Franse kameraden laten ons niet in de steek en wij ontvangen steeds maar weer wat biscuit en sigaretten. Mijn nachtleger nog eens goed nagezien, tegen de vlooiën en dik in de insectenpoeder gezet in de hoop dat ik vannacht nu eens zal slapen.

Giel van der Linde ontving een formulier om naar huis te schrijven en een zegel voor het doen opzenden van een postpakket, omdat hij het grootste gedeelte van zijn bagage kwijt was geraakt met het verliezen van zijn koffer. Ook wij krijgen de belofte spoedig weer eens naar huis te mogen schrijven. Het is wel lang nu reeds 61 dagen zonder enige verbinding met huis.

Woensdag 7 juli 1943

Ontbijt van biscuits met kaas en boter en daarna wat meetkunde beoefend met Piet en van E. Jansen wat les in schaken gehad. Daarna middageten van aardappelsoep, waarin kool en knolraap. Ik heb tegen het gebod van de dokter gezondigd en wat hiervan gegeten, aangedikt

met wat biscuit. Na het eten wat gezonnebaad en vlooiën gevangen. Van die plaag zijn wij nog niet af.

Heden weer eens gehoord dat wij met schrijven naar huis moeten wachten tot dit wordt toegestaan door het Oberkommando en wij zijn hiervoor wat te neer geslagen. Het moet voor onze gezinnen wel erg hard zijn zonder bericht van ons te moeten blijven. Voor ons zelf is het ook al niet erg plezierig. Heden avond op een zelf gefabriceerde kachel wat pap gekookt van biscuit en wat koffie gezet van surrogaat dat nog in voorraad was. Gaan slapen met mijn vlooiën, waaraan ik al wat ga wennen en een gevoel van heimwee. Dit gevoel hebben velen van ons en met moeite kom ik er overheen, want er is nu niemand die eens echt steun geeft in deze. Wel doe je groot en probeer je anderen te helpen, maar het gaat nu niet zo best. Misschien dat het morgen wel weer beter zal gaan.

Donderdag 8 juli 1943

Na het ontbijt wat meetkunde en algebra geoefend met Piet en de cursus schaken van (Evert) Jansen gevolgd. Daarna wat koffie gezet en toen was het weer middageten. Ik voel me heden wat beter, al ben ik nog slap en gelukkig ben ik het gevoel van heimwee kwijt en kan nu anderen wat moed inspreken. Het middageten bestaat heden uit soep van aardappelen met vogeltjeszaad en gort. Ik zondig maar weer en eet er van met biscuit aangevuld.

Na het middageten maar weer aan de vlooiëvangst. Het wordt wel een enorm aantal vlooiën dat wij in het totaal vangen. Een rekensommetje geeft aan dat er op onze kamer thans zijn gevangen 5 dagen met 24 men en per dag per man 60 vlooiën, is in het totaal 7200 vlooiën en de plaag mindert maar niet. Met algemene stemmen wordt besloten een brief te richten tot het Internationale Rode Kruis en onze vertrouwensman Hulmer schrijft het navolgende epistel:

Aan het Internationale Rode Kruis te Genève,

Geeft met verschuldigde eerbied te kennen Hulmer, M.H., wachtmeester der 1e klasse van de Nederlandse Koninklijke Weermacht, kgf 104040 en vertrouwensman in het M.Stammlager XII-d te Trier (D.).

- *Dat in dit Stammlager zich een 60 tal Nederlandse onderofficieren bevinden,*
- *Dat deze onderofficieren op 7 mei 1943 in krijgsgevangenschap zijn gesteld,*
- *Dat zij op bovengenoemde datum naar het M.Stammlager XI-a te Altengrabow zijn getransporteerd en op 11 juni 1943 zijn overgebracht naar een werkkamp "Stegskopf" nabij Daaden en op 29 juni 1943 zijn overgebracht naar het M.Stammlager XII-d te Trier.*
- *Dat zij op 25-5-1943 een kaart met antwoordgedeelte mochten zenden naar hun naaste familieleden*
- *Dat zij tot op heden hierop nog geen antwoord mochten ontvangen*
- *Dat tot op heden nog geen maatregelen zijn genomen om met hun familie te corresponderen of postpakketten te ontvangen*
- *Dat zij het op hoge prijs zouden stellen van het Internationale Rode Kruis levensmiddelen te ontvangen*
- *Reden waarop hij zich namens de Nederlandse krijgsgevangenen tot U wendt met het verzoek te willen bewerkstelligen dat spoedig gelegenheid wordt gegeven tot het voeren van correspondentie en het ontvangen van postpakketten van familieleden en van het Internationale Rode Kruis.*

Het welk doende, was getekend M.H. Hulmer.

Dit schrijven zou juist verzonden worden toen er een tweetal korporaals als zieken uit de Stegskopf aankwamen en ons meedeelden dat de eerste correspondentiekaarten uit Holland

terug waren gekomen en zij brachten er zelfs enig voor ons mee. En morgen zouden wij deze kaarten, na censuur ontvangen, dus wij verzonden het schrijven aan het Internationale Rode Kruis niet. Ook brachten deze korporaals het bericht mee, dat de koffer van Giel van der Linde was gevonden, dus voor hem ook een blijde dag, want zijn beste ondergoed en schoenen zaten in deze koffer.

Vrijdag 9 juli 1943

Hedenmorgen reeds een half uur voor de reveille, dus te 06.00 uur op om op de vlooienjacht te gaan uit mijn flanel 13, uit mijn dekens 18 en uit mijn trainingspak 7, dus totaal 38 vlooiën gevangen, dus een goed begin van deze dag. Na het ontbijt van biscuit met jam, boter en kaas maar afgewacht of er nu post zal komen. Het was tijd voor het middageten, maar nog geen post gearriveerd. Middageten bestaat uit soep van aardappelen met kool en knolraap. Ik heb er maar niet van gegeten en me bepaald tot biscuit. Dit laatste in verband met mijn buikloop en de bepalingen van de dokter.

Na het middageten wat meetkunde beoefend en wat gezonnebaad. Ik voel me erg slap door mijn dieet. De diverse porties die wij ontvangen zijn thans per dag 50 gram smeerkaas, 30 gram boter, 300 gram brood en wanneer wij jam ontvangen ongeveer een eetlepel.

Zojuist bericht ontvangen dat wij onze post nog niet krijgen, omdat de kampcommandant eerst toestemming moet hebben tot uitdelen van het Oberkommando. Deze laatste posthistorie brengt de gemoederen erg in beweging en wij zijn van mening dat het thans tijd wordt om een officiële klacht te gaan indienen. Het is wel erg beroerd als je weet dat er post is en dat je die nu niet krijgt. Vooral na hierop 64 dagen te hebben gewacht.

Zaterdag 10 juli 1943

Ontbijt van biscuit met boter en kaas. Na het ontbijt de kamer weer eens geheel leeg gehaald en gezwabberd met chloor en creoline, in de hoop dat de vlooiën nu wat zullen minderen.

Gedurende het zwabberen kwam de kampcommandant ons een bezoek brengen en deze heeft ons toegezegd dat hij de post zal doen uitdelen. Dus was het verhaaltje van aanvraag aan het Oberkommando niet juist en heeft iemand ons weer eens wat wijs willen maken en wij zijn thans vol spanning hoe het af zal lopen.

Het middageten bestaat heden uit soep van aardappelen met koolrabbi erg dun en erg weinig. Gelukkig dat ik biscuit heb, anders was het beslist veel te weinig geweest en wij hebben niets meer om aan te vullen.

Na het middageten kwam de kampcommandant persoonlijk ons de post brengen en tevens een blanco formulier om naar huis te schrijven. En zie, plotseling was het beroerde eten vergeten en bijna allen waren tevreden. Ik zeg bijna allen, want voor allemaal was er nog geen post, echter voor mij en mijn vrienden wel. Het komen van deze post voel ik als een weldaad en ben er zielsgelukkig mee. Ik kan wel juichen als een kleine jongen. De post bracht mij het bericht, dat thuis alles wel was en dat mijn oudste jongen, zoon Pierre, was opgeroepen om in Duitsland te gaan werken⁴). Deze laatste mededeling was nu wel juist niet erg prettig, maar enfin, daar is nu toch niets aan te doen en wij zullen maar hopen dat vrouwlief er zich niet al te druk over maakt. Zoon Pierre is iemand die zich nogal kan aanpassen en hij zal het wel goed maken in Berlijn. Ik kan op hem bouwen. Hij is en blijft een goede Nederlander. Daar ben ik van overtuigd. Als deze boy het lichamelijk volhoudt, dan zien wij elkaar wel weer.

4 Hij vertrok 21 juni 1943 naar Berlijn om te werken in het Aufnahme gebied Brandenburg (Stadsarchief Amsterdam: <https://archieff.amsterdam/inventarissen/scans/5236/3.1.1.129/start/950/limit/10/highlight/9>).

Een van onze fouriers kwam met het bericht (van zijn vrouw gehoord in zijn brief) dat fouriers niet in aanmerking voor krijgsgevangenschap zouden komen en de fouriers hebben daarom een schrijven gericht tot het Oberkommando om te worden vrijgelaten, ik zelf ook. Wij zijn thans van mening dat het geen nut heeft om hier opgesloten te zitten en dat wij niets er mee dienen. Zoals u dus ziet een andere mening dan in het begin van dit dagboek, echter wij menen het oprecht.

Wij zijn onze Duitse kampcommandant dankbaar voor zijn goede zorgen ten opzichte van onze post (het zelf komen brengen was toch een vriendelijke daad) en wij zijn erg blij met het nieuwe briefformulier. De eerste kaart heeft van Altengrabow naar huis 27 dagen nodig gehad (verzonden 25-5-1943 en ontvangen thuis 21-6-1943) en van huis naar Trier 13 dagen (verzonden 21-6-1943 en hier ontvangen 10-7-1943).

Wij gaan onze nieuwe brieven schrijven. Zij moeten aanstaande maandag worden ingeleverd.

Zondag 11 juli 1943

Hedenmorgen te 08.00 uur op en na het ontbijt een ontwerp voor de brief naar huis gemaakt.

Te 10.00 uur was er weer een godsdienstoefening georganiseerd en wij woonden deze bij.

Na de godsdienstoefening de brief naar huis geschreven en kans gezien om 557 woorden op het formulier te brengen.

Het middageten bestond uit aardappelsoep, waarin koolrabbi. Na het middageten een schrijven samengesteld en nog wel in het Duits, het welk mijn fort niet is, ik hoop maar dat er niet te veel fouten in zitten. Deze brief is gericht aan het Oberkommando en is mijn verzoek tot vrijlating.

Afschrift van dit schrijven:

Trier, 12 Juli 1943,

An Oberkommando von Deutsche Wehrmacht,

Unterzeichneter Florus Louis Maria van Reijssen, fourer der 1^e Klasse (Feldwebel) der vormalige Niederlandische Wehrmacht, jetzt in Kriegsgefangenschaft in M.Stammalger XII-d Trier, kriegsgefangen Nr. 104087 betet:

Das er geboren ist 23-12-1899, also 43 Jaren alt, verheiratet und ein Familie hat bestehet aus Mann, Frau, un d acht Kinder, wavon der Mann nun wie Kriegsgefangene und der älteste Sohn in Arbeitseinsatz in Deutschland ist.

Das er in seiner vormalige Stellung in den Nierdlandische Wehrmacht während 27 Jahren wavon 25 Jahren wie Unterofficierwährend der lätzten Reige von Jahren eine Verwalterstelle hatte.

Das er nach seiner Entlassung aus der Niederlandische Wehrmacht 16-8-1940 gearbeitet hat auf das Sozial Ministerium in Amsterdam (Niederland) wer arbeitete bis sein Aufruf kamm Anmeldung wie Kriegsgefangenen (Amersfoort Niederland 7-5-1943).

Das er während das Zeitraum 15-8-1940 bis 7-5-1943 wie Kriegsgefangenen freigestelt war auf Ehrewort, war das er zich während dieses Zeit auch sehr Pflichtengetreu un Ehrlich sein Wort gehalte hat.

Das er schwer in Seine Familie gefehlt kann worden, besunder weil sein älteste Sohn auch augerufen ist vor Arbeit im Deutschland.

Das er wie Fourier der 1^e Klasse einde Verwalterstelle hatte in vormalige Niederländische Wehrmacht auf Grund er meint dass es ein Fehler ist dass er in Kriegsgefangenschaft ist.

Auf Grund er betet aus Kriegsgefangenschaft entlassen zu werden und zuruck zu kehren nach Familie und Stelle.

Was getekend F.L.M. van Reijssen.

Na dit schrijven te hebben samengesteld nog wat gekaart en gegeten en toen klaargemaakt om te gaan slapen. Wij proberen een nieuw middel om vlooi vrij te gaan maffen en dit bestaat uit het navolgende: wij kleden ons uit en trekken onze pyjama aan met de broek in de sokken, de jas in de broek een das om de kraag, de veldmuts op met de klep in de das en een paar sokken om onze handen. Ik ben niet erg ingenomen met dit nieuwe anti-vlooien tenue maar als het helpt, zal het een uitkomst zijn. Veel hoop heb ik er niet op. Deze kleding is een uitvinding van Hulmer en hij beweert er veel lol van te hebben gehad. Nu, wij hebben bij voorbaat ook vast een heleboel lol. Want het is een vreemd gezicht zo aangekleed.

Maandag 12 juli 1943

Hedenmorgen hebben wij weer een nieuwe ondervinding opgedaan. Het is ons opgevallen dat sedert enige dagen niets meer door onze Franse mede-krijgsgevangenen wordt gegeven. Wat is nu hiervan de oorzaak? Enigen van ons hebben wat geld achtergehouden en zijn nu zo onkameraadschappelijk om hiervoor van de Franse krijgsgevangenen goederen te gaan kopen, evenals zij weer aan het ruilen zijn geslagen. Het resultaat is dat wij niet niets meer krijgen en dat deze heren vol met biscuit en sigaretten zitten. Ook blijkt dat een van de mede-krijgsgevangenen een Franse onderofficier, goederen verruilde die hij van zijn collega's meegekregen heeft voor ons. Een en ander neemt zo'n onprettige vorm aan, dat wij er over moeten spreken en dit geschiedt door het beleggen van een vergadering. Op deze vergadering blijkt dat de meesten er voor zijn om dit ruilen en verruilen te doen ophouden. Dit in aller belang. De heren die echter dit ruilen hebben uitgevonden voelen er niet veel voor om er mee op te houden. Wij besluiten om er toch een eind aan te maken in het belang van deze ruilers zelf, want zij zijn thans al zo ver dat zij hun kleding aan het verkwanselen zijn voor sigaretten. Wij spreken de betrokken Franse onderofficier aan en verzoeken hem om met deze handelingen te willen ophouden. Nu blijkt dat hij zelf ook een niet te verantwoorden handel dreef en dat hij doodsbenauwd is dat een en ander zal uitlekken bij de kampcommandant en bij zijn Franse kameraden zal beken worden, Wij hopen dat er nu een eind zal zijn gekomen aan dit ruilen en dat wij allen weer zullen kunnen profiteren van de gave die onze Franse collega's ons geven en niet dat enige heren zich te goed doen aan datgene dat voor ons allemaal bestemd is.

Na het ontbijt wat meetkunde beoefend en les gehad in schaken.

Het middageten was aardappelsoep waarin koolrabbi. Dit is de derde dag dat wij thans deze soep krijgen en hopen op eens iets anders. Na het middageten wat gezonnebaad en in het dagboekje geschreven. Hedenmiddag ook de brief naar huis ingeleverd. Giel van der Linde ontving heden zijn koffer met goed, opgezonden uit de Stegskopf. Er mankeerde alleen een flanel aan en de rest was nog keurig in orde, dus hij boft.

Label van de koffer van Giel van der Linde.

Bij het afhalen van zijn koffer hoorde Giel dat onze brieven reeds waren doorgezonden naar het censuurbureau in Trier. Wij hopen dat er nu maar weer gauw antwoord op zal komen. Het ontvangen van post is toch nu onze grootste wens, want wij hebben niet al te veel meer. Onze sigaretten zijn op, onze levensmiddelen zijn op en het leven tussen de draad is nu juist niet al te aangenaam, dus is onze post vrijwel de enige troost die er nog overblijft. Wij zijn echter al erg dankbaar dat er nu tenminste een briefkaart is gekomen.

De vlooiën zijn nog even hardnekkig aanwezig en wij vangen er iedere dag nog een flink aantal.

Dinsdag 13 juli 1943

Na het ontbijt een paar pijpen gerepareerd die gebroken waren, onder andere een van Giel van der Line en Arie Veltkamp. Daarna met Piet wat meetkunde gerepeteerd en de schaakles van Jansen gevolgd. Het middageten bestaat heden uit hetzelfde als reeds enige dagen en wel aardappelensoep met koolrabbi. Heden weer eens een lekkere douche gehad. Ik voel me echt lekker zo geheel zonder vlooiën. Een kampkacheltje gemaakt voor Veltkamp en hiervoor een sigaret gekregen en deze gedeeld met Piet van Holstein. Na de avondboterham nog wat gekaart en toen maar weer naar bed. Het is merkbaar dat velen met tegenzin naar bed gaan. Dit omdat de vlooiën zo vervelend zijn. Heden het verzoek ingediend om naar huis teruggezonden te worden.

Woensdag 14 juli 1943

Hedenmorgen werd mij door de Poolse dokter aangezegd, dat hij zal proberen om me naar het Lazarett in Trier te krijgen. Ik hoop dat het niet lukt, want ik blijf liever bij mijn kameraden en voel er niets voor om naar het Lazarett te gaan. De dokter zegt dat het nodig is dat ik eens wat ander eten krijg en dat dit alleen mogelijk is in het Lazarett. Hij ziet geen kans om me op een andere manier bij te spijkeren. Wij zullen maar afwachten. Ontbijt bestaat uit brood met boter en stroop. Nu eens stroop voor de afwisseling ontvangen. Ik heb nog steeds biscuit in plaats van brood. Heden als middageten voor de vijfde maal aardappelensoep met koolrabbi. Wij gaan erg verlangen naar weer wat bijvoeding en vroegen heden om in de gelegenheid te worden gesteld om een postpakketzegel naar huis te zenden. De kampcommandant heeft ons beloofd dat hij zal proberen ons deze postpakketzegels te doen bezorgen. Heden door Hulmer weer een brief opgemaakt voor het Internationale Rode Kruis te Genève en deze brief ook ter verzending ingeleverd. Afschrift van deze brief:

M.Stammlager XII-d te Trier, 14-7-1943

Sehr Geehrte Hern,

Ich erlaube mir Ihnen als Vertrauensman der Holländische Kriegsgefangenen welche sich im Kriegsgefangenenlager befinden, folgende Bitte unterbreiten.

Seit über 2 Monaten befinden wir uns in Kriegsgefangenschaft. Da wir bis jetzt noch keine Paketten von zuhause erhalten haben, bitten wir Sie hoflich um Liebengabepakete und Rauchware uns nach zu schicken.

Im voraus besten dankend verbleide ich erbeurt.

Was getekend M.H. Hulmer, wachtmeester der 1e klasse kgf 104040.

Aan Comite International de la Crois Rouge abt. für Hilfsactionen Genève.

Wij hopen dat dit schrijven niet zonder gevolgd zal blijven.

Heden werd door een Franse verpleger mijn geboortedatum en mijn familieadres opgenomen in verband met de aanvraag voor opname in het Lazarett. Ik hoop dat dit toch maar niet door zal

gaan. Nog wat gezonnebaad, gekaart en wat geschaakt. Deze avond ontvingen wij een extra hoeveelheid aardappelen in schil gekookt om als avondeten te gebruiken. Je kan op het laatst geen aardappelen meer zien, laat staan eten en vooral als je zo gelukkig bent om last te hebben van diarree, net als zo velen van ons.

Donderdag 15 juli 1943

Ik kreeg hedenmorgen mijn brief naar huis terug omdat er te klein geschreven was. Gauw heb ik de brief weer opnieuw geschreven en nu groter dus niet zoveel woorden erin. Ik ben toch geslaagd te melden wat ik wilde en hoop dat de brief nog gelijk met die van de anderen mee zal gaan.

Na het ontbijt maar weer wat algebra en meetkunde gerepeteerd en wat aan de vlooienjacht. Het was hedenochtend weer erg met dat ongedierte en wij vingen er dan ook een massa. Slecht geslapen vannacht dus wat gekeverd in de zon buiten. Het middageten thans voor de zesde maal weer aardappelensoep met koolrabbi. Bij het avondeten voor de afwisseling wat extra soep ontvangen. Ik heb geen biscuit meer, omdat de dokter niets meer kan verstrekken. Zijn voorraad is op. Joop Riekkel is ook niet al te wel en hoest geweldig. Hij wil graag naar het Lazarett en nu vroeg ik de dokter om hem, in plaats van mij naar het Lazarett te doen gaan. Dit werd toegestaan.

Ik voel me -is het angst voor het Lazarett?- de laatste dagen wel iets beter. Alleen pest ons het gebrek aan rookartikelen wel een beetje. Ons heden beloofd dat wij aanstaande zondag een godsdienstoefening mogen bijwonen, echter alleen de Rooms-katholieken voor de anderen is nog geen gelegenheid.

Vrijdag 16 juli 1943

Ontbijt van brood, boter, jam en thee. Joop Riekkel gaat heden naar het Lazarett in Trier. Wij wensen hem een voorspoedige beterschap en nemen afscheid van hem. Ik voel me heden lang niet goed en vrees dat ik hem wel spoedig zal moeten volgen. Het middageten bestaat heden voor de zevende maal uit aardappelensoep met koolrabbi. Omdat het mooi weer is, wordt er druk gezonnebaad en wij slapen veel overdag buiten in de zon, omdat het 's nachts door de vlooien bijna onmogelijk is. Met mooi weer, als je wat buiten kunt blijven, is de verveling ook niet zo groot, want dan is er wat afleiding. Ons is heden weer eens beloofd dat wij een kaart en postpakketzegel zullen krijgen.

Zaterdag 17 juli 1943

Hedenmorgen eens opgestaan met een gevoel van te hebben geslapen. Wij sliepen deze nacht voor het eerst sinds 3 juli eens goed. Ontbijt met brood, jam en boter. Na het ontbijt de kamer gezwabberd en een bezoek gehad van de kampcommandant die ons meedeelde dat wij per maand twee brieven en twee kaarten zouden ontvangen om naar huis te schrijven. Tevens werden ons postpakketzegels toegezegd. De kampcommandant deelde ook mee, dat hij pogingen in het werk zou stellen om ons aan werk te helpen. Dit werk zou zijn arbeid als genoemd in artikel 27 van het Verdrag van Genève en ook aangepast aan onze leeftijd. Heden weer een douche gehad en weer eens lekker schoon.

Het middageten was heden gelukkig weer eens wat anders en wat goeds; het was aardappelensoep met gort, erg lekker. Na het middageten wat gezonnebaad en daarna avondeten brood met boter, kaas en jam. Na het avondeten nog wat gekaart en toen maar weer naar bed.

Zondag 18 juli 1943

Het was heden prachtig weer en om 11.00 uur werden wij gehaald voor het kerkbezoek. Voor ons werd er een mis opgedragen in een kapel. Het was een plechtige en toch eenvoudige ceremonie. De kapel is een gewone barak, waarin een prachtig en zeer modern altaar. Velen van ons gingen ter communie en deze gelegenheid om eens te bidden voor onze gezinnen en familieleden deed goed. Na deze mis werden wij weer teruggebracht naar onze barak en ieder was er van doordrongen dat hem deze morgen iets was gegeven dat veel troost en moed gaf voor de toekomst. Na het ontbijt me maar weer in kamptenu gestoken en gezonnebaad. Het middageten was heden soep van aardappelen en stoofsalade. Na het middageten kregen wij gelukkig weer eens wat biscuit en sigaretten van onze Franse collega's. Wij konden heden weer eens een sigaret roken het welk de algemene stemming goed deed. Het is zeer goed merkbaar of er wat te roken is in de colonne of niet. Is er wat te roken, dan is dadelijk de stemming veel beter. Ik vergat nog te melden dat wij deze nacht zeer goed sliepen, geen vlooiën en dit nu al voor de tweede maal. Hoe bestaat het! Het avondeten bestaat heden uit brood met boter, bloedworst en thee. Wij zetten zelf nog een bakje koffiesurrogaat en kaarten wat en de dag is weer om. Het is een prettige dag geweest, die ons weer eens echt goed heeft gedaan.

5. In het Reserve Lazarett nr 1 te Trier

Maandag 19 juli 1943

Heden morgen plotseling order ontvangen om te worden opgenomen in het Lazarett te Trier⁵). Ik moest te 07.30 uur klaar zijn voor afmars met bagage. Na het ontbijt afscheid genomen van mijn collega's en toen met bagage naar het verzamelpunt, de ambulance van het kamp, van waaruit wij naar Trier zullen vertrekken. Het sjouwen met de bagage viel niet mee, het was goed te voelen dat het dieet mijn krachten had doen verliezen. Dankzij hulp van diverse medepatiënten die een gedeelte van mijn bagage droegen, kwam ik in Trier en het Lazarett. Onderweg kreeg ik direct al wat sigaretten en kon nu weer eens roken, dat deed goed. In het Lazarett aangekomen volgde een zeer nauwgezet onderzoek door een Franse arts. Het in het bad stoppen van mijzelf en toen was ik ingeschreven als lopend patiënt. In het Lazarett was nog een klein aantal Hollandse krijgsgevangenen. Ik vond er in de eerste plaats weer Joop Riekel (kgf 104077) en maakte kennis met Stam (104024), (de) Maat (104082), Drooglever (kgf 104018) en Zevenhuizen (kgf 104010). Ook waren in het Lazarett nog de korporaals Pit (kgf 104072) en Pistorius (kgf 104055). Ik kon me installeren naast Joop Riekel en zo ging er een tijdperk in, waarin ik bijna alleen met Joop omging. De andere Hollanders waren belangrijk jonger dan wij en vormden weer een clubje op zichzelf, ofschoon wij toch onderling zeer goed met elkaar konden opschieten. Om 12.00 uur was het middageten bestaande uit soep, aardappelen, salade, vlees en saus. Het was een heerlijk eten, nu eens geen aardappelsoep, maar een normale goede pot. Na het eten gingen Joop en ik wat wandelen in de tuin en rookten een lekkere sigaret. Om 15.00 uur werd koffie verstrekt. Na het koffiedrinken werd mijn bagage, die ik niet direct meer nodig had, opgeborgen. Het gedeelte dat ik dagelijks nodig heb kon ik behouden en in een koffer onder mijn bed zetten. Te 17.30 uur was de soep met brood en thee. Ik ben flink afgevallen en hoop dat spoedig weer in te halen. Joop Riekel heeft kans gezien om in de drie dagen dat hij hier in het Lazarett is, al een vier kilo aan te komen. Ik ontving een formulier voor een brief en voor een postpakket en verzond ook heden deze brief en postformulier naar huis. Het is hier goed en ik hoop dat ik nu spoedig weer opgeknapt zal zijn. Te 22.00 uur gingen wij naar bed en hopen nu eens goed en vlooi vrij te kunnen maffen.

Dinsdag 20 juli 1943

Te 07.00 uur opgestaan en na het wassen en scheren een ontbijt. Dit ontbijt bestaat uit brood met jam en boter en veel koffie. De Franse krijgsgevangenen eten geen brood maar biscuit, gebroken in de koffie en geroerd tot een papje. Hier in het Lazarett zijn Franse doktoren en verplegers en wordt bijna uitsluitend Frans gesproken. Alleen de Poelen en Serven spreken gebroken Duits. Wat gezeten en gewandeld in de tuin en een bezoek afgestoken bij onze Hollandse kameraden bedpatiënten. Het middageten bestaat heden uit soep, aardappelen, witte kool en saus. Na het middageten ontvang ik van het Franse Rode Kruis een pakje tabak, een doosje kaas, een pakje met gekonfijte vruchten en een doos sardines. Het is wel erg aardig van onze Franse collega's dat zij ons van hun goederen laten meedelen. Het is voor ons vooral zo prettig om te mogen meedelen, omdat wij nog geen postpakketten van huis ontvangen. Ik zal nummer vergeten wat deze Franse krijgsgevangenen voor mij deden en dit niet alleen voor mij, maar ook voor al mijn Nederlandse collega's.

Heden bloed afgetapt voor onderzoek en mijn bloeddruk gemeten. Het onderzoek van de patiënten is hier wel zeer nauwkeurig. Bij de avondboterham nog wat aardappelen opgebakken

5 Het Reserve Lazarett nr 1 was ondergebracht in de gebouwen van het voormalige Dominikanerinnenklooster St. Katharina aan de Irminenfreihof 8 te Trier.

en hierdoor een extra warme hap met Joop Riekkel gegeten. Te 20.00 uur in de kapel het avondgebed meegemaakt. Na een prettige dag om 22.00 uur weer naar bed. Wij sliepen hier goed. Er zijn geen vlooiën (een enkele uitgezonderd) en we kunnen rustig naar bed gaan zonder voorzorgsmaatregelen.

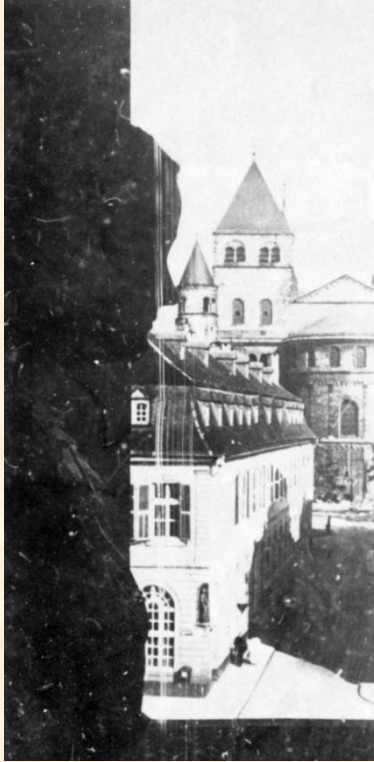

Foto van de Irminenfreihof.

Trier. - Garnison-Lazarett am Irminenfreihof.

Woensdag 21 juli 1943

Te 07.00 uur weer opgestaan en met Joop in de tuin een boom opgezet. Wij zijn het er over eens, dat het hier in het Lazarett veel beter is dan in het kamp en zullen dan ook proberen om ons verblijf hier zolang mogelijk te rekken. Natuurlijk is het verlangen naar huis en brieven van huis erg groot, maar het is hier in het Lazarett belangrijk beter te dragen dan in het krijgsgevangenenkamp. De voornaamste bezwaren tegen het krijgsgevangenenkamp zijn wel het eeuwige draad en de vlooiën. Het middageten bestaat heden uit soep, aardappelen, bloemkool, gehakt en saus. Bij het avondboterhammetje krijgen wij iedere avond ook soep. De koffie is een zeer goed surrogaat van mout en de thee is dezelfde als in het kamp, een surrogaat van pepermuntkruiden. Heden namiddag wat regen, dus binnen moeten blijven. Wij bakten nog wat aardappelen met een uitje en hadden dus weer een extra hapje. Te 22.00 uur weer naar bed.

Donderdag 22 juli 1943

Hedenmorgen mocht ik niet ontbijten en kreeg ik een kop met een soort van thee (erg beroerd smakende) en wat biscuits. Na dit te hebben gegeten moest ik bij de dokter komen die mijn maag leegpompte. Het is een benauwde geschiedenis, maar duurt niet lang. Na dit maag leegpompen kon ik gaan ontbijten en at als een wolf. Heden een regenachtige dag dus binnen blijven en wij brachten de verdere morgen door bij onze Hollandse kameraden die te bed moesten blijven. Het middageten was heden weer zeer goed, zoals trouwens alle dagen hier in het Lazarett en bestaat uit soep, aardappelen, peen en saus. Ik ben nu bijna van mijn diarree af en voel met al weer heel wat beter. Wel ben ik nog slap, maar iedere dag gaat het vooruit, dus hoop ik er bovenop te komen. Na het avondboterhammetje met soep nog wat gekaart en toen te 22.00 uur maar weer naar bed. Ik slaap heerlijk hier, een goed bed met een verende onderlaag en een goede matras, wat wil je nog meer.

Vrijdag 23 juli 1943

Hedenmorgen was het gehele Lazarett in opschudding. Er zou een Franse ambassadeur op bezoek komen. Nu hing ons Nederlanders dit wel niet aan, maar wij werden aangestoken door de algemene drukte en zorgden dan ook ons bed en bagage keurig waren opgeborgen. Deze ambassadeur, Mr. Scarpini, kwam de toestand opnemen van de Franse zieke krijgsgevangenen. Door de Franse regering wordt wel veel voor haar krijgsgevangenen gedaan en uit alles blijkt dat Frankrijk zich veel gelegen laat liggen omtrent het lot van haar krijgsgevangenen. Deze Fransen zijn nu al een drietal jaren in krijgsgevangenschap, dus het is ook wel nodig dat er veel voor hen wordt gedaan en dat hun lot zoveel mogelijk wordt verlicht.

Het middageten bestaat heden uit soep, aardappelen, witte kool en saus.

Heden hoorden wij dat onze kameraden uit het kamp weer vertrokken zijn en wel naar

M.Stammlager IV-b Mühlberg bij Leipzig. Wij vragen ons af wat er nu met ons zal gebeuren.

De dokter gevraagd wat hij ervan dacht en deze zegt dat wij hier blijven tot hij ons zal ontslaan als genezen. Onze collega Stam (wachtmeester Jan Stam kgf 104024), als genezen ontslagen, echter met voordracht om naar huis te worden gezonden, is met de ploeg mee naar Mühlberg vertrokken ⁶).

6 Wachtmeester Jan Stam zou via Stalag IV-b Mühlberg naar het Lazarett Elsterhorst worden overgebracht, waar hij 16 maart 1944 werd ontslagen om terug te worden gestuurd naar Nederland.

Zaterdag 24 juli 1943

Hedenmorgen was het grote schoonmaak van de zaal en na deze schoonmaak waaraan een ieder deelnam, ontbijt bestaande uit brood met boter, stroop en koffie. Na het morgen eten wat in de tuin gezeten en een bezoek afgestoken bij onze collega's.

Het middageten bestaande uit soep, aardappelen, salade, vlees en saus, een lekkere hap. Bij het avondboterhammetje kregen wij heden vis uit bussen. Omdat het zaterdag was werd er ook echte koffie verstrekt. Van onze collega's kregen wij wat macaroni en die gekookt met wat gebakken uit was een extra hapje voor de avond. Heden gewogen en was 65 kgf, dus in deze week 2 kg aangekomen.

Zondag 25 juli 1943

Het is vandaag prachtig weer, dus wij kunnen veel naar buiten in de tuin en in de zon.

Het ontbijt is heden zeer uitgebreid; brood, vis, bloedworst, stroop, boter en koffie.

A het ontbijt werd de ziekenzaal omgetoverd tot kapel en werd er een mis opgedragen.

Lazarett Trier, de kapel in de ziekenzaal.

Het was een eenvoudige maar plechtige godsdienstoefening die door alle patiënten werd bijgewoond. Heden middageten; soep, aardappelen, salade, vlees en saus. Wij hebben vandaag wat nieuwe aardappelen om op te bakken met wat salade en een taart van biscuit met appelen, het is dus een ware feestdag met veel lekkere hapjes. Al onze Hollandse collega's doen mee aan het oppeuzelen van de lekkere hapjes. Mijn darmen zijn nog steeds niet voor honderd procent in orde, al gaat het wel veel beter. Heden weer een briefkaart naar huis kunnen verzenden, wij hopen nu weer gauw wat van vrouwlief te mogen horen.

Maandag 26 juli 1943

Hedenmorgen na het ontbijt vertrokken vele Fransen uit het Lazarett naar het kamp. Zij zijn zo genaamd afgekeurd en gaan terug naar Frankrijk. Dit teruggaan heeft nog veel voeten in de aarde, want zij gaan steeds terug in een groot detachement. Ik sprak een van deze Fransen die nu reeds 11 maanden had gewacht op het vertrek. Dat deze Franse krijgsgevangenen blij zijn naar huis te gaan behoeft geen betoog. Na een krijgsgevangenschap van drie jaren naar huis te

gaan is ook geen kleinigheid. Velen zijn getrouwd en verlangen dan ook naar vrouw en kinderen, terwijl weer anderen een meisje hebben dat hun wacht. Het is een afscheid nemen zonder einde en wij krijgen vele zogenaamde erfenissen en wel macaroni, soeptabletten, meel en tabak. Het middageten was heden soep, aardappelen, noedels en saus. Er komt een bericht dat Mussolini als premier van Italië op komst is.

Dinsdag 27 juli 1943

Een van onze Hollandse kameraden (korporaal Pit) trakteert vandaag omdat zijn meisje jarig is. Wij krijgen van hem chocoladepudding en noedels, een zeer gewaardeerd extraatje. Het middageten bestaat heden uit soep, aardappelen, bloemkool en saus. Ik krijg de aanzegging om heden niet te veel te eten en morgenvroeg in het geheel niets, want ik moet naar het laboratorium om te worden onderzocht. Niet tegenstaande het eetverbod toch nog enige pannenkoeken verorberd die waren gebakken van meel, en olie van een busje sardines.

Woensdag 28 juli 1943

Direct na het opstaan naar het laboratorium gebracht voor een ademhalingsonderzoek. Dit onderzoek met een zelfregistrerend toestel, is een benauwde geschiedenis en duurde een tiental minuten. Mijn ademhaling bleek zeer normaal te zijn en gaf een prachtig regelmatig beeld op de band van het toestel. Na dit onderzoek ontbijt van brood, boter, siroop en koffie. Joop Riekel is heden niet erg in orde en krijgt een injectie waarvan hij erge hoge koorts krijgt. Hij is heden niet van zijn bed geweest. Het middageten bestaat heden uit soep, aardappelen, spinazie en saus.

Omdat ik geheel zonder geld zit en toch gaarne over wat wilde beschikken, verkocht ik een portemonnee aan de Franse kok voor tien mark. Dit is mijns inziens een goede zaak, want het is ongeveer f 7,50 en dat voor een oude portemonnee, terwijl ik er nog een pakje sigaretten bij kreeg.

Donderdag 29 juli 1943

Vannacht slecht geslapen en had last van maagpijn. Na het ontbijt bezoek gehad van de Duitse controlerende arts en deze arts gelast dat mijn ontlasting moet worden opgezonden naar een laboratorium te Wiesbaden voor onderzoek. Hier in het Lazarett wordt erg nauwkeurig onderzocht en niets wordt er vergeten dat is voor ons patiënten wel prettig, want je voelt dat je goed behandeld wordt en dat niets te veel is om er achter te komen wat je mankeert. Joop Riekel is heden wat beter en zijn temperatuur is weer normaal, alleen heeft hij last van dikke voeten.

Het middageten is heden soep, aardappelen, savooiekool en saus. Heden konden wij sigaretten kopen bij het Franse Rode Kruis en wel twee pakjes per persoon voor de prijs van 1 mark en 20 pfennig. Ik had geld van de portemonnee transactie, dus kocht voor Koop en mezelf een rantsoen. Gelukkig dat ik dat geld heb, want anders was dit koopje mijn neus voorbij gegaan. Voor twee mark en veertig pfennig hebben wij nu ieder veertig sigaretten.

Vrijdag 30 juli 1943

Hedennacht slecht geslapen van de maagpijn en bij het opstaan was het niets beter. Ik besluit vandaag eens niet te eten in de hoop dat het dan zal verdwijnen. De dokter geeft een paar pillen en wat poeders en geeft ook de raad eens een dag niet te eten. Wij ontvingen vandaag van het Franse Rode Kruis ieder twee pakjes sigaretten gratis. Mijn stemming is heden niet zo erg best, vooral door mijn maagkrampen. Ik heb wat je noemt weer eens last van wat heimwee

en verlang dan ook erg sterk naar een schrijven van huis. Het is nu reeds 85 dagen dat wij hier zijn en ik ontving nog slechts een briefkaart. Met veel moeite gelukt het me om de anderen niets te laten merken van mijn downstemming en ik viel na veel gedraai in slaap om mijn leed te vergeten. Het is ook wel bedonderd als je in de (Duitse) krant leest, dat Amsterdam gebombardeerd is en je vraagt je nu maar af hoe gaat het met mijn gezin? Enfin, afwachten, er is toch nu eenmaal niets aan te doen.

Zaterdag 31 juli 1943

Heden nacht voor het eerst in de schuilkelder gezeten, echter geen vliegtuigen gehoord. Joop Riekkel zijn vrouw is morgen jarig, tevens mijn jongste dochter Tienieke. Daarom maakten wij heden een taart (vla) om deze dag feestelijk te gedenken.

Heden vele malen luchtalarm overdag. Het middageten heden soep, aardappelen, gehakt, groene kooltjes waarin deeg gebakken en saus. De avondboterham werd gemeubileerd met bloedworst. Omdat het zo'n mooie avond is zijn wij wat in de tuin gaan zitten en spraken over de dag van morgen en onze jarigen. Dit gesprek bracht ons in een min of meer heimwee stemming, maar wij hielden ons beiden groot en konden elkaar moed in spreken. Joop hoopt het volgende jaar met zijn vrouws verjaardag thuis te zijn en ik hoop dan de verjaardag van Tienieke thuis te kunnen vieren.

Zondag 1 augustus 1943

Deze morgen opgestaan een Joop gefeliciteerd en hij mij. Na het ontbijt werd weer de ziekenzaal in een kapel veranderd en werd er een mis opgedragen die door allen werd bijgewoond. Het middageten bestaat heden uit soep, aardappelen, rode kool, vlees en saus. Wij kookten heden nog wat extra noedels en aten onze taart, alles met de collega's die met ons de respectievelijke verjaardagen mee vierden. Ik verzond heden een brief en een pakketzegel naar huis. Deze middag te 17.30 uur voelde ik mij niet goed worden en ik heb een temperatuur van 39,2 graden, deze verhoging liep op tot 40,2 dus ik werd in bed gestopt. De dokter zegt niets. Ik zelf denk dat ik wat griep te pakken heb.

Maandag 2 augustus 1943

Heden morgen moest ik in bed blijven. Mijn temperatuur is wel wat gezakt (38,2) maar de dokter wil niet dat ik er uit ga. Zo in bed is de dag erg lang en al komen de collega's beurtelings je eens opzoeken, het is toch een vervelende dag. Het middageten was heden soep, aardappelen, peen en saus.

De Duitse controlerende arts ontsloeg heden twee Hollanders en wel onze korporaals Pistorius (korporaal Johannes Franciscus C. Pistorius kgf 104055) en van Weerden (korporaal Joop van Weerden kgf 104059), beiden moeten naar het kamp terug. Er zijn thans nog zes Hollanders in het Lazarett en wel: Joop Riekkel, Zevenhuizen, de Maat, Drooglever, Pit en ikzelf.

Niet tegenstaande mijn hoge temperatuur voel ik me best en kan ook goed eten. Zelfs smaakt het stiekem gerookte sigaretje best.

Heden werden mijn urine en ontlasting weer eens onderzocht. Mijn bloed werd ter controle afgetapt en ik kreeg enige pillen. Joop verveelt zich zoals hij zegt zonder mij ook en wij hopen dat ik morgen weer op zal mogen. Het avondboterhammetje met soep smaakte best, dus wij hopen nu maar het beste voor morgen.

Dinsdag 3 augustus 1943

Na het ontbijt kwam de dokter en omdat ik geen verhoging van temperatuur meer had, mocht ik opstaan. Bij het middageten niet te vele gegeten, ik had niet veel trek. Het middageten was soep, aardappelen, sperziebonen, rode kool, gehakt en saus. In de middag kreeg ik weer een hoge temperatuur (38,9) en werd ik weer in bed gestopt. Het is weer een lange middag en avond zo in bed, want al is mijn temperatuur wat hoog, ik voel me in bed liggende zeer goed, niets geen zieke.

Woensdag 4 augustus 1943

Hedenmorgen kon ik niet opstaan en had een temperatuur van 39,4 en een hevige pijn in mijn rug. Vanaf deze dag heb ik geen dagboek meer kunnen bijhouden en alleen zo nu en dan een losse aantekening. Reden waarom ik vanaf vandaag slechts een algemeen overzicht kan geven tot 179^e dag. Deze dag kon ik weer beginnen met het bijhouden van mijn dagboek. Het is wel een hele moeilijke tijd geweest, die 88 dagen dat ik niet in staat was om mijn dagboekje bij te houden.

Donderdag 5 augustus 1943

De dokter constateert dat ik natte pleuris heb en hij zegt dat ik niet uit mijn bed mag, niet mag roken en geeft pillen.

Vrijdag 6 augustus 1943

Omdat mijn toestand niet erg rooskleurig is en de temperatuur niet daalt, ben ik heden overgeplaatst van de grote ziekenzaal naar een kleine zaal en ik voel mezelf erg beroerd. Ik krijg kamferinjecties, pillen, kompressen en bijzondere voeding. Deze toestand duurt tot 11 augustus 1943.

Zaterdag 7 augustus 1943 tot en met dinsdag 10 augustus 1943

Geen vermeldingen.

Woensdag 11 augustus 1943

Heden werd ik van de kleine zaal overgebracht naar een kleine kamer, waar ik met Jan Zevenhuizen samen wordt ondergebracht. Mijn toestand is zo, dat ik nu juist niet meer weet wat er met me gaat gebeuren en zo nu en dan snap ik iets van wat Zevenhuizen tegen me zegt. De dokter vraagt me of het goed is dat hij me morgen opereert. Ik vind alles goed, want ik ben in een toestand die me alles koud doet laten. Let wel, ik stem toe om te worden geopereerd. Ik, die zo weinig van dokters en instrumenten moet hebben dat ik gewoonlijk al beter ben als ik aan die twee dingen denk.

Donderdag 12 augustus 1943 tot en met maandag 23 augustus 1943

Geen vermeldingen.

Dinsdag 24 augustus 1943

Deze dag brengt een ommekeer in mijn toestand en is de dag waarop ik, door zorg van mijn collega Jan Zevenhuizen, weer in het land der levenden kom. Ik heb in de afgelopen 12 dagen niets gegeten en Jan heeft alleen kans gezien om me wat drinken naar binnen te spelen; wat melk en limonade maar verder niets. Nu bracht deze dag me in een toestand dat ik weer het een en ander kon begrijpen en Jan deelde me namens de dokter mee, dat ik moest gaan eten, want

dat er anders niet veel van terecht zou komen. Ik begreep hem en ben gaan eten. Mijn toestand was nu wel zo, dat ik weer het een en ander mee kon gaan doen en ik moet nu op de eerste plaats iets over mijn collega Jan Zevenhuizen gaan vertellen. Mijn vriend Jan heeft onmenselijk veel voor me gedaan en me dag en nacht opgepast, ja met wegcijfering van zich zelf. Zich geheel gegeven om me er weer bovenop te brengen. Het is een daad geweest van hoge kameraadschap, die ik nimmer zal kunnen vergeten en die niet veel voorkomt.

Jan, ik ben niet in staat om je te vergoeden, alles wat je voor me deed, maar weest er van overtuigd dat ik te allen tijde bereid ben om voor jou te doen, wat maar even in mijn macht ligt. Ja, ik kan hierover nog veel meer zeggen, maar dat heeft geen nut, want Jan houdt er niet van om geprezen te worden en als hij ooit deze regels zal lezen, hoop ik maar dat hij het me niet kwalijk zal nemen dat ik toch het een en ander over hem heb gezegd.

Ik ben nog lang niet de oude, maar ga toch dankzij de goede verzorging en het goede eten sterk vooruit. Ik ontvang brieven van huis en van de kinderen, van Pierre uit Berlijn en de eerste postpakketten komen los. De doktoren doen wat ze kunnen om me er weer bovenop te helpen, evenals de verplegers en ik ontvang van allen zeer veel bewijzen van medeleven. De Serven brengen zuurtjes en melk, de Fransen weer andere dingen en een ieder is in de weer om mij weer spoedig op krachten te krijgen. Maar bovenal werkt Jan om me gauw weer de oude te doen zijn. Zelfs de Duitse arts brengt me een middel om gauw weer op te knappen, want hij belooft me, dat hij me voor herstel van gezondheid naar huis zal sturen. Echter moet ik eerst in staat zijn om te reizen. De Duitse broeders die de keuken van het Lazarett beheren doen ook al mee en alles wat ik graag eet, geven zij me en ik kan niet zo gek vragen of ze bezorgen het me. Gedurende mijn ernstige ziekteperiode zijn alle Hollanders ontslagen uit het Lazarett en is nu alleen Jan Zevenhuizen nog maar hier en deze is mijn privé verpleger en tevens heeft hij de taak van tolk. Hij spreekt goed zijn talen en schittert thans als Engelse tolk bij de Canadese en Brits-Indische patiënten. Ik ontving ook gedurende deze periode een postpakket van de collega's uit Holland en dit deed me goed, want het was een bewijs dat zij ons hier in krijgsgevangenschap niet vergeten zijn. Ik hoop, dat alle kameraden in krijgsgevangenschap van hun collega's een bewijs van medeleven zullen mogen ontvangen, want het zal hen wel net zoveel goed doen als het mij deed. Een ieder die aan mij dacht en in deze moeilijke tijd een pakket wist te zenden, dank hiervoor; het was erg welkom en heeft veel goed gedaan. Hoe het mogelijk is geweest dat begrijp ik zelf niet, maar ik schreef iedere week naar huis en al kon ik nu niet direct zo'n brief achter elkaar schrijven, ze werd geschreven en Jan heeft wel eens het adres voor me geschreven, maar de brief of briefkaart ging weg. Mijn toestand heb ik voor mijn gezin weten te verzwijgen en ik zal alles wel vertellen wanneer de dokter me genezen verklaart. Ik kreeg bij mijn operatie een paar rubberen slangetjes in mijn operatiewond om het vocht uit de longholte te doen afvloeien. Deze slangen zijn nu verwijderd en ik krijg nu iedere dag een schoon verband waarbij zich het vocht afscheidt. Weer later werd het verband om de twee en later om de drie dagen verschoond. Het afscheiden van vocht heeft nog lang geduurd en eind oktober was ik zo ver dat er geen vocht meer uit mijn wond kwam. Er zijn vele foto's van mijn long genomen en ik ben enige malen doorgelicht. De laatste foto's gaven aan dat mijn ziekte geheel genezen was en dat de longholte schoon was. De dokter is zeer tevreden en ik zelf voel me dagelijks sterker worden.

Woensdag 25 augustus 1943 tot en met zondag 31 oktober 1943

Geen vermeldingen

Maandag 1 november 1943

Op mijn verzoek ben ik op 15 oktober 1943 weer naar de kleine zaal teruggeplaatst en Jan ging met mij mee en slaapt nu naast me. Hij is nog steeds de zelfde zorgzame kameraad. Heden voor het eerst op de rand van mijn bed gezeten en geprobeerd om te gaan staan. Dit ging echter niet.

Dinsdag 2 november 1943

Ik oefen dagelijks in het lopen, maar dat gaat nog niet. Wel het zitten dat gaat al veel beter en ik eet nu steeds zittende. Ik krijg nog steeds mijn afzonderlijk portie middageten en de broeders zorgen nog steeds voor een heerlijk hapje.

Het verlangen naar huis wordt steeds maar weer sterker. Al krijg ik nu geregeld mijn brieven en postpakketten toch verlang ik sterk naar vrouw en kinderen. Het zo de gehele dag op bed liggen geeft je dan ook veel tijd om aan allen die je dierbaar zijn te denken en daarom doe ik mijn uiterste best om zo gauw mogelijk weer te kunnen lopen, want dan mag ik volgens de Duitse arts immers naar huis en al is het dan ook maar voor enige maanden, ik verlang er naar, dus alles wordt gedaan om zo spoedig mogelijk reisvaardig te zijn. Jammer genoeg gaat het lopen nog niet.

Woensdag 3 november 1943 en donderdag 4 november 1943

Geen vermelding.

Vrijdag 5 november 1943

Het lopen wil nog maar niet, echter door de Franse arts werd heden aan de Duitse arts gezegd dat ik over een maand wel zover zou zijn dat ik naar huis kon. De Duitse arts zeiden hierop dat ik er op kon rekenen met de Kerstdagen thuis te zijn. Dit nieuws heb ik dan ook direct naar huis geschreven. Ik schreef het verloop van mijn ziekte geval reeds eerder naar vrouwlief en zij kreeg dit schrijven juist op haar verjaardag (25 oktober 1943). Dat was nu juist niet de bedoeling, maar ik schreef toch alles op haar verzoek, dus zij wilde zelf weten wat er aan de hand was geweest. Dat dit schrijven nu juist op haar verjaardag aankwam is mijn schuld niet. Ik krijg nog steeds van alles van mijn mede-krijgsgevangenen en van het Franse Rode Kruis. Wij krijgen bussen vlees, kaas, chocolade, sigaretten, rijst, gekonfijte vruchten, amandelen, limonade. Enfin, teveel om allemaal op te noemen. Het is mijn plicht om op deze plaats aan het Franse Rode Kruis mijn dank te brengen voor alles, at wij mochten krijgen. Het heeft ertoe bijgedragen om me weer op krachten te brengen. Ook mijn mede-krijgsgevangenen van alle nationaliteiten zijn voor ons zeer goed geweest en zij hebben ons steeds doen meedelen van hun voorraden. Vooral de Serven waren voor ons erg royaal en van hen kregen wij steeds zeer welkome gaven, zoals melk in bus, Engelse sigaretten, Servische sigaretten en nog vele meer; lekkere dingen. Natuurlijk deelden wij ook van onze pakketten, maar toch wat zij ontvingen van het Internationale Rode Kruis en de Fransen van het Franse Rode Kruis was belangrijk beter, dan wat ons gestuurd kon worden. Daarom aan allen mijn dank, de kameraadschap vierde hier in krijgsgevangenschap wel hoogtij en dat is iets om nimmer te vergeten.

Zaterdag 6 november 1943 tot en met vrijdag 12 november 1943

Geen vermeldingen.

6. Terug naar Nederland

Zaterdag 13 november 1943

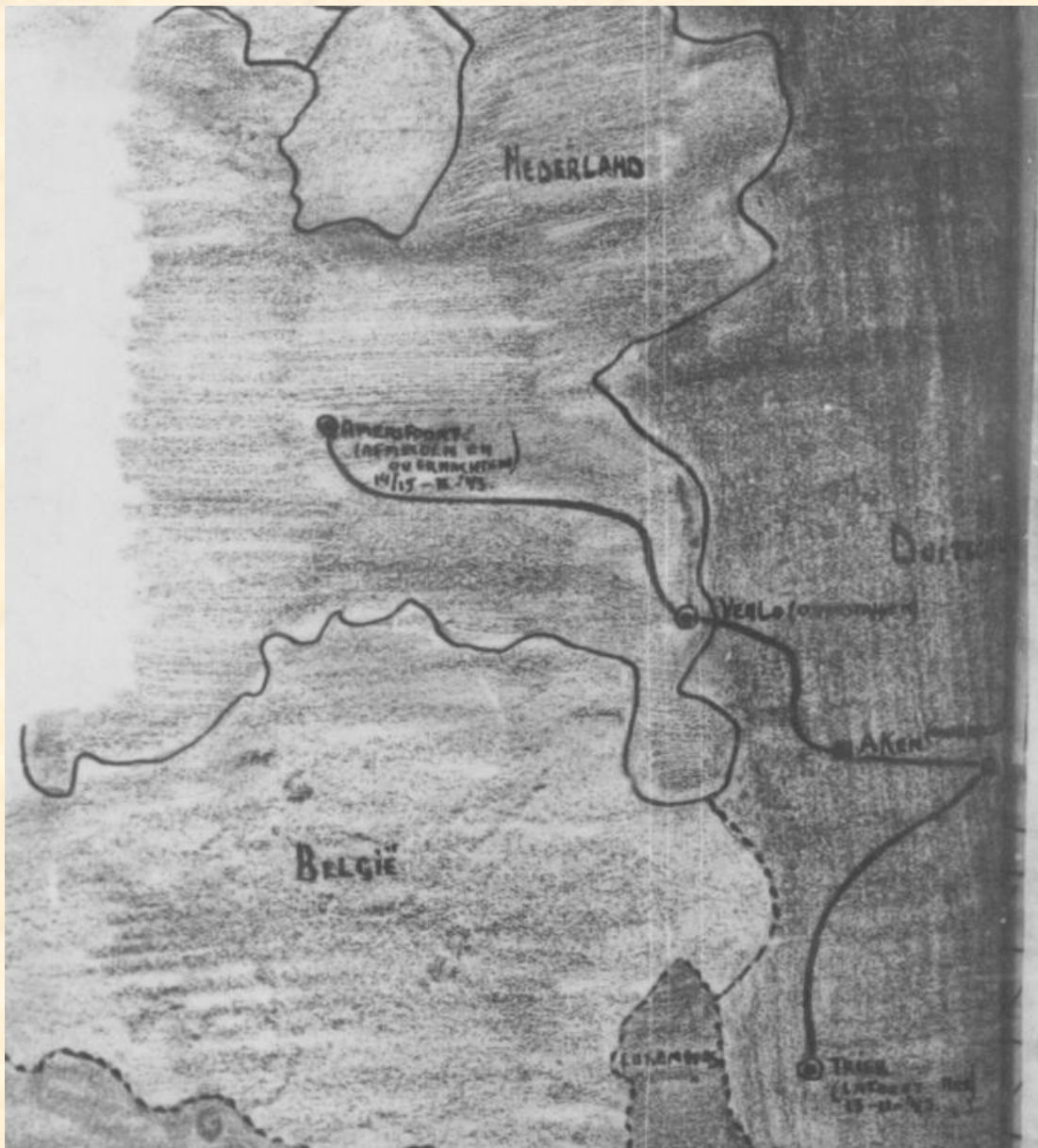
Hedenmorgen te 11.25 uur kwam er een Duitse verpleger mij zeggen dat ik te 12.00 uur gereed moest zijn voor vertrekt naar huis. Ik wilde hem niet geloven en slechts op aandringen van Jan en na het zien van diverse papieren, kon ik het geloven en toen probeerde ik uit mijn bed te komen. Het ging slecht en Jan heeft me aangekleed en mijn koffer en rugzak gepakt, zodat ik om 12.00 uur dus in 35 minuten, reisklaar was. Ik kon niet lopen, want mijn benen lieten me in de steek en ik had nog maar weinig evenwichtsgevoel. Daarom werd ik in een wagentje gezet en reeds ik langs zoveel mogelijk bedden om afscheid te nemen van mijn kameraden, want dat waren zij geworden in deze maanden van ziekte. Het was onmogelijk om in dit kort tijdsbestek iedereen de hand te gaan drukken en zo ging ik weg met het gevoel dat ik voor velen niet erg hartelijk was geweest en hen had vergeten bij het afscheid nemen. Maar ik kan er niets aan doen, de tijd die mij gegeven werd, wat te kort.

Gezeten in mijn wagentje met mijn koffer tussen mijn benen, reeds Jan me uit het Lazarett en naar de trein. Ik moest nog op het station wachten, want de trein ging eerst om 13.21 uur. Een grote stoet van kameraden uit het Lazarett kwam nog naar het station om afscheid te nemen en zo werd ik nog door velen moed ingesproken om de zware reis te kunnen verpruimen.

Het meest moeilijke kon ik van Jan afscheid nemen, immers, hij was zoveel voor mij geweest en het spijt me dan ook erg dat hij niet mee kon naar Holland. Wij dachten aan het station meerdere Hollanders te treffen, die mee naar Nederland zouden gaan, echter dat was mis. Ik kwam en bleef allen voor overbrenging naar het Vaderland. Een Duitse onderofficier moest mij naar Amersfoort brengen en alwaar ik me moest afmelden. Amersfoort was toch immers ook het punt van aanmelding geweest. Na nog enige stevige handen te hebben gedrukt en van Jan nog eens extra afscheid te hebben genomen, vertrok de trein.

Wij gingen door de Eifel naar Keulen, alwaar wij om ongeveer 19.00 uur aankwamen. Nu begon eerst de grote moeilijkheid van het reizen zich te vertonen. Ik voelde gedurende de laatste minuten van de reis naar Keulen me niet al te lekker, vermoedelijk de warmte in de trein, want toen de coupé deur open ging, was het weer over. Ik strompelde uit de trein en over het perron naar de trap, want wij moesten naar een ander perron. De trap was mijn grootste moeilijkheid. Ik kon dan ook niet goed naar beneden komen en viel er gedeeltelijk af.

Onderaan de trap gekomen waren er enige Nederlandse werklieden die met verlof gingen en me hielpen om weer op de volgende trap te kruipen en het nieuwe perron te halen. Door het moeilijke gaan van mijn persoontje moest mijn begeleider wel enige malen de trappen op- en aflopen om onze bagage over te brengen. Deze Duitse onderofficier was erg voorkomend en hielp waar hij maar kon. Te 19.16 vertrok onze trein weer uit Keulen naar Aken en wij waren blij deze trein nog te hebben kunnen halen, want even na het vertrek van de trein werd er luchtalarm gegeven en dat had ons een langdurig verblijf in een schuilkelder kunnen kosten. Deze trein naar Aken was overvol en ik kon me bijna niet verroeren. Toch hield ik het goed vol en mijn body liet me niet in de steek, dus kwamen wij om 23.00 uur in Aken aan. Daar konden wij niet verder, want de lijn naar Maastricht was niet beschikbaar en wij konden alleen over Venlo Holland binnen komen. Wij gingen naar een Wehrmachtsheim tegenover het station, waar ik de nacht op een stoel kon doorbrengen. In het Wehrmachtsheim kreeg ik koffie en at ik mijn laatste brood op.

Schets van de terugreis van Trier naar Amersfoort.

Zondag 14 november 1943

Te 04.00 uur waren wij op het station aanwezig en om even 04.00 uur ging onze trein naar Venlo weg. Het was een nagenoeg lege trein en wij moesten nog eenmaal overstappen voor wij te Venlo aankwamen. In Venlo begon de glorie. Ik stapte uit de trein met een blij gevoel nu weer op vaderlandse bodem te zijn en toen kwam er een spoorwegbeambte naar me toe die vroeg wat komt u hier doen, een Nederlands onderofficier (ik was natuurlijk in uniform). Op mijn antwoord dat ik uit krijgsgevangenschap kwam en dat ik niet lopen kon, mocht ik de rails oversteken terwijl hij mijn bagage met een stationskar naar het andere perron bracht. Door zorg werd ik in de trein gebracht en hij gaf persoonlijk mijn bagage aan. Wat deed dat goed, zo direct en ongevraagd te worden geholpen. Onze trein was een doorgaande naar Amersfoort en bracht ons door de Betuwe naar deze stad. In Amersfoort aangekomen moesten wij ons volgens de papieren van mijn begeleider melden in de Zonnebloemstraat.

Ik kon onmogelijk naar deze straat lopen, wat was te ver en daarom zou ik proberen een taxi of een rytuig te krijgen. Om zo'n vervoermiddel te bemachtigen ging ik in het stationskoffiehuis opbellen. Toen ik aan de telefoon stond werd ik aan mijn overjas uit de telefooncel getrokken en stond ik tegenover de heer Hiddink, de man van de bekende soldatenmoeder uit Den Haag. Deze heer vroeg mij waar ik vandaag kwam en wat ik ging doen. Ik vertelde hem het een en ander en hij wist te vertellen dat het Kamp aan de Zonnebloemstraat was opgeheven en dat ik thans in de Waterlookazerne op de Vlaschakkers moest zijn, dus te bereiken met de trein.

De heer Hiddink bood mij een kop koffie aan die ik gaarne aannam en na het opdrinken van deze drank wilde hij afrekenen, maar dit was niet nodig. De kelner van het stationsrestaurant wilde geen betaling aannemen en deze koffie met speculaas bood hij aan een Nederlandse onderofficier aan. Wat deden deze bewijzen van sympathie je goed en wat een leuk welkom in het vaderland. Mijn bagage heb ik aan het station in depot gegeven dus ik ga mijn begeleider opzoeken in de stationsrijwielbergplaats en ga met hem naar de trein.

De halte Vlaschakkers was weldra bereikt en wij gingen de kazerne binnen. Nu dacht ik dat ik na me te hebben afgemeld wel direct naar huis zou kunnen vertrekken, maar dat was mis. Ik werd weer opgesloten en zou tot nader order moeten afwachten. Ik werd op een kamer gebracht waar uitsluitend Nederlandse officieren waren en na me te hebben gemeld en gezegd dat dit onderbrengen op een officierskamer wel op een vergissing zou berusten, moest ik gaan zitten en mijn ervaringen vertellen, terwijl men mij een glas melk en een appel voorzette.

Na mijn ervaringen te hebben verteld, bleek dat al deze officieren op één na, in krijgsgevangenschap moesten gaan en op hun uitzending naar Duitsland zaten te wachten. De uitzondering hierop was de Reserve 1e luitenant van het Regiment Grenadiers (J.J.) van Leeuwen (kgf 7522)⁷⁾, deze officier wachtte reeds 12 dagen op zijn papieren om te worden vrijgelaten. Hij was namelijk uit krijgsgevangenschap (*uit Oflag XXI-c Schildberg*) ontslagen net als ik. Nu sloeg me de schrik om het hart, een officier die reeds twaalf dagen moest wachten, hoelang zal ik nu wel niet hier moeten blijven?

De soldatenmoeder Mevr. Hiddink vroeg me of zij een telegram naar huis zou zenden met bericht dat ik in Amersfoort was. Dit deed ik maar niet, want hoelang ik hier nog moest blijven wist ik niet en bezoek mochten wij er ook niet ontvangen. Dus waarin nu thuis de boel in opstand te gaan brengen?

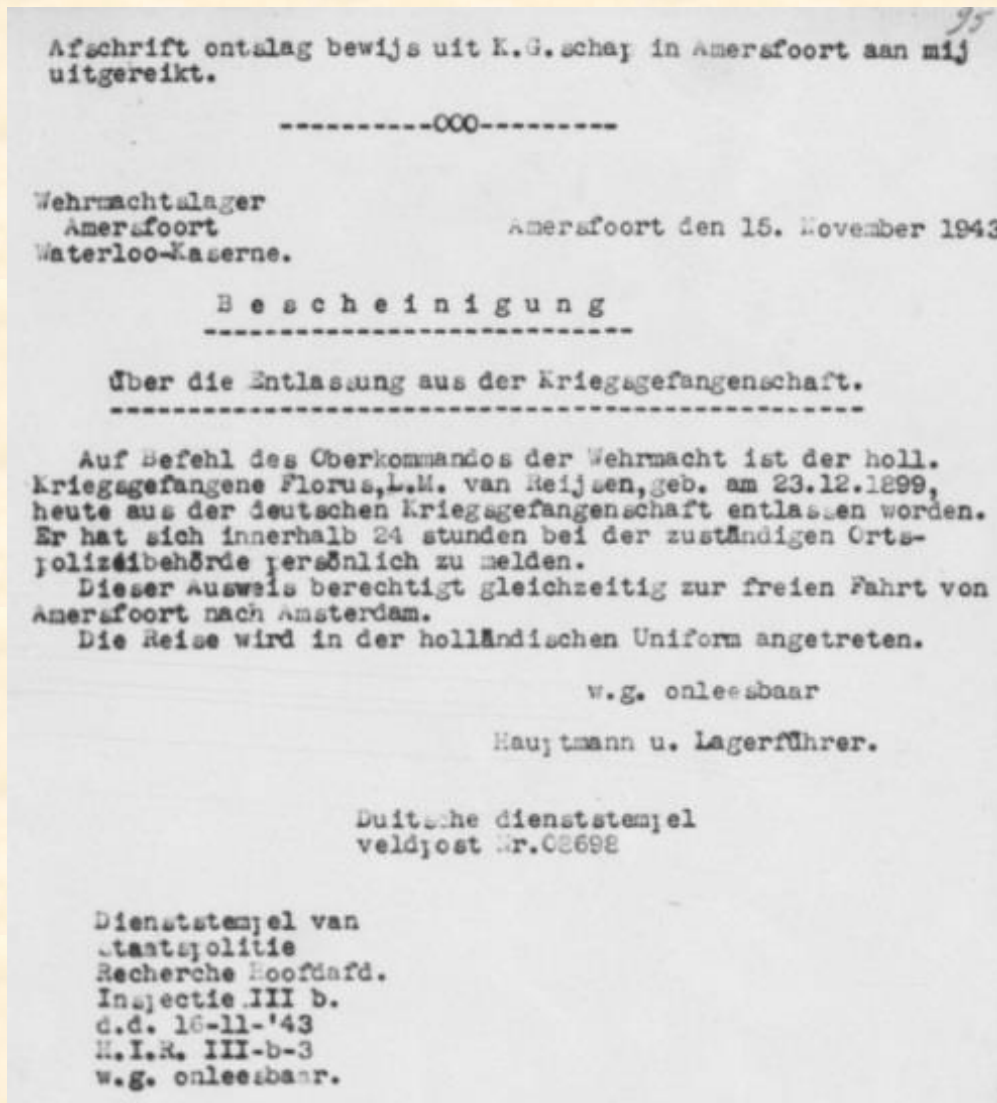
Ik heb inmiddels op een andere kamer een onderdak gevonden en dit was een kamer met onderofficieren die zich als dienstplichtigen niet hadden gemeld voor krijgsgevangenschap en thans waren opgespoord en op uitzending zaten te wachten. Natuurlijk moest ik ook hier mijn ervaringen vertellen en de ontvangst was ook erg aardig. Ik kreeg brood, boter en koffie van hen, want middageten was er niet meer. Na veel te hebben verteld en vragen te hebben beantwoord, werd ik uitgenodigd om een robber te bridgen. Deze uitnodiging nam ik aan en wij speelden een prettige robber, waarbij zelfs nog een pot bier werd gegeven. Voor het naar bed gaan kreeg ik nog een appel en toen ging ik op de strozak, wel wat hard na het lekkere bed in het Lazarett, maar ik was erg moe na de reis en had de vorige nacht ook niet geslapen dus ik viel weldra in slaap.

Maandag 15 november 1943

Na het opstaan gewassen met geleende zeep, handdoek en kam, want mijn bagage was nog steeds aan het station. Het ontbijt weer gekregen van mijn mede-lotgenoten en toen verscheen de reddende engel in de gedaante van Mevr. Hiddink. Ik vroeg deze dame of zij kans ertoe zag

⁷ Hij was op 24 september 1943 uit het Lazarett Wollstein teruggekeerd in Oflag XXI-c Schildberg (Nationaal Archief collectie krijgsgevangenen 2.13.98 inv.164).

om mijn bagage van het station te doen halen, waarop zij antwoordde dat zullen wij nog niet doen, want ik ga naar de kampcommandant en zal proberen of hij 's-Gravenhage wil opbellen en vragen of hij je vandaag nog kan ontslaan. Ik vond dit voorstel natuurlijk erg prettig en na een half uur kwam zij terug met de mededeling dat ik nog die morgen naar huis zou mogen.

Ik werd door een lotgenoot nog gauw even geschoren en een Duitse soldaat kwam me reeds halen. Mevrouw Hiddink had reeds voor mij gezorgd en er stond een auto klaar waarin ik naar het station kon rijden. In deze auto waren nog een dame en een heer die opdracht kregen van Mevr. Hiddink, om me in Amsterdam thuis af te leveren. Deze mensen waren in Amersfoort om een man af te halen die nog niet werd vrijgelaten en gingen onverrichter zake weer naar Amsterdam terug en ontfermden zich over mij. De naam van de dame is Mevr. Jansen, wonende Hoofdweg 148 II Amsterdam-West (lijn 25 en over op lijn 13). De naam van de Heer weet ik niet, het was de broer van deze dame. De familie Jansen zal ik nu maar zeggen, was erg behulpzaam voor mij. Zij droegen mijn bagage, suppleerden mijn reis 3^e klas in 2^e klas en namen zelf een omrit kaartje over Utrecht omdat wij dan een uur eerder in Amsterdam zouden aankomen. In Utrecht op het station mocht ik ook weer over de overweg en behoefde dus niet door de tunnels met trappen naar het andere perron. Wij kwamen te 13.25 uur op het

Amstelstation te Amsterdam aan. Voor dit station namen wij lijn 25 tot de Rijnstraat (*het gezin woonde destijds aan de Rijnstraat 136 III*) en toen maar weer schuifelen naar mijn huis. De eerste die ik tegen kwam was mijn dochtertje Flora, die na me goedendag te hebben gezegd, direct vroeg: "Nu mag ik zeker wel thuis blijven uit school?" Het weerzien van vrouw en kinderen was een moeilijk en toch zo vreugdevol moment.

Dank Mevr. Hiddink en Mijnheer Hiddink voor uw zorgen en ook veel dank voor hun goede zorgen aan de familie Jansen. Ik moest thuis op handen en voeten de trap opklimmen, want lopen ging niet. Ik was zo stijf en doodop van de reis en verdere emotie. Gelukkig thuis en vrij, let wel vrij en geen prikkeldraad meer. De thuiskomst van pa werd direct aan familie en kennissen gerapporteerd, zodat weldra de familie bij ons was en zelfs direct na kantoortijd kwamen er bloemen en enige vrienden me verwelkomen. Veel belangstelling mocht ik nog ondervinden van burens en kennissen uit de naaste omgeving.

Wat een heerlijkheid om weer thuis in je eigen bed te kunnen slapen en de zorgen van vrouw en kinderen te mogen genieten. Een ding is jammer en dat is dat zoon Pierre nu nog in Duitsland is en ontbreekt om alles te kunnen meemaken.

Brief van de Regimentscollega's bij mijn thuiskomst. Brieven van andere meer particuliere brieven, zijn niet in het dagboek ingebracht.

J.M. Zarkel

Zuidoost Buitensingel 171a

Tel 772824 giro 166616

's-Gravenhage 19 november 1943

Waarde Floor, Zojuist bereikte mij het bericht dat je in Holland bent teruggekeerd. Mede namens alle collega's zowel in de Grenadiers als Jagers wensen wij je een "Welkom" toe en wij verheugen ons dat je weer in zoverre hersteld bent, dat je vervoerd mocht worden.

Het aansterken zal nu vlugger gaan, te midden van die je dierbaar zijn, dan in Duitsland.

Kerel, goede moed en vertrouwen in de toekomst zal je kracht geven. Wij horen nog wel eens iets van je. Blijft voorlopig maar rusten. Er is een "Jagertje" geboren op 16 november 1943.

Vader J.M. v.d. Winden. Alles goed, hebben een attentie gezonden met kaartje "Welkom Jager".

*Hartelijk gegroet, ook je vrouw en de kinderen, mede namens mijn vrouw en dochter. Groeten,
Bob*

Breda 18 maart 1944

Amies van Reijssen,

Ik heb uw brief ontvangen en zo ik hoor gaat het toch goed. Ik had van mevr. (van) Holsteijn reeds vernomen dat je omstreeks Kerstmis ook naar huis bent gegaan. Ik ben 14 september (1943) thuis gekomen. Toen wij in Trier waren heb ik een verzoek weggedaan, zoals ook jij en meerdere andere collega's, maar daar heb ik nooit iets van gehoord. Doch toen heb ik ook aan mijn vrouw geschreven dat zij een verzoek moest sturen naar Den Haag, en inderdaad na 4 weken kreeg ze bericht, dat ik ontslagen zou worden en zodoende ben ik dan gelukkig 14 september (1943) weer bij mijn gezin gekomen. Je ziet wel, het grote gezin brengt toch ook weer geluk mee en ik was zo blij als een kind dat ik het prikkeldraad niet meer om mij heen zag.

In Mühlberg was het nu ook niet bepaald prettig, want in het begin zeiden we al tegen elkaar "waren wij maar in Trier gebleven", maar daar hadden wij toch ook niet opgesloten kunnen blijven zitten zo wel. Te Mühlberg kregen wij dan meer vrijheid. We mochten het hele kamp bezitten. Wij lagen in het begin door elkaar, soldaat en onderofficier!

Dat was natuurlijk geen verschil, doch het kwam zover dat wij tenslotte met wel ca. 500 onderofficieren overbleven, die niet wilden werken, want alles dat daar binnenkwam werd weer uitgezonden naar een Arbeitskommando, behalve onze ploeg. Ze wisten wat ze aan ons hadden, doch ten slotte was dan toch afgekomen dat de onderofficieren niet behoefden te werken., behoudens kampwerkzaamheden. Wat dan ook door ons gedaan werd. Wij hadden daar minder last van vlooiën en wandluizen, we mochten zelfs meermalen per week zelfstandig naar het badlokaal. Het eten was ook beter dan in Trier en we kregen zelfs 1 doosje sigaretten per week van 60 pfennig. De hele club is steeds bij elkaar gebleven, alleen nu zijn ze verdeeld, wat ze zijn niet allemaal naar Krakau gegaan. Stam was in Toer al afgekeurd, maar zijn papieren waren hier niet en moest nu weer van voor af aan beginnen. Hij was dan hier ook weer afgekeurd.

... we hadden veel medewerking van een Hollandse dokter, doch er lagen hier al mensen die al 2 á 3 maanden afgekeurd waren, onder andere Homan (wachtmeester Jan Anko Homan kgf 104119 die op 18 maart 1944 terug kwam naar Amersfoort) en ..ien toch nog niet naar huis en ik geloof dat ze nu nog niet thuis zijn. Wat hebben wij dan geboft. Wat de behandeling betrof dat was in het begin bar, er werd gestompt, geschopt, maar door dat indienen van klachten door Jaap Hulmer is het dan toch veranderd en kwam zelfs een order van de Hauptmann, dat het ten strengste verboden was nog één vinger aan de Hollanders uit te steken. Nu Amies, hiermee heb ik alle zo wel verteld van mijn laatste kamp. De andere kameraden maken het nog goed, ook Piet (van) Holsteijn. Ik ben gisteren nog naar sj... geweest. Verder wens ik je het beste met gezin en misschien horen we nog wel eens wat van elkaar. Als je soms hoort dat er nog mensen terug gekomen zijn, laat het dan eens weten. Nu dan, gegroet,

J. Loontjens (kgf 104032)

Achterblijvende Nederlandse onderofficieren in Stalag XII-d Trier in 1944.

Nederlandse beroeps militairen
in Duitse krijgsgevangenschap.
Stalag XII D Trier
Petrisberg. 1944.